

Ústav světových dějin FF UK v Praze

Černá Hora v 50. letech 19. století

období přechodu od teokracie k světské formě vlády,
závěrečná fáze procesu konstituování Černé Hory, a to *De facto*

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Konzultant: Doc. PhDr. Jan PELIKÁN, CSc.

2012

Mgr. Josip MANDALINIČ

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.“

V Hodslavicích dne 18. prosince 2011

OBSAH

Úvod.....	6
Analýza pramenných materiálů tiskem nevydaných.....	8
Analýza pramenů tiskem vydaných.....	10
Analýza sekundární literatury.....	12
Memoárová a umělecká literatura.....	17
Odborné časopisy a články.....	19
Bosna a Hercegovina na přelomu 40. a 50. let 19. století – místo střetů zájmů a koncepcí....	20
Poslední roky vlády černohorského vladyky Petra II. Petroviće Njegoše.....	26
Resumé vlády posledního vladyky	
A) Vnitropolitická struktura Černé Hory v období let 1830 – 1851.....	28
B) Zahraničně – politická orientace Černé Hory v době vlády Njegoše.....	30
C) Vzdělanost a literatura v Černé Hoře v období vlády posledního vladyky.....	33
D) Úřad černohorského vladyky, biskupa, tradice po staletí.....	37
E) Finanční a ekonomická situace Černé Hory v okamžiku smrti posledního vladyky...	41
Boj o trůn po smrti Njegoše, Danilo Petrović knížetem, napětí v Hercegovině přerůstá v konflikt Osmanské říše a Černé Hory.....	43
Vpád tureckých vojsk do Černé Hory, Leiningenova mise a její důsledky.....	51
Vnitřní a zahraniční politika Černé Hory v období krymské války.....	59
Srbsko – černohorské vztahy v první polovině 50. let 19. století.....	72

Analýza černohorského zákoníku z roku 1855.....	75
Proměna vnitropolitické struktury v Černé Hoře v 50. letech 19. století – zánik autonomie kmenových struktur.....	80
Analýza vnějších okolností vydání reformo dekretu Hatt-i Hümayun i dekretu samotného, hospodářská situace v Osmanské říši v době po krymské válce.....	84
Mír v Paříži (1856) a jeho přímé důsledky pro Černou Horu.....	91
Analýza hospodářské situace v Černé Hoře v 50. letech 19. století.....	98
Opětovná povstání v Hercegovině (1857 – 1858): příčiny, souvislosti, důsledky.....	103
Bitva u Grahova a její důsledky.....	109
Rozhraničení Černé Hory (mezinárodní uznání země <i>De facto</i>).....	114
Pozadí atentátu na prvního černohorského knížete, otázka nástupnictví.....	119
Analýza vztahů, Srbska a Černé Hory, druhé poloviny 50. let 19. století.....	123
Závěr.....	127
Abstrakt.....	130
Abstract.....	132
Prameny tiskem nevydané.....	134
Prameny tiskem vydané.....	135
Sekundární literatura.....	136

Memoárová a umělecká literatura.....143

Odborné časopisy a články.....144

Přílohy

ÚVOD

Vzhledem k vyhlášení nezávislosti Černé Hory, a to na základě referenda z 21. května 2006, jsem se rozhodl zpracovat téma: Černá Hora v 50. letech 19. století: závěrečná fáze procesu konstituování Černé Hory, a to *De facto*. Aktuálnost tématu zde hrála klíčovou úlohu.

Zpracoval jsem tedy období 50. let 19. století, a to jako klíčové období novodobých dějin Černé Hory.

50. léta 19. století byla totiž dobou, kdy Černá Hora procházela závěrečným obdobím svého konstituování, a to v rovině *De facto*. Nelze vytrhovat z kontextu jen přechod od teokracie k světské formě vlády, byť to byl důležitý fenomén černohorských dějin, který v 50. letech 19. století předznamenal další rozsáhlejší proces změn v Černé Hoře i v oblasti jihozápadního Balkánu, tolik neklidné oblasti.

Černohorský kníže, Danilo I. Petrović, a to krátce poté, co byl ruským carem jeho projekt světského knížectví schválen, usiloval o rozšíření území Černé Hory. Vzhledem k tomu, že jeho předchůdce, vladyka Njegoš již podepsal rozhraničení s Rakouskou monarchií, zbývalo mladičkému knížeti vyřešit „jen“ otázku rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší.

Neklidná oblast Černé Hory stála u zrodu krymské války. Otázkou je, do jaké míry. Rigorózní práce se pokusí i na tuto otázku zodpovědět.

Mimo to bylo nutné, a to vzhledem k historickému vývoji, vytvořit vnitřní infrastrukturu v Černé Hoře, vyřešit otázku vzdělání a správy země. V neposlední řadě bylo zapotřebí revidovat finanční politiku, a to do té míry, aby se země stala co nejvíce nezávislou na Osmanské říši. Rigorózní práce musí zodpovědně zachytit i tuto problematiku.

Kníže uzavřel manželství s Darinkou Kvekić, Srbkou z Terstu, která ovládala několik jazyků a byla velmi schopným diplomatem. Orientace černohorského dvora na Francii přiměla Rusko zasednout k jednacímu stolu s Francií. Rigorózní práce si klade za cíl zachycení i tohoto fenoménu, a to v hlubších souvislostech

V neposlední řadě je známá i cholerická povaha prvního černohorského knížete, Danila I. Petroviće Njegoše, mladíka nízkého vzrůstu, zelených očí. Práce usiluje zachytit i tento fenomén, též jej explicitovat, a to na základě vnějších okolností a vnitřních souvislostí.

Rychlá centralizační politika i častá nekompetentnost v jednáních prvního černohorského knížete, to vše vyvolávalo odpor v řadách Černoherců, kteří odcházeli do exilu z důvodu politických, hospodářských i kulturních. Nejčastěji do Srbska.

Agresivita, která hraničila s brutalitou, a to ve chvílích, kdy černohorský kníže potlačoval povstání, vyvolala v jedné z frakcí politické emigrace natolik zřetelný odpor, že se jeden její člen rozhodl usilovat o fyzickou likvidaci knížete. Konkrétně Todor Kadić.

Úspěšný atentát a nástup nového knížete pak předznamenávají nové údobí dějin Černé Hory, kdy pozvolna opět dochází k hledání bratrských vazeb mezi srbským etnikem žijícím v Srbsku a srbským etnikem žijícím v Černé Hoře.

50. léta 19. století nejsou dlouhým údobím dějin, nejedná se tedy z mé strany o široký rámec. Rigorózní práce se pokusí „pouze“ o hlubinnou sondu do dějin Černé Hory v tomto klíčovém údobí novodobých dějin této země.

Analýza pramenných materiálů tiskem nevydaných

Kriegsarchiv Wien

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

Državni arhiv Cetinje

První skupinou je pramenný materiál z válečného archívu, Kriegsarchiv Wien, kde je uložený listinný materiál týkající se zahraniční politiky Vídně z období 50. let 19. století. Prameny zachycují zájmy a cíle zahraniční politiky Habsburské monarchie, její zájmy v oblasti jihozápadního Balkánu, potažmo i Černé Hory, se kterou ale měla Habsburská monarchie vytýčenou hranici, a to od roku 1841. Největší napětí pak bylo v oblasti Kleku a Sutoriny, což byly přístavní oblasti Hercegoviny, kde se koncentroval obchod Osmanské říše a Rakouské monarchie.

Materiály týkající se Černé Hory jsou ve fondu: 1852: Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzien und Montenegro I – VIII und IX – XII. Základním problémem není nečitelnost materiálů, ale jejich selekce. Naprosto není možné dohledat nějakou zprávu související s atentátem na prvního černohorského knížete. Přitom i německy psaná sekundární literatura zcela zřetelně hovoří o vyzbrojení černohorských emigrantů rakouskými militantními kruhy, které sekundárně profitovaly ze smrti knížete.

Materiály v tomto archívu jsou často blíže nespecifikovány, uloženy v konvolutu nebo kartonu. Ovšem některé prameny, týkající se primárního zájmu Vídně, jsou v tomto archívu uloženy velmi pečlivě. Například ve fondu Aufstellung in Bosnien je možné dohledat naprosto přesně dochované materiály, což svědčí o tom, že databáze rakouského vojska a jeho strategie byla vedena velmi pečlivě.¹

Druhou skupinou je pak pramenný materiál z Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni (Archiv domu, dvora i státu), kde se nalézá zahraničně – politický archív rakouské monarchie, v němž je uchována i korespondence, týkající se Černé Hory z období 50. let 19. století. Vše k tomuto tématu je zde uloženo pod názvem Türkei, a to až k roku 1878.

Základní výzkum jsem provedl v rovině analýzy korespondence mezi rakouským velvyslanectvím v Konstantinopoli a Vídni, konkrétně ministerstvem zahraničí. Je zde patrný posun v orientaci ministerstva v době před krymskou válkou, během ní i poté. Monarchie reagovala pozvolna na nové podněty britské a francouzské diplomacie, ministerstvo jednalo

¹ Do tohoto fondu jsem pouze několikrát nahlížel, proto jej neuvádím mezi prameny, ze kterých jsem čerpal.

nepružně, zdlouhavě a mělo, a to v podstatě vždy, požadavky, které byly na mezinárodním poli, a to vzhledem ke geopolitické situaci a proměně v koncertu velmocí, nerealizovatelné. To dostávalo Vídeň do značné izolace. Ztráta pozic na Apeninském poloostrově byla sekundárně kompenzována politickými, hospodářskými i jinými zájmy v oblasti západního Balkánu. Zde však narážela na zájmy jiných velmocí, což následně vedlo k rakousko – osmanskému sblížení.

V archivu je též uložena korespondence, kterou přeposílal rakouský velvyslanec z Konstantinopole, jako prosbu jiných, nejčastěji skadarského paši. Analýza těchto pramenů mě přivedla k závěru, že francouzská zahraniční politika vše podřizovala aktuálnímu stavu věcí s vědomím důležitosti ekonomicko – hospodářských zájmů. Britská diplomacie pracovala v režimu izolacionismu, ovšem britské ministerstvo zahraničí, které řídilo obchod na 1/6 zemské plochy, plně využívalo neuralgických bodů napětí k posílení vlastní moci, a to ve sféře hospodářské, politické i jiné. Británie navíc musela velmi obezřetně reagovat na geopolitické sblížení Francie a Ruska.

Vzhledem ke každoročnímu několikátýdennímu pobytu v archívech mohu konstatovat, že fondy pro období 50. let 19. století jsou rozsáhlé. Dohledal jsem například Přehled předpokládaných dluhů osmanské pokladny (součást příloh), který byl z Konstantinopole do Vídně zaslán 9. července 1860.² Kořeny mezinárodního konfliktu poloviny 19. století, krymské války, mající svůj původ i v otázce správy svatých míst, jsou zachyceny v dopisech z apoštolské nunciatury v Jeruzalémě, zasílané rakouskému velvyslanci v Konstantinopoli. Dopisy dosvědčují, jak dobře byli na ministerstvu zahraničí informováni.

V archivech jsou též velmi důležité mapy. Jednou z nich je mapa rozhraničení Černé Hory v měřítku 1. 144 000 (součást příloh), kterou signoval v Konstantinopoli dne 27. 10. / 8. 11. 1858 ministr zahraničí Osmanské říše, Fuad paša.

Třetí a zároveň poslední skupinu tvoří materiály z archívu v Cetinji, kde je velké množství pramenných materiálů, ovšem ne všechny jsou zdokumentovány. Vzhledem k jejich čitelnosti ovšem není problém z nich čerpat.

Materiály ve Státním archívu v Cetinji jsou řazeny dle chronologického principu, což je sice praktické, ale v praxi to znamená, že jsou vedle řazeny jak materiály důležité mezinárodní povahy, tak i dopisy zcela marginálního charakteru, které jsou ale též důležité, protože pomáhají dokreslit mentalitu Černohorců v době přechodu od teokracie k světské formě vlády, což bylo pro Černou Horu velmi důležité období, a to v mnoha rovinách.

² Dluhy Osmanské říše později narůstaly do závratných rozměrů, roku 1875 byl vyhlášen státní bankrot.

Analýza pramenů tiskem vydaných

Mezi materiály, tiskem vydané, patří zákoník černohorského knížete, Danila I. Petroviće Njogoše, který vyšel roku 1859 ve Vídni. Dobový dokument umožňuje nahlédnout do struktury myšlení Černohorců i jejich hodnotového systému. I přes schematické zjednodušení zákoník dosti jasně a zřetelně zobrazuje patriarchální společnost. Analýze zákoníku je věnována jedna z kapitol.

Mezi prameny, které vyšly v tištěné podobě a jsou přínosným zdrojem informací, patří *Correspondence relative to Montenegro: January 1857 to January 1859*. Součástí tištěného souboru je *List of Papers*, kde je uvedeno, kdy, kam a kým byl dopis odeslán. Vzhledem ke svému rozsahu, jde téměř o čtyřsetstránkovou publikaci psanou velmi malými písmeny, je přínosným zdrojem primárních informací o dění na poli diplomacie v koncertu velmocí, a to v podotázce otázce Černé Hory, korespondence se ale dotýká celé východní otázky. Ovšem z roku 1857 jsou zde pouze 3 dopisy a z roku 1859 jen jeden. Materiály zaměřují svou pozornost k roku 1858, roku bitvy u Grahova.

Mezi důležité prameny, tiskem vydané, patří *Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917*, který vyšel v Moskvě roku 1952, kde je možné dohledat v širších souvislostech mezinárodní dohody a smlouvy Ruska s jinými zeměmi v 50. letech 19. století. Jedná se ale jen o jednoduché konstrukce. Obecné formulace do praxe přinášely stranám větší manévrovací prostor.

Vzhledem k historické, náboženské i kulturní přízni Srbska a Černé Hory je nutné mezi materiály vydané tiskem zařadit i „knihu“ *Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku (1804 – 1903)*, která vyšla v Bělehradě roku 1987 a která obsahuje korespondenci týkající se vztahů mezi Srby a Černohorci. Tu uspořádal Petar Popović. Korespondence odráží chlad a napětí ve vztazích, profesní rovinu, která převažuje poté, co zesnul vladyka Petr II. Petrović Njogoš.

Postavení Srbska bylo vůdčí mezi jižními Slovany, a to v mnoha směrech i rovinách. Tuto problematiku odráží „kniha“ s názvem: *Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878 (TOM I.: 1856 – 1866)*, která vyšla v Bělehradě roku 1983. Možnosti Srbska v porovnání s Černou Horou, pokud je vůbec o příměru možné mluvit, byly obrovské, nesrovnatelné. Se Srbskem počítaly velmoci jako s hráčem na mezinárodním poli. Miniaturní Černá Hora byla jen jakýmsi útočištěm uprostřed skalistých hor.

Nejzazším místem, které patřilo k Osmanské říši jako celku, byla Bosna a Hercegovina. Bylo nutné zařadit mezi prameny vydané tiskem i souhrn korespondence

týkající se Bosny a Hercegoviny. Jedná se o publikaci Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1852 – 1852). Tuto korespondenci, z materiálů z Vídně, sestavil Ferdo Šišić. Jedná se o velmi jemné předivo informačních vazeb, které Vídeň po staletí budovala. V souvislosti s Černou Horou se jedná jen o kusé a nemnohé zprávy. Ty pak upozorňovaly Vídeň na možná rizika a ohniska napětí v oblasti jihozápadního Balkánu. Loupežná přepadení, která Černohorci podnikali, byla sice nemnohá, měla ale dalekosáhlý dopad. Nejčastěji šlo o krádež zbraní a dobytka. Nešlo jen o jednotlivé kusy, knížeti Schwarzenbergovi například bylo, 22. 11. 1849, do Vídně sděleno, že Černohorci ukradli v oblasti Klobuku 1100 koz a ovcí. Druhá publikace nese název Bosna Hercegovina 1853 – 1870 godine. Problematiku Černé Hory v 50. letech 19. století však řeší jen okrajově.

Další knihou, která nabízí prameny v tištěné podobě, je práce s názvem Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1849, která vyšla v Bělehradě roku 2009. Diplomaté sice často líčí neopodstatněné obavy z útoku Osmanské říše, ovšem na druhé straně jsou zde cenná dobová svědectví o stavu věcí veřejných v Srbsku.

Práce: Ličnost i epocha: novye materiály, která vyšly roku 2007 v Petrohradě, přibližuje život a dobu cara Mikuláše I. (1825 – 1855). Jedná se o rozsáhlou cca 500 stránkovou publikaci, kde je ovšem období 50. let 19. století věnována jen velmi malá pozornost. Hodnota archivních materiálů je devalvována nevhodným komentářem. Archivní materiály jsou často uváděny jen ve zlomcích. Rusko v době nástupu Mikuláše I. bylo jiné, než v době „revolučního“ roku 1848. Dílo je sondou do ruského myšlení.

Doslovné strojopisy dokumentů z ruských archivů vyšly v Moskvě roku 2007 pod názvem: Nikolaj Pervyj: Rycar i samoderžavija. Výběr dokumentů může sice zpočátku působit dosti nahodile, ale následně badatel zjistí, že jsou vybrány jen ty nejdůležitější, a to v rovině všeobecné.

Analýza sekundární literatury

Analýzu sekundární literatury je, domnívám se, prozřetelné provést na základě jasných kritérií. Primárním kritériem je jazyk. Mentalita³ jednotlivého národního jazyka má svou koncepci v rovině logiky jazyka, do kterého jednatel i celé společenství ukládají informace.

V českém prostředí se Černé Hoře nevěnuje velká pozornost. V současnosti se problematice dějin jižních Slovanů věnuje jen několik jednotlivců. Dějinám jižních Slovanů v období novověku se po roce 1989⁴ věnovali nebo stále věnují: PhDr. Miroslav Šesták, Doc. PhDr. Ladislav Hladký, Doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc., Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc. a Mgr. František Šístek, Ph.D. Tito renomovaní historici spolupracují s nakladatelstvím Karolinum, Lidové noviny, Vyšehrad atd.

V 19. století se dějinám Černé Hory v českém prostředí věnoval zvláště Jan Vaclík, který studoval orientalistiku na universitě ve Vídni a následně pracoval ve službách černohorského knížete Danila Petrovič a Josef Holeček, který jako novinář působil v Národních listech, pobýval v Černé Hoře, o které později psal.

Východní otázce se v českém prostředí věnuje především Prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc., jehož kniha *Moderní dějiny islámských zemí* nabízí základní orientaci v dané problematice a rozsáhlou bibliografii k tématu. Problematiku východní otázky v českém prostředí dále přibližují překlady, a to kniha A. Palmera: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996 a dále pak překlad A. Skeda: *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.

M. Glenny v knize *Balkán 1804 - 1999* nabízí solidní sondu do interní struktury oblasti jihozápadního Balkánu v čase posledních dvou staletí. Jeho publikace je nesporným přínosem českému čtenáři.

Obecným dějinám novověku se v současnosti věnují čeští historici spolupracující s Prof. PhDr. A. Skřivanem, CSc.

Sekundární literatura psaná srbsky, jazyk černohorský je srbským dialektem, nabízí velkou škálu publikací věnujících se nejen polovině 19. století, a to zvláště po rozpadu SFRJ, kdy došlo k publikační explozi v černohorském prostředí.

³ Mens – mentis – latinsky mysl, odtud myšlení, které se váže na jazyk, ve kterém jednatel i společenství uvažují.

⁴ V roce 1970 vyšly v nakladatelství Svoboda *Dějiny Jugoslávie*.

Nejvydávanejším autorem, který se věnuje v Černé Hoře problematice 19. století a potažmo dějinám této země v období novověku, je, dnes již univerzitní profesor, Živko Andrijašević. Jedinou, ale zato velkou, výtku je nutné uvést v souvislosti s jeho publikační činností, totiž neuvedení pramenů a cizojazyčné literatury ve svých knihách. Knihy samotné s prameny pracují, zcela viditelným způsobem, ale autor prameny, se kterými pracoval, neuvádí. Otázka cizojazyčné literatury je v černohorském prostředí velmi ožehavým problémem. Země totiž disponuje překlady do srbského, černohorského (dialekt jazyka srbského), jazyka, ale jedná se jen o stěžejní díla. Práce černohorských historiků ve většině případů postrádají jakýkoliv nadnárodní rozměr, patrná je i neschopnost vidět věci v širších souvislostech. Mnohdy je v publikacích zřejmý i osobní záměr autora, který je ovšem vždy velmi těžce zachytitelný, zvláště jedná – li se o práce Prof. Dr. Šerba Rastodera a již zmíněného Prof. Dr. Živka Andrijaševiče.

Ovšem i v černohorském prostředí vycházejí knihy a publikace, které překonávají horizont uzavřené černohorské společnosti. Mezi ně patří kniha R. Jovanoviće: Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, vyšla v Titogradě roku 1983. Velmi přínosná je doktorská teze I. Radosavoviće: Medjunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini XIX veka, vydána v Bělehradě roku 1960. Ze současných lze do této skupiny zařadit práci R. Raspopoviće: Diplomacija Crne Gore 1711 – 1918, Podgorica – Beograd 1996.

Dílčí publikace věnující se jednotlivým konkrétním tématům černohorských dějin v rovinách hospodářsko – ekonomických, kulturních, náboženských, filozoficko – politických, etnických a jiných jsou sice monotematické, ale ve svém zacílení, které si autor stanoví definováním problému, jímž se později zabývá, se často dotýkají jádra problému jen zvolna a ne cíleně. Jedná se o jakési opisy problému, kdy autor obchází přímou rovinu konfrontace a pouze v neuralgickém bodě badateli sděluje svůj úhel pohledu. Často se též stává, že kniha je výčtem informací, který plyne a nemá závěrečnou premisu. Indiference historikova je sice bezesporu přínosem, ale není zde jasné a rozlišené pojetí vidění daného problému tak, jak si na počátku historik stanovil.

Otázka Srbska samotného, která je pro tuto problematiku stěžejně důležitá, protože Srbsko a Černá Hora byly v 19. století dvě srbské země, které měly vzhledem k historickému vývoji v dějinách novověku odlišný vývoj, a to v mnoha rovinách, je zpracována v podstatě vždy velmi korektně, protože v podstatě každý z historiků vnáší svůj úhel pohledu do pluralitního spektra své (srbské) společnosti, kde je jeho pojetí respektováno.

Sekundární literatura psaná rusky se věnuje problematice Černé Hory v omezené míře. Ovšem zájem Ruska o tento prostor jihozápadního Balkánu je patrný, a to zvláště v 19. století. Nejdůležitější prací je doktorská teze N. I. Chitrové: Černogorija v nacionalno – osvoboditeľnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50 – 70 godach 19 veka, která vyšla tiskem v Moskvě roku 1979. Práce je ale jednostranně proruský pojetá. Autorka ukazuje, jak velkou úlohu sehrálo Rusko v polovině 19. století na poli diplomacie a jak velká je zásluha Petrohradu na zviditelnění černohorského problému. Je to pravdivé pojetí jen zčásti. Bez orientace černohorského dvora k Paříži by totiž nikdy nevznikl potřebný a nutný tlak na Petrohrad. Teprve ztráta „jistých“ pozic Ruska v oblasti jihozápadního Balkánu přiměla Petrohrad přejít od slov a symbolické finanční podpory k činům.

Krymská válka J. V. Tarleho byla roku 1953 přeložena do češtiny. Převládá často nevěcné pojetí, emočně silně podbarvené zdlouhavými líčeními. Aktuálně se tématu věnuje: Skrickij, N.: Krymskaja vojna 1853 – 1856 gody, Moskva 2006.

Kniha L. Vyskočkova: Imperator Nikolaj I. – čelovek i gosudar, která vyšla v Petrohradě roku 2001, přibližuje na více než 600 stranách dobu vlády Mikuláše I. 50. léta 19. století jsou zmíněna jen okrajově, kniha se převážně věnuje údobí do revoluce roku 1848. Kniha je pojata tématicky, čas chronologický je sekundární. Témata jsou přizpůsobená potřebám a tendencím autora.⁵

Velkoruská koncepce zahraniční politiky, která vychází z historických vzorců, z pera S. Romanenka nese název: Jugoslavija, Rossija i „slavjanskaja“ ideja, vyšla v Moskvě roku 2002.

Sekundární literatura psaná německy zahrnuje široký rámec publikací, který primárně vypovídá o zájmech zahraniční politiky Vídně v polovině 19. století. Pro tento časový výsek je zapotřebí počítat s jazykem německým jako s jazykem světovým. Zahraničně – politické zájmy Vídně jsou dosti čitelné v knize W. Baumgarta: Der Friede von Paris 1856, vyšlo: München – Wien 1972. I přes prorakouské postoje je z textu patrné, že nároky Vídně často přesahovaly reálné možnosti monarchie.

Velmi známým a uznávaným odborníkem na problematiku Černé Hory byl Gerhard Gesemann. Je autorem knih: Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca, též Crnogorski čovjek.

Důležitou pro poznání teokratického systému Černé Hory jsou skripta C. Heera: Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung

⁵ Hlavní kapitoly knihy nesou tyto názvy: a) Mikuláš Pavlović – připravený ke službě, b) Ve službě Rusku – hospodář a imperátor, c) Člověk v uniformě.

(1830 – 1887). Vydáno v Bernu 1981. Velmi věcné, přehledné, systematické, naprosto zřetelné odkazy na podstatná témata spojená s vývojem myšlenkových vazeb v teokratické společnosti Černé Hory.

Sekundární literatura psaná anglicky je nejdůležitější pro pochopení problematiky východní otázky. Mezi základní literaturu je nutné zařadit M. Andersona: *The Eastern question 1774 – 1923: A Study in International Relations*, London 1966. Jde o stručné, ale nezaujaté pojetí problematiky východní otázky. Britsko – ruský antagonismus je osou k pochopení vztahů v koncertu velmocí po roce 1848.

Kniha J. Marriotta: *The Eastern question an historical study in European diplomacy*, Oxford 1940, věnuje pozornost všem zemím Balkánu.

Obsáhlé pojednání věnované Osmanské říši jako celku sepsali S. Shaw a E. Shaw v díle: *History of the ottoman empire and modern Turkey – Volume II.: Reform, Revolution and Republic: The Rice of the modern Turkey: 1808 –1975*, London – New York – Melbourne 1977. Jedná se o podrobnou, přesnou a shrnující sondu do dějin Osmanské říše.

R. Davison je autorem knihy: *Reform in the Otoman empire 1856 - 1876*, Princeton – New Jersey 1963, kde řeší dosti podrobně vnější okolnosti spojené s reformou Osmanské říše. Ta ovšem byla vázána na islám, zároveň přišla pozdě, nemohla být účinná. Státní bankrot se blížil, v impériu na Bosporu nedokázali pružně reagovat na moderní trendy, které do Evropy přinášela občanská společnost.

Vzhledem k důležitosti krymské války v 50. letech 19. století, bylo nutné v práci počítat s neuralgickými body tohoto konfliktu, neboť ty přímo souvisely s děním v oblasti jihozápadního Balkánu, kde se promítaly, byť sekundárně. Základní vhlad do problému přináší A. Guy v knize: *Historical Dictionary of the Crimean war*, London 2002. Pragmatické pojetí válečného konfliktu nabízí kniha D. Wetzela: *The Crimean war a diplomatic history*, New York 1985.

Počáteční fázi války přibližuje kniha A. Lamberta: *The Crimean war and British grand strategy: 1853 – 1856*, Manchester – New York 1990. Konec mezinárodního konfliktu, krymské války, přibližuje J. Conacher: *Britain and the Crimea 1855 – 1856: Problems of War and Peace*, London 1987.

Problémům jihozápadního Balkánu v 19. století se věnují knihy Barbary Jelavich a Charlese Jelavich, jejich práce jsou někdy více shrnující než stručné, ale vždy bývají velmi věcně koncipovány.

Velmi aktuální práci o dějinách Černé Hory napsala E. Robertsová, nese název: *Realm of the Black Mountain*, New York 2007. Kniha ovšem zahrnuje veškerý průřez dějinami Černé Hory, a proto je v mnoha ohledech jen jakýmsi resumé již poznaného.

Anglicky psal též Karel Marx, který byl zároveň svědkem těchto dobových událostí.

Literatura psaná italsky jen podtrhuje rámeček období zrodu národních identit. Itálie totiž utvářela svou celonárodní identitu a své sjednocení na pozadí východní otázky, a to nejviditelněji v průběhu krymské války. Mezi nejdůležitější publikace patří práce F. Valsecchiho: *La questione d' oriente dalla origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, Milano 1955 – 1956. Dále pak práce F. Cognassa: *Storia della questione d' oriente*, Torino 1948.

Jednotlivé, velmi krátké, monotematicky zacílené publikace v italštině ukazují strategii a taktiku černohorského vojska, geopolitické zájmy země, právní zakotvení, historii, statistické ukazatele v čase, atd. Publikace hledají principy, na kterých Černá Hora budovala svou identitu.

Nedávno, tj. roku 2006, vyšla v italštině kniha A. Sbutegy: *Storia del Montenegro*.

Memoárová a umělecká literatura

Mirko Petrović, bratr černohorského knížete Danila Petroviće Njegoše, je autorem díla: *Junački spomenik – pjesme o bojovima Crnogoraca sa Turcima (1852 – 1862)*. V básních opěvuje autor hrdinský boj Černohorců. Ovšem pouze třetina skladeb přibližuje dobu vlády knížete Danila Petroviće. Zpěvy přibližující heroický boj proti Turkům a zobrazují mentalitu etnika. Nejedná se o přesný popis událostí, jde více o parabolu – příměr, občas je možné vystopovat hyperbolu – nadsázku. Jako jediní protivníci Černohorců jsou zde líčeni Turci, což, jak známo, není ani zdaleka pravda.

Vujačićova kniha: *Vojvoda Mirko Petrović*, která vyšla v Bělehradě roku 1969, přibližuje osobnost bratra černohorského knížete. Nejedná se o memoáry v pravém slova smyslu, ale o jistý druh pamětí, který je zachycen po mnoha dlouhých desetiletích orální historie. Činy knížete a jeho bratra jsou líčeny s nadhledem a jejich četba přináší mnohdy pocit citelného odlehčení od tématu reálného boje. Nešlo vždy jen o boj proti Turkům, často šlo o boj o holý život uprostřed nehostinných skal. Velmi sugestivně je zde líčená mentalita černohorského lidu.

Vuk Popović⁶ v knize *Kotorska pisma*, vydané roku 1964 v Bělehradě, zachycuje dobové myšlení Srbů i Černohorců. Jedná se vždy o krátkou črtu, zápis k datu, tedy jakousi kroniku, kde formou zápisu volně plynoucích myšlenek je zachycen aktuální obraz událostí. Přínosem je i sbírka jeho dopisů, která je i jakýmsi druhem umělecké literatury zachycující myšlení intelektuálních elit. Byla vydaná v Podgorici roku 1999 a nese název: *Pisma Vuku Karadžiću*.

Rade Turov Plamenac užíval titulu serdar.⁷ V díle *Memoari*, vydaném v Podgorici roku 1997, přibližuje období let 1848 – 1878 v Černé Hoře. Ve svých memoárech líčí naprosto otevřeně přednosti i nedostatky jednotlivců i celku, ovšem z hlediska koherence (souvislosti) a koheze (soudržnosti) textu není uspořádán do souvislých celků, a proto text často působí poněkud chaoticky. Jednotlivé kapitoly jsou ale ucelenými okruhy sledujícími vlastní téma, vždy širokého rozsahu, které ovšem následně působí velmi povrchně. Široký

⁶ Vuk Popović se narodil roku 1806 v Risanu, zemřel roku 1876 v Kotoru. Duchovní – jáhen, absolvent bohosloveckých studií ve Sremských Karlovcích, přítel a spolupracovník Vuka K. Vyučoval ve školách v Kotoru.

⁷ Serdar byl nejvyšší vojenský titul v Černé Hoře. Do funkce byl jmenován jednotlivými kmeny. Ovšem jejich volbu musel potvrdit v Cetinji vladyka nebo kníže. Titul byl užíván již v 17. století. Rade Plamenac byl jedním z šesti posledních serdarů Černé Hory.

záběr dějin je často na škodu velmi věrohodnému zacílení. Snaha o objektivitu je z díla patrná.

Umělecké literatuře se věnoval Petr II. Petrović Njegoš. Jeho stěžejní díla jsou Horský věnec, který byl několikrát přeložený do češtiny a též patří do světového fondu umělecké literatury a Luča mikrokozma, která zatím do češtiny přeložena nebyla.

Horský věnec se svým obsahem dotýká problematiky vyhnání poturčenců z Černé Hory v době vlády prvního novodobého černohorského vladyky, tj. biskupa, Danila Petroviće (doba vlády 1697 – 1735). Nevíme, zda šlo o lokální záležitost, nebo celočernohorskou. Významný je spíše onen impulz, který ona aktivita dala, a to jak z hlediska geografického, byť sekundárně, tak z hlediska historického. Z historického hlediska šlo o výzvu, tedy jakýsi počátek dlouhodobé aktivity, která vyžadovala trpělivost, protože odražení Turků od Vídně teprve zahájilo proces znovudobývání oblasti jihozápadního Balkánu jihoslovany.

Luča mikrokozma je dílo filozofické, které svou orientací řadíme mezi osvícenské myšlenkové proudy. Dílo je bytostně spjaté s myšlením i cítěním posledního černohorského vladyky. Osobně bych řekl, že jde o jakýsi vlastní deník, ovšem metafyzický, který formou črt zachycuje subjektivní pocity autora. Reakcí na tyto pocity jsou jednotlivé stati, vždy věnované aktuálnímu tématu.

Odborné časopisy a články

Istorijski zapisi jsou časopisem vydávaným v Černé Hoře pravidelně od konce 2. světové války, a to dodnes. Časopis vychází v Podgorici a pravidelně do něj přispívají velmi zajímavými sondami významní černohorští historici. Často zde bývají otištěny i archivní dokumenty v původním, nekomentovaném, znění. Garantem kvality časopisu je Istorijski institut Crne Gore se sídlem v Podgorici.

Josef Trkal ve svém článku: Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, který je otištěn v časopise Osvěta, v čísle 2., vydaném roku 1889, popisuje vývoj právního řádu v Černé Hoře, a to v průběhu celého 19. století.

Velmi přínosný je i článek J. H. Blumenthala: Österreichische und russische Balkanpolitik 1853 – 1914, který vyšel v časopise Donauraum roku 1963. Krymskou válku autor pojímá jako střet civilizací. Pařížský mír chápe jako rozumné řešení z hlediska stability v jednotlivých oblastech i koncertu velmocí jako celku.

Černohorský časopis Matica vychází v Černé Hoře každého čtvrt roku, jedním ze zajímavých postřehů je článek Prof. Dr. Š. Rastodera, který se věnuje černohorské emigraci, a to nejen v polovině 19. století.

Časopis Historický obzor nabízí též mnohé sondy do dějin Balkánu. Zvláště články Doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. Velkým přínosem pro mou práci měl příspěvek věnovaný tématu: Srbsko v období autonomie (1831 – 1868). In: Historický obzor č. 5, 1994 / II.

Bosna a Hercegovina na přelomu 40. a 50. let 19. století – místo střetů zájmů a koncepcí

Hercegovina byla jedním z posledních konzervativních center muslimského světa. Bosna taktéž. Reformní snahy sultána⁸ a jeho poradců o proměnu řádu v této oblasti narážely na houževnatý odpor. V Konstantinopoli vytvářeli různé mechanismy, které měly říši chránit před narůstajícím nebezpečím nacionalismu a separatismu, který bujel zvláště na Balkánském poloostrově.

Gülhanský dekret, který měl vzniklou situaci řešit, deklaroval, ovšem jen nezávazně:

1. Ochranu bezpečného života osob, právo na čest a majetek.
2. Ustavení řádu k zhodnocení a odvodu daní.
3. Záruky k poctivému systému registrace, výcviku a údržby armády jako branné moci.⁹

Dekret byl koncipován jako program k dosažení cílů prostřednictvím reform, které měly ekonomicko – hospodářské zacílení. Text dekretu byl koncipován tak, aby vzhledem k zeměpisným a hospodářským možnostem, též způsobností obyvatel Osmanské říše, opíraje se o víru v Alláha i proroka, pomohl dosáhnout plánovaných cílů v průběhu 5 – 10 let.¹⁰ Dekret nebyl konstitucí, která by omezila moc sultána, on jej vydal, mohl ho též zrušit, dle vlastní vůle.¹¹

Deklarativní dekret však v reálném životě obyvatel Bosny a Hercegoviny změnil jen velmi málo. Dekret sice rušil harac – daň z hlavy, kterou musel platit každý muž, který se nehlásil k islámu. To však v praxi nenastalo, daň z hlavy byla jen evidována pod jiným názvem. Též služba v armádě byla po vydání dekretu křesťanům stále odpírána.

V případě fyzického zranění nebo vraždy, které se dopustil muslim na křesťanovi, se muslim nemusel dostavit k soudu, jen zaplatil příslušné rodině tzv. daň z krve, kterou místní soudce (kádí) vždy stanovil na nízké úrovni.¹²

⁸ Gülhanský vznešený dekret, který na konci 30. let 19. století zahájil první fázi reform v Osmanské říši, byl imperativem k reorganizaci. Vycházel z islámského práva a tradice.

⁹ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey*, str. 60.

¹⁰ Dulina, N., *Tanzimat i Mustafa Rešid paša*, str. 53.

¹¹ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey*, str. 61.

¹² Glenny, M. *Balkán 1804 – 1999*, str. 77.

V prostoru Bosny a Hercegoviny však vyvíjelo svou aktivitu i Srbsko. Poté, co srbský ministr zahraničí Ilija Garašanin nastínil vlastní představy o zahraniční expanzi Srbska, začaly se v Bosně a Hercegovině zapojovat do revoluční činnosti malé konspirativní skupiny i jednotlivci, z nichž některé financovalo Srbsko.¹³

Garašanin nebyl iniciátorem velkosrbské ideje¹⁴, byl však jejím realizátorem. Plán, původně nazvaný: „Plán slovanské politiky Srbska“, vyšel z pera knížete Adama Czartoryského, které nazval Saveti (Rady). Z nich vzešel Zachův spis zvaný Plán. A. Zach vycházel z předpokladu, že rozdělení Turecka mezi Rusko a Rakousko znatelně ohrozí Srbsko, čehož jsou si Srbové vědomi, a proto musejí za podpory Francie a Velké Británie s Turky spolupracovat a vzepřít se tomuto dělení.¹⁵

Vzhledem k nereálnosti teorie, Garašanin Plán upravil. Dílo Garašanina zvané Načertanie (Nárys) spočíval v tezi o rozsáhlém „srbském“ území, tedy o osvobození všech Srbů, kteří se nacházeli pod nadvládou Osmanské říše. Jednalo se o území Srbského knížectví, území Bosny a Hercegoviny, kde žili Srbové, území Černé Hory a oblast severní Albánie – tj. oblast starého Srbska. Srbské knížectví se odvolávalo na historické právo, aby pak před tváří Evropy mohlo být dědicem svých velkých otců s tím, že nekoná nic nového, jen obnovuje dědictví po svých dědech.¹⁶ Historickým vzorem a zároveň ideálem bylo středověké království Štěpána Dušana.¹⁷

Garašaninovo Načertanije počítalo s postupnou realizací velkého Srbska¹⁸ tak, aby pozvolna, pokud možno nenásilnou formou, došlo k rozmělnění moci Osmanské říše na Balkáně. Ve věci Černé Hory pak Garašanin uvažoval nejen v rovině kulturně – náboženského spříznění, ale též v rovině vojensko – strategické. Srbsko mělo za nevysokou cenu získat přátelství země (Černé Hory), která disponovala počtem 10 000 vojáků.¹⁹

¹³ Glenny, M. Balkán 1804 – 1999, str. 77.

¹⁴ Roku 1843 dorazil do Bělehradu František Zach, který tam předložil plán francouzské diplomacie a polských emigrantů z Paříže, shromážděných kolem Adama Czartoryského (vůdce konzervativně šlechtického směru polské emigrace v Paříži).

¹⁵ Dorovský, I., František Alexandr Zach a slovanský romantismus jeho doby, str. 37. In: František A. Zach 1807 – 2007: Sborník k 200 výročí narození A. Zacha, Brno 2007.

¹⁶ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 135.

¹⁷ Pelikán, J., Dějiny Srbska, str. 182.

¹⁸ Mapa velkého Srbska je v příloze. O rakouské jižní Slovanů Garašanin nejevil velký zájem, protože si byl vědom vnitropolitické stability Rakouska.

¹⁹ Rastoder, Š. a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 905.

V průběhu roku 1848 konzultoval Garašanin své Načertanije s Konstantinem Nikolajevičem, srbským agentem v Cařihradu a Jovanem Marinovičem, srbským agentem v Paříži.

Z Cařihradu pak Nikolajevič na základě znalostí Garašaninovy teze psal do Bělehradu o vleklé krizi Osmanské říše a mimo jiné též Garašaninovi doporučil:

1. Připojit k Srbsku Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu a severní Albánii – tj. oblast starého Srbska.
2. Všechny totiž tvoří „jeden srbský stát“ ovšem jako součást Osmanské říše.
3. Stát má mít své představitele a svou nezávislou vládu pro vnitřní záležitosti.
4. Ti, kteří žijí v provinciích, ať mají stejná politická práva jako ti, kteří žijí v centrálním Srbsku.
5. Ústava a zákony ať symbolizují nový stát bez vlivu Porty či jiných velmocí.
6. Vytvoření vlastního vojska, které bude bránit vlastní hranice i hranice Osmanské říše.
7. Srbsko a Osmanská říše by měli usilovat o snížení napětí.
8. Srbské sjednocené země by měly mít v Cařihradě diplomatické zastoupení.
9. Porta nesmí uzavřít žádnou smlouvu, týkající se Srbska, s jinou velmocí, bez souhlasu Srbska.
10. Muslimové a pravoslavní mají stejná práva v srbském soustátí.
11. Pravoslavní a muslimové požívají svobody vyznání s tím, že muslimové mají své představitele v Osmanské říši.
12. Bulhaři v Osmanské říši mají stejná práva jako muslimové.
13. Závaznost občanských práv.
14. Vnitřní svobodný obchod v rámci Osmanské říše.
15. Srbsko má právo otevřít své konzuláty v hlavních městech velmocí.²⁰

Situace v Srbsku ale roku 1848 ještě nedozrála k uvedení těchto změn do praxe. Toho času v Bosně a Hercegovině ale napětí gradovalo, a to i přes reformní dekret sultána, který byl formulován tak obezřetně, aby s nimi mohl každý souhlasit.

Praxe ovšem přinášela likvidaci partikulárních zájmů jednotlivých skupin, neboť Porta v zájmu centralizace vytvářela státní monopoly, aby zvýšila své příjmy. Tento trend ale vyvolával velmi silné napětí v Bosně i Hercegovině. Vládnoucí elity navíc začínaly

²⁰ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 142 – 143.

pozvolna ignorovat ústřední vládu, a tak tok peněz plynoucí do Cařihradu začal pozvolna vysychat.

Napětí v Bosně a Hercegovině bylo umocněno revolučními výbuchy roku 1848 a 1849, zvláště v Rakousku a Uhrách. Navíc si Bejové začali uvědomovat, že postupem času ztratí právo vybírat desátky, a proto si svévolně začali přisvojovat půdu patřící státu i drobným sedlákům.²¹

Navíc propuklo 6. července roku 1849 ozbrojené povstání v oblasti Vrnograče, a to na základě výzvy a podpory Husajn bega Ceriće.²² K povstalcům se postupně začaly přidávat i další oblasti. Peć, Cazin, Kladaša, a další místa v oblasti Krajiny. Povstání začalo přerůstat v ozbrojené vystoupení vůči dekretu sultána.

To ale nezůstalo bez odezvy.

Na jaře roku 1850 rozhodli v Cařihradě o provedení útoku na vzpurné velkostatkáře, beje Bosny a Hercegoviny. K tomuto úkolu byl vybrán Omer paša Latas.²³ Ten velel armádě evropského typu, kterou tvořili převážně žoldněři z Polska a Uher. Jejich vztah k islámu byl motivován čistě ziskovým hlediskem. Vojsko Omer paši Latase čítalo cca 12 000 mužů.

Jakmile Omer paša Latas přijel v květnu 1850 do Sarajeva, uspořádali nejmocnější bejové konspirační schůzku, na níž měla být vypracována strategie, vedoucí k jeho porážce.²⁴ Politické elity Bosny a Hercegoviny si velmi dobře uvědomily, že reformní dekret je připraví o to nejcennější, čím ony disponují. Tím byla půda a vztah k ní. Nešlo ale jen o vztah, ale i o dohled nad ní. Dva z pilířů islámu: a) sultán, b) místní bejové, měli naprosto rozdílnou představu o budoucnosti Bosny a Hercegoviny.

Do čela konspirativního tábora se postavil vezír Hercegoviny, Ali paša Rizvanbegović. Ten upozorňoval na trend reforem, které směřovaly k vyhnání Bosňáků²⁵ z Bosny a Hercegoviny a na to, že Bosna a Hercegovina bude jiná.

²¹ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka* (VII – XX vijek), str. 94.

²² Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka* (VII – XX vijek), str. 95.

²³ Omer paša Latas – původně Rakušan, absolvent kadetské akademie, z důvodu zpronevěry peněz utekl roku 1827 do Bosny a přestoupil k islámu. Přijal jméno Omer. Díky svému nadání a schopnostem byl doporučen ke studiu v Cařihradě, kde studoval na vojenské akademii. Roku 1838 se stal plukovníkem. O rok později byl Abdülmecitem I. (1839 – 1861) titulován pašou. V letech 1850 – 1852 velel vojsku sultána, které mělo za úkol pacifikovat povstale muslimské elity v Bosně a Hercegovině.

²⁴ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 78 – 79.

²⁵ Bosňák - Bosňáci: V Bosně a Hercegovině vznikají třetí plochy mezi zájmy Srbska a Osmanské říše. Srbsko usilovalo o připojení těch částí Bosny a Hercegoviny, kde žilo srbské etnikum. Výraz Bosňák byl užíván k označení bosenských muslimů, kteří na rozdíl od Turků hovořili slovanským jazykem – nejčastěji srbsky.

Zpočátku povstalci ovládali celou oblast Bosny a Hercegoviny, ovšem jen do konce léta roku 1850.²⁶ Poté co, na konci léta, dorazil Omer paša Latas do Sarajeva, přečetl tam sultánův dekret, který vyzýval beje k uvedení reforem do praxe. Avšak namísto diplomatického urovnání situace přerostlo povstání v otevřenou válku.

Povstalci nevytvořili účinnou strategii, a proto je Omer paša Latas, jednoho po druhém, přemohl. Omer paša Latas útočil postupně proti povstalcům v Bosně a poté i proti povstale Hercegovině, kde povstalcům velel Ali paša Rizvanbegović.

Zatímco jednotlivé vůdce povstalců v Hercegovině podporovali vesničané i obyvatelé měst Hercegoviny, Ali pašu Rizvanbegoviće podporoval osobně černohorský vladyka Petar II. Petrović Njegoš.²⁷ Vezír Ali paša Rizvanbegović udržoval již dříve přátelské vazby s černohorským vladykou.

V první polovině 40. let 19. století vedly obě strany rozhovory ve věci rozhraničení. Nakonec sice došlo k podpisu dohody a k vytýčení hranice, ale tu stejně ani jedna strana nepovažovala za definitivní. Rozhraničení bylo důsledkem válek Černé Hory s Osmanskou říší, která se jednání o rozhraničení konaném v Dubrovniku účastnila prostřednictvím svého zástupce Selim bega. Jednání se účastnil i ruský konzul v Dubrovniku, Eremej Gagič.

Větší význam mělo pro Černou Horu vytýčení hranice s Rakouskem. Njegoš byl sice, v rámci dobrých sousedských vztahů, donucen odprodat Rakousku několik klášterů, kterými Černá Hora disponovala v přímoří, ale za teritoriální ústupky získal důležitý diplomatický triumf: Rakousko roku 1841 parafovalo výslednou podobu hranice bez účasti Osmanské říše a navzdory jejím protestům.²⁸

I přes podporu ze strany Černé Hory ale nyní povstalci v Hercegovině neslavili úspěch, neboť možnosti povstalců i Černé Hory byly velmi omezené. Navíc systematický postup Omer paši Latase vedl k postupnému odstavení bosenské a hercegovinské aristokracie od moci.

Rakouský generální konzul psal do Vídně ze Sarajeva: „Veškerá bosenská aristokracie je rozdrobena, její nejlepší články byly zlomeny, jak se zdá. Ani jeden úřad administrativně spravovaný již více nezastávají Bosňáci.“²⁹

²⁶ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 95.

²⁷ Bojić, M., *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, str. 97.

²⁸ Šistek, F., *Černá Hora*, str. 49.

²⁹ Šišić, M., *Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1850 – 1852)*, str. 317. (V dopise z 29. 5. 1851 od generálního konzula Rakouska, Dr. A. Atanackoviće, ministru zahraničí, knížeti Schwarzenbergovi.)

Aristokracie sice ztratila kontrolu nad státní správou, kterou teď řídili muslimové, kteří nepocházeli z Bosny, ale jejich feudální ekonomický režim zůstal *de facto* nedotčený.³⁰

³⁰ Glenn, M., Balkán 1804 – 1999, str. 82.

Poslední roky vlády černohorského vladyky Petra II. Petroviće Njegoše

Do roku 1849 nikdo v Černé Hoře neměl přesnější informace o zdravotním stavu vladyky Njegoše.³¹ Toho roku se však tuberkulóza dostala do posledního stadia, a již nebylo možné nemoc dále skrývat. Ve věci svého zdravotního stavu proto kontaktoval vladyka rakouské lékaře. Na základě jejich doporučení dorazil pak 4. dubna 1850 do Kotoru, den poté navštívil ruského konzula, kterému sdělil informace o svém zdravotním stavu. V Kotoru zůstal dvacet dní. Toho času sepisoval již svou závěť, která je datována k 20. 5. / 1. 6. 1850.³²

První část testamentu tvoří oslavná řeč ke chvále Boha, který nám sděluje tajemství světa.³³

Poté vladyka Njegoš psal věcně svou závěť v pěti bodech. Bod první řešil otázku nástupnictví a stanovil: „Svým nástupcem stanovuji Danila, syna Stankova,³⁴ svého synovce.“³⁵ Dále Njegoš napsal: „Jemu zanechávám úřad vladyky,³⁶ jak je to od pradávna uzákoněno v Černé Hoře.“³⁷ Njegoš sice zanechal vládu v rukou Danila Petroviće, ale poslední větou testamentu též stanovil doporučení svému bratru Peru, aby Danila vedl jako svého syna, dokud Danilo nebude způsobilý sám vykonávat vládu.³⁸ Ostatní body testamentu jsou věnovány převodu peněz.

Závěť svěřil vladyka Njegoš ruskému konzulovi,³⁹ Eremeji Gagičovi, kterého určil vykonavatelem své poslední vůle. V závěti jmenoval svým nástupcem Danila Stankova Petroviće, neboť úřad vladyky přecházel ze strýce na synovce.

Petr II. Petrović Njegoš měl, při jmenování svého nástupce, jen velmi malý manévrovací prostor. Syn Pero Tomova, předsedy senátu, Pavle Petrović, zemřel v jinošském

³¹ Njegoš – jméno rodové, které vladyka užíval jako své jméno umělecké i jako občanské příjmení.

³² Pavićević, B., *Istorija Crne Gore*, str. 295.

³³ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

³⁴ Stanko Stijepov Petrović byl bratrancem vladyky Njegoše.

³⁵ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

³⁶ Vladyka disponoval biskupskou hodností – úřad se přenášel ze strýce na synovce.

³⁷ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Ruský konzulát v Kotoru byl přímo podřízen ruskému velvyslanectví ve Vídni.

věku, bratr Danila Petroviće, Mirko Petrović, byl toho času již otcem Nikoly Petroviće, ten se narodil roku 1841. Bratr Danila Petroviće, Stevan, zemřel roku 1836.

Uvažoval – li Petr II. Petrović Njogoš o svém nástupci v rovině zachování tradice, tedy tradice úřadu vладыky, tj. biskupského úřadu, jako teokratické formy řízení státu, jak stojí i v závěti, měl pouze jediné východisko, a to jmenovat Danila Stankova Petroviće svým nástupcem. Danila, mladičkého jinocha nízkého vzrůstu, zelených očí.

8. června 1850 pak vyplul Njogoš do Itálie, aby se tam pokusil vyhledat odbornou lékařskou pomoc. Asi po měsíci, 4. července 1850, se vrátil do Kotoru a opět navštívil ruského konzula Gagiče, prostřednictvím kterého získával pravidelnou finanční podporu z Ruska. Zbytek léta prožil Njogoš v Cetinji. Na podzim téhož roku se vypravil do Vídně a odtud do Itálie. V květnu 1851 Njogoš dorazil znovu do Vídně, ale tam již odborný lékař Josef Škoda konstatoval, že již nemocnému nelze pomoci.

Téhož měsíce poslal Njogoš Danila Petroviće, kterého stanovil svým nástupcem, na studia do Ruska. Praktickou stránku pobytu Danila Petroviće svěřil vладыka ruskému konzulátu v Kotoru.

Danilo Stankov Petrović, toho času dvaadvacetiletý nástupce vладыky, měl být v Rusku chirotonizován.⁴⁰ Danilo Stankov Petrović pocházel z politicky a hospodářsky méně významné větve Petrovićů. Měl dva bratry, Stevana a Mirka, měl 4 sestry. Až do svého jmenování žil v chudém stavení u svého otce.⁴¹

Vладыka Njogoš, který byl černohorským lidem velmi milován, zesnul 19. / 31. 10. 1851 v 10 hodin ráno, naprosto přesně jednadvacet let poté, co stanul v čele Černé Hory.⁴² Hlasy plné žalu a utrpení mi sdělily, že zemřel skvělý a pozoruhodný černohorský vладыka.⁴³ Již za svého života nechal vладыka Njogoš vybudovat na vrcholku hory Lovčen kapličku za účelem spočinutí svých ostatků. Danila Stankova Petroviće zastihla zpráva o smrti vладыky Njogoše ve Vídni.

Pero Tomov nebyl v závěti jmenován bezúčelně. Poslední dva roky vlády Njogoše totiž řídil veškerý chod země, a to jako bratr vладыky i jako předseda černohorského senátu.⁴⁴

⁴⁰ Chirotonie – přijetí duchovního stavu, sekundárně i úřadu, úřadu vладыky, tj. biskupa.

⁴¹ Plamenac, R., Memoari, str. 335.

⁴² Pavićević, B., Istorija Crne Gore, str. 305.

⁴³ Popović, V., Koterska pisma, str. 46.

⁴⁴ Černohorský senát byl zřízen roku 1831. (Veškerá důležitá korespondence, která je uchována v archivu v Cetinji, pro období let 1850 – 1851, je podepsána předsedou černohorského senátu, Pero Tomovem.)

Resumé vlády Petra II. Petroviće Njegoše

a) Vnitropolitická struktura Černé Hory v období let 1830 - 1851

V průběhu staletí, v podstatě již před nástupem dynastie Petrovićů Njegošů k moci, se konstitovala v Černé Hoře kmenová organizace. Černohorský kmen se skládal z několika bratrstev,⁴⁵ která byla spjata pokrevním příbuzenstvím. Podstatným rysem černohorského kmene byla jednota hospodářsko – zeměpisná. Jednotlivé kmene společně tvořily větší správní celky: obvody – okresy (Nahije).

V době vlády Njegoše měla Černá Hora 4 obvody (Nahije). Do prvního obvodu (Nahije), který byl zván Katunským, patřily tyto kmene: Cetinje, Njeguši, Čekličí, Bjelice, Cuce, Ozrinići, Pješivci, Zagarać a Komani.⁴⁶ Tento obvod ležel v oblasti na jihovýchod od řeky Zety a severně od Boky Kotorské.

Druhý obvod – okres byl zván Lješanským, a ten ležel jižně od prvního.

Třetí obvod – okres nesl název Riječki. Zde patřily kmene: Kosijeri, Dobrsko Selo, Ceklin, Ljubotin, Gradani.

Čtvrtý a zároveň poslední obvod Černé Hory v době počátku 50. let 19. století byl Crmnički. Zde patřily kmene: Podgor, Dupilo, Brčeli, Sotonići, Gluhi Do, Limljani a Boljevići.⁴⁷

Mimo centrální Černé Hory bylo součástí země i Brdo. Černou Horu a Brdo oddělovala řeka Morača. Roku 1796 byly k Černé Hoře připojeny brdské kmene Piperi a Bjelopavličí (též Bjelopavlovići). Njegoš užíval titul vladař Černé Hory a Brda. Do oblasti Brda patřily na počátku 50. let 19. století tyto kmene horských oblastí: Bjelopavličí, Piperi, Moračani, Kući, Bratonožiči, Uskoci, Moračani, Rovci.

Dnes se sekundárně provádějí odhady počtu domů v jednotlivých kmenech. Zcela zřetelná je snaha „zmapovat“ stupeň civilizace v Černé Hoře na počátku 50. let 19. století. Studie uvádí, že v prvním obvodě - Katunském byly tyto počty domů: Cetinje - 477, Njeguši - 444, Čekličí - 188, Bjelice - 235, Cuce - 566, Ozrinići - 294, Pješivci - 655, Zagarać - 371 a Komani - 316. Celkem tedy: 3546.⁴⁸

⁴⁵ Bratrstva byla pravděpodobně různého původu, ale tradice vytvořila vědomí, že všichni členové pocházejí od jednoho předka.

⁴⁶ Zlatar, Z., Njegoš's Montenegro, str. 365.

⁴⁷ Mapa obvodů – okresů a jejich menších částí z doby vlády Petra II. Petroviće Njegoše je součástí příloh práce.

⁴⁸ Zlatar, Z., Njegoš's Montenegro, str. 368.

Druhý obvod – okres: Lješanský čítal 621 domů.

Třetí obvod – okres nesl název Riječki. Kmeny čítaly tyto počty domů: Kosijeri - 103, Dobrsko Selo - 224, Ceklin - 747, Ljubotin - 689, Gradani - 145. Celkem tedy: 1908 domů.⁴⁹

Čtvrtý a zároveň poslední obvod Černé Hory, jak jsem již uvedl, a to v době počátku 50. let 19. století byl Crmnički. Zde patřily kmeny: Podgor - 283, Dupilo - 256, Brčeli - 299, Sotonići - 118, Gluhi Do - 367, Limljani - 154 a Boljevići - 222. Celkem tedy: 1699 domů.⁵⁰

K roku 1848 je též k dispozici údaj o počtu obyvatel Černé Hory. Katunský – první obvod, obývalo cca 25 000 obyvatel, druhý obvod – Lješanský obývalo cca 6000 obyvatel. Při sčítání se uváděl k počtu přívlastek: duší nebo hlav. Třetí obvod – Riječki: čítal cca 12 000 obyvatel. Čtvrtý obvod - Crmnički čítal 13 000 obyvatel. Obyvatel Brda bylo k roku 1848 odhadováno cca 56 000. Tedy v součtu 56 000 obyvatel Černé Hory a 56 000 obyvatel Brda. Počet obyvatel soustátí Černé Hory a Brda k roku 1848 byl cca 112 000.⁵¹

Ještě na počátku 50. let 19. století byly vazby na kmen primárním kritériem identity jednotlivce i rodiny. Kolektivní duch spolu s vědomí víry pradědů byl společným pojátkem jednotlivého kmene, kde se jednotlivé rodokmeny sledovaly velmi pečlivě, a to po celá staletí.

⁴⁹ Zlatar, Z., Njegoš's Montenegro, str. 368.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Zlatar, Z., Njegoš's Montenegro, str. 369.

b) Zahraničně politická orientace Černé Hory v době vlády Njegoše

Předchůdce Njegoše, vladyka Petr I., je pravoslavnou církví v Srbsku i v Černé Hoře považován za světce. Njegoš, který byl vybrán nástupcem, měl v okamžiku smrti svého předchůdce pouze 17 let. Petr II. Petrović Njegoš byl v podstatě samouk, dokázal hovořit několika jazyky a velmi dobře se orientoval ve filozofii. Geopolitické zájmy Černé Hory i své obrátil k Rusku, odkud se Černohorcům po staletí dostávalo materiální i duchovní pomoci.

Vedle zahraničně – politické orientace na Rusko, musel ale Njegoš řešit i krizi ve vztahu s guvernadurem,⁵² Vukolajem Radonjićem. Ten měl ambice stát se světským vladařem v Černé Hoře. Vzhledem k tomu, že bylo brzy odhaleno guvernadurovo usilí o získání moci v zemi za podpory Rakouska a Ruska, byl černohorským sněmem roku 1832 z Černé Hory vyhoštěn. Poté funkce guvernadura přestala být využívána a úřad zanikl. V podstatě se dá říci, že zvítězila tradice a proruská koncepce.⁵³

Není pravdou, že: „Výkonným orgánem k prosazování vladykovy vůle se od roku 1831 stal z vladykovy vůle šestnáctičlenný senát, složený z předních zástupců místní kmenové aristokracie.“⁵⁴ Nešlo o aristokracii v tradičním slova smyslu, navíc tímto aktem Njegoš vytvořil jakousi opozici vůči dlouholeté tradici kmenových vazeb. Centralizace byla většinou pozvolná a nenásilná. Ne však vždy.

Velmi neúrodná země donutila Njegoše hledat spojence v Rusku. Roku 1833 byl v Rusku za přítomnosti cara Mikuláše I. chirotonizován, tedy uveden do úřadu ortodoxního biskupa, a to jako první z Černohorců. Tento akt posílil jeho pozici, zároveň Njegoš získal příslib zvýšené dotace z Ruska, která každoročně pomáhala neúrodné zemi, Černé Hoře, zajistit existenční minimum. Roku 1833 začal platit nový zákoník, Zakonik otačastva, na jehož základě museli Černohorci poprvé platit daně⁵⁵ domácí moci a státní zaměstnanci začali pobírat platy.⁵⁶ Njegoš vytvořil též funkce kapetánů, kteří byli správci jednotlivých oblastí. Byli vybíráni přímo vladykou. Nově vznikla i medaile za chrabrost nebo cestovní pas,

⁵² Guvernaduři se tradičně opírali o úzkou movitější vrstvu společnosti, která profitovala z obchodu s Kotorem. Vladykové naopak zastávali trvale kurs podpory kmenové mentalitě a systému tradičních hodnot.

⁵³ Proruská koncepce měla v Černé Hoře staletou tradici. Nejen v otázce víry, která má kořeny již ve středověku. Spolupráci v rovině geopolitické, a to *de facto*, je možné datovat od roku 1683.

⁵⁴ Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 205.

⁵⁵ Placení daní bylo stanoveno posledním, dvacátým článkem. Jednalo se o roční daň: jeden talír, tj. tolar.

⁵⁶ Šístek, F., Černá Hora, str. 48.

ten od roku 1834. Metropolita Petr II. ustanovil i nový černohorský státní znak, který byl poprvé použit roku 1834 na jednom z (cestovních) pasů.⁵⁷

Roku 1836 černohorská vojska utrpěla značné ztráty v bitvě u Grahova. Neúroda následně znamenala hlad. Petr II. proto roku 1837 znovu navštívil Rusko, kde žádal o pomoc a podporu. Car Mikuláš I. slíbil navýšit subvenci Černé Hoře z dosavadního tisíce zlatých na devět tisíc zlatých rublů ročně. Car ale v rovině politicko - vojenské nezasáhl, ani v rovině diplomacie nevyvinul nátlak. Doporučil ale Njegošovi, aby o svých požadavcích se svými sousedy vyjednával.

Petr II., zřejmě po zvážení vnějších okolností, následně zvolil diplomacii jako určující politický prostředek. Časté rozbroje na hranici Černé Hory a Hercegoviny přiměly jak metropolitu Petra II., tak i hercegovinského vezira Ali pašu Rizvanbegoviće – Stočeviče zasednout k jednacímu stolu. V Dubrovniku roku 1841 byl potvrzen mír, ovšem některé sporné otázky zůstaly otevřeny. Následně při jednáních v září roku 1842 získalo Grahovo autonomní status. Tato jednání ovšem jen předznamenala větší diplomatický úspěch Njegoše, a to při jednáních s Vídní. Rakouská monarchie totiž v průběhu let 1837 – 1841 dojednala s Cetinji rozhraničení, a to bez ohledu na zájmy Osmanské říše. Protokolem o rozhraničení, dne 18. července 1841, byla potvrzena černohorsko – rakouská hranice v linii Krivošije, Boka Kotorská a Paštroviće.⁵⁸ Přestože univerzitní profesor Živko Andrijašević má mnohé postřehy velmi promyšlené, nelze souhlasit s jeho tvrzením, že: „Kancelář Metternich viděl v rozhraničení jistý mír Monarchie na své hranici.“⁵⁹ Rozhraničením totiž vzniklo legitimní centrum odporu v oblasti jihozápadního Balkánu, útočiště reálné i myšlenkové. Útočiště před zvůli Vídně i Cařihradu.

Vedle orientace na Petrohrad je nutné podtrhnout i zahraničně – politickou orientaci Černé Hory na Srbsko. Toho času je totiž nutné uvažovat o Srbsku a Černé Hoře jako o dvou srbských zemích. Vznikla dvě centra. Snad proto, že dohasínající moc sultána na Balkáně neumožňovala i přes mnohé snahy, a to i zahraničně politické, propojit centra a vytvořit jednotný srbský (jihoslovanský) celek.

Snahy o vytvoření velkého Srbska, ale přesto vznikaly, byť jen v nárysech a koncepcích velkých stratégů a myslitelů onoho času. Koncepci polské emigrace uváděl do praxe Ilija Garašanin (1812 – 1874). Dle této koncepce mělo být území Černé Hory

⁵⁷ Andrijašević, Ž., Istorija Crne Gore u 55 priča, str. 86.

⁵⁸ Andrijašević, Ž., Istorija Crne Gore u 55 priča, str. 92.

⁵⁹ Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 171.

připojeno k Srbsku. Již koncem roku 1844 získala Černá Hora finanční pomoc od Srbska. Šlo o částku 1000 rakouských dukátů. Do Cetinje je přinesl činovník srbské vlády, Stevan Hrkalović. Spolu s penězi posílala srbská vláda do Cetinje i politické pověřence. Je zřejmé, že romanticky založený Njegoš nebyl právě tím nejvhodnějším nástrojem geopolitických zájmů Ilije Garašanina, který byl mnohými považován za „balkánského Bismarcka“.

Též v rovině kulturní, zvláště pak ve vzorcích lingvistiky, vznikalo jakési souznění mezi Srby v Srbsku a v Černé Hoře. Velmi důležitou úlohu na tomto poli sehrál Vuk Stefanović Karadžić⁶⁰ Jeho idea Srbové všichni a všude byla motorem sjednocovacích snah, neboť jedním z pilířů úsilí o sjednocení byl právě jazyk. V této rovině byl činným i Njegoš, a to zvláště dílem Horský věnec, kde zřetelně vyzvedl rovinu svého srbství, a to jak dedikací díla, tak dílem samotným.

⁶⁰ Vuk Stefanović Karadžić (1787 – 1864) – reformátor srbského jazyka, etnograf a historik. Roku 1833 se setkal ve Vídni s vladkou Petrem II. Petrovičem Njegošem a poté se s ním často setkával. Roku 1837 vydal knihu *Montenegro und die Montenegriner*. Byl též v písemném kontaktu s knížetem Danilem Petrovičem a později i Nikolou, synem Mirka Petroviče.

c) Vzdělanost a literatura v Černé Hoře v období vlády posledního vladyky

Njegoš, který byl roku 1833 v Petrohradě za účasti ruského cara Mikuláše I. chirotonizován, koupil v Rusku jednu malou tiskárnu, která byla roku 1834 uvedena do provozu v klášteře v Cetinji. Byla v provozu do roku 1852, kdy byly její součásti využity k odlití olova v boji proti Turkům. Knihy byly v tiskárně v Cetinji vydávány ovšem jen do roku 1839, protože toho roku vydavatel opustil území Černé Hory.⁶¹

Právě vzdělanost, která byla v polovině 19. století v Černé Hoře takřka nulová, je zřejmým ukazatelem kultury v zemi. Tedy rok po smrti vladyky zmizí tiskárna nenávratně na bojišti, proměněna v olovo do zbraně proti nepříteli. Tedy jeden ekvivalent. Druhým pak je neschopnost země zajistit muže, který by obsluhoval tiskárnu.

Podobný problém měl vladyka Njegoš, když se pokoušel oslovit rakouskou stranu při získání učitele pro novou školu, a to roku 1832 v Kotoru. Vzhledem k tomu, že rakouská strana odmítla žádost vladyky o okamžité uvolnění Petra Čirkoviće pro černohorskou školu, musel Njegoš chod školy o rok odložit. Nová škola v Cetinji proto zahájil provoz až roku 1834. Byla to první veřejná škola v novodobých dějinách Černé Hory. Až do roku 1834 získávali hoši vzdělání převážně u mnichů v kláštorech. Stupeň gramotnosti černohorské populace se dá stanovit k roku 1834 tak na cca 1 %, tedy ze 100 000 obyvatel země bylo gramotných cca 1000 Černohorců. Mimo kláštery do roku 1834 bylo možné získat vzdělání i u popů. Pop, který se ženil, a to vždy jen jednou, musel, dle zvykového práva, alespoň jednoho svého syna připravit k tomu, aby se stal popem.

Ovšem ani veřejná škola v Cetinji neměla dlouhého trvání. Její činnost byla k roku 1837 přerušena, protože P. Čirković opustil Černou Horu. Petr II. požádal tentokrát o prostřednictví, při získávání nového učitele, Vuka Karadžiće, a ten vzhledem ke svým možnostem zajistil Njegošovi učitele z Banátu, Lazara Vlahoviće. Roku 1841 škola v Cetinji získala dalšího pedagoga, Milorada Medakoviće. Sekundárně pak v době posledního černohorského vladyky koexistovaly dvě klášterní školy, a to v Ostrogu nedaleko Onogoštu a v klášteře Brčelima nedaleko Crmnice. Školy využívaly knihy, které produkovala tiskárna v Cetinji. Roku 1836 vyšel tiskem *Srbský slabikář*, o dva roky později *Srbská gramatika*, roku 1839 pak byla dána k dispozici škole kniha *Světové dějiny pro děti*.⁶²

⁶¹ Andrijašević, Ž., Istorija Crne Gore u 55 priča, str. 89.

⁶² Andrijašević, Ž., Istorija Crne Gore u 55 priča, str. 90.

V Cetinji ovšem nevycházely jen učebnice, ale i knihy, které psal vladyka Njegoš. Zabýval se poezií již od svých 14 let.⁶³ Svému zájmu pak zůstal věrný po celý svůj život. Velký vliv na tvorbu černohorského vladyky měl jeho učitel Sima Milutinović Saraljića,⁶⁴ který vzdělával Njegoše v Cetinji. Roku 1834 vyšla černohorskému vladykovi první sbírka o deseti básních, z nichž si velkou oblibu získala báseň *Černohorec k všemohoucímu Bohu*. Njegoš napsal téměř osmdesát lyrických a epických písní. Ovšem jeho vrcholná díla jsou jen dvě.

První, *Paprsek mikrokozmu*, dedikovaná učiteli, kterým byl již zmíněný Sima Milutinović Saraljića, vyšla v Bělehradě roku 1845. Kniha otevírá univerzální filozofické otázky: smysl lidské existence, řád světa, původ zla, atd. Njegoš psal velmi citlivým a osobitým způsobem. Věnoval se mnoha otázkám, a to v romantickém duchu, nejen filozofickým. Měl rozvinutý pozorovací talent, což dosvědčuje v básni: *Tři dny v Terstu*.⁶⁵ Terst byl vedle Kotoru a Zadaru důležitou křižovatkou západního Balkánu. První rovina díla, budeme – li analyzovat sémantickou rovinu, vypovídá obecně o hluboce lidských otázkách období osvícenské filozofie, otevírá fenomén období zrodu občanské společnosti.

Toto dílo ale není jen obecně hluboce lidsky zacíleno. Jedná se o hlubokou sondu, kterou v současnosti literární vědci i kritici analyzují na vědeckých konferencích. Na vědecké konferenci, konané v Cetinji roku 2008, se literární vědci věnovali analýze textu díla posledního vladyky. Dva spoluautoři analýzy díla *Paprsek mikrokozmu* vnímají text díla jako zápis mikrokozmu autora, jeho niterného světa, v kterém on Njegoš, ukazuje, že člověk není deisticky opuštěn svým stvořitelem a odsouzen k neznalosti, Njegoš sděluje to, že Tvůrce otevřel velkou knihu přírody, přirozenosti, aby tvor mohl oslavit Tvůrce a poznal svou nadměrnou poníženost.⁶⁶

Není to lichotivý závěr, ale pokud si pozorně přečteme testament Njegoše, který je datován 20. května 1850, v bodě 4 stojí: „Na základní sumu peněz ať nikdo nesahá – ta ať je na věky uložena v bance, aby se mohlo pomoci v nouzi ustrašenému, ale i hrdinnému

⁶³ Rastoder, Š. a kol., *Istorijski leksikon Crne Gore*, str. 1002.

⁶⁴ Sima Milutinović Saraljića 1791- 1847: spisovatel a historikograf, studoval v Bělehradě, Zemunu, Segetínu, Sremských Karlovcích a v Lipsku. Roku 1827 dorazil do Černé Hory, kde vyhověl žádosti Petra I., zda by se neujal výuky jeho synovce Rade Tomova (Petra II. P. Njegoše). Saraljića je autorem mnoha děl. Jeho významným dramatem je *Djaka černohorská*.

⁶⁵ Njegoš, P., *Luča mikrokozma*, str. 157.

⁶⁶ Premec, V. a Mirković, M., *Metaforika sumnje i beskonačnog u Njegoševom spjevuluča mikrokozma*, str. 111. In: *Njegoševi dani – Medjunarodni naučni skup*.

černohorskému národu.“⁶⁷ Tyto dvě premisy jsou soupodstatně zacíleny na logiku posledního vladyky, tedy na jeho vnímání světa.

Druhé, vydané roku 1847 *Horský věnec*, se později stalo světově proslulou. Dílo vychází z lidové písně. Opěvuje minulost a život černohorského lidu, jeho slavné boje a lásku k svobodě.⁶⁸ V díle se Njegoš vrací do doby po roce 1683, kdy Černohorci pozvedli zbraně proti Turkům. Konkrétně do doby vlády prvního vladyky Danila Petroviče, který, jak praví poema, Horský věnec, roku 1707 pozvedl zbraně, protože předpokládal pomoc z Ruska. Pravděpodobně šlo o lokální záležitost. Nicméně, o čtyři roky později, roku 1711, uposlechli Černohorci výzvy Petra Velikého, a to je již historicky doloženo, a pozvedli zbraně proti Turkům. Nelze ale souhlasit bezesbytku s tvrzením: „Přestože se Turci v letech 1712 – 1714 krutě mstili a vyhubili mnoho Černohorců, i když Petr Veliký nakonec zklamal naděje vladyky a jeho lidu, vědomí národní pospolitosti, to jest vědomí, že zájmy celku jsou vyšší než zájmy jednotlivých kmenů a rodů, zůstalo v lidu a jeho náčelnících už navždy.“⁶⁹ Rodové vazby a kmenová struktura byly základním pilířem systému správy, lze – li to takto definovat ve věci Černé Hory, a to až do poloviny 19. století. Pro pochopení sémantického zacílení díla, Horský věnec, vladyky Njegoše, jsou k dispozici příspěvky již zmíněné vědecké konference z roku 2008. Tatjana Bečanović ve svém příspěvku píše: „Horský věnec je text, který rekonstruuje sociálně – kulturní kód Černé Hory v období válek a heroismu, což znamená, že slovem vyjadřuje patriarchálně – heroický model světa i myšlení, též zachycuje proces formování národního mýtu a idealizuje obrazy jedné kultury.“⁷⁰

Co se týká vydání díla samotného, vyšlo ve Vídni roku 1847, kde se Njegoš zdržel na své cestě do Petrohradu. Njegoš touto svou diplomatickou cestou usiloval o zviditelnění východní otázky. Dílo samotné černohorský vladyka dedikoval „prachu otce Srbska“, tj. Jiřímu Karadjordje.

Njegoš též vydal sbírku národních písní: *Srbské zrcadlo*. Je též autorem dramatu *Štěpán Malý*, vyšlo, v již zmíněném Terstu, roku 1851.

Závěrem je zapotřebí podtrhnout, že vzdělanost a osvěta šly ruku v ruce. Tiskárna v Cetinji tyto aktivity plně podpořila. Významným počinem bylo vydání knihy *Černohorská*

⁶⁷ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

⁶⁸ Njegoš, P., Horský věnec, str. 7.

⁶⁹ Njegoš, P., Horský věnec, str. 9.

⁷⁰ Bečanović, T., Semiotička interpretacija Gorskog vijenca, str. 41. In: Njegoševi dani – Medjunarodni naučni skup.

dýka od Sima Milutinoviće Saraljije, a to roku 1835. O rok později vyšla v Cetinji kniha Vuka S. Karadžiće *Národní příslovi*. Tamtéž vycházelo i periodikum zvané *Hrdlička*, a to mezi lety 1834 – 1838.⁷¹

⁷¹ Vrčević, V., *Život Petra Petrovića Njegoša*, str. 56.

d) Úřad černoohorského vladyky - biskupa, tradice po staletí

Njegoš v závěti zřetelně hovoří v duchu tradice, když píše v závěti v bodě číslo dva:

„Peníze, které mám v jedné bance v Petrohradě, obligace na ně jsou na Ministerstvu zahraničí – ty zůstavuji národu černoohorskému. To znamená, aby patřily národu černoohorskému, a ze získaných úroků z nich, aby dostával vladyka jednu část a za stejnou sumu aby jim (*národu černoohorskému-dopl.překl.*) kupoval prach k obraně svobody a v hladových letech ať kupuje za stejné množství peněz obilí a bezplatně je rozdává černoohorské a „brdské“ (*crnogorska i brdska*) chudině...“⁷²

V bodě číslo jedna své závěti Njegoš napsal: „Svým nástupcem stanovuji Danila, syna Stankova a svého synovce, jemu zanechávám úřad vladyky, jak je to od pradávna uzákoněno v Černé Hoře...“⁷³

Njegoš v závěti uvažoval v rovině zachování staleté tradice, když svého nástupce, Danila Stankova Petroviće, v testamentu, ustanovil vladykou. Trůn, či spíše úřad vladyky - biskupa, se předával v tradici z generace na generaci.

Již několik let poté, co byl odražen útok Turků od Vídně, 1683, představitelé jednotlivých černoohorských rodů v Cetinji rozhodli o jistém stupni podřízenosti své země benátské moci. Na základě tohoto rozhodnutí ustavili Benátčané na podzim roku 1688 v Černé Hoře zvláštní úřad guvernadura – světského politického a vojenského reprezentanta zájmů Benátské republiky mezi černoohorským obyvatelstvem.⁷⁴ Hodností guvernadura býval titulován světský vůdce, většinou pocházející z vlivného rodu.

Roku 1697 bylo celočernoohorským sněmem rozhodnuto o zvolení cetinjského vladyky – biskupa, a to Danila Ščepčeviče z rodu Petrovićů, který se ujal vlády roku 1700. Zahraničně – politickou orientaci, jak jsem již výše zmínil, našel v pravoslavném Rusku a Srbsku. Udržoval úzké vazby se srbským patriarchou Arsenijem III.

Roku 1712 se podařilo Černoohorcům porazit silnou tureckou armádu, ale krátce nato byla proti Černé Hoře vyslána trestná výprava pod velením Ahmet paši, která postupovala nekompromisně až k Cetinji, kterou vypálila i s klášterem. Roku 1713 ustanovil Danilo zemský soud, který čítal 12 mužů v čele Vukadinem Vukotičem.⁷⁵

⁷² Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

⁷³ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

⁷⁴ Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 136.

⁷⁵ Rastoder, Š. a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 991.

V průběhu své vlády vladyka Danilo prohluboval zahraničně – politické vazby Černé Hory na Rusko. V dubnu roku 1815 dorazil do Petrohradu. V Rusku se zdržel několik měsíců. V Rusku obdržel materiální výpomoc ve výši 13 400 rublů a 2000 dukátů. Car Petr I. rozhodl o stálé pomoci klášteru v Cetinji, a to ve výši 500 rublů ročně.⁷⁶ Vazby i konkrétní pomoc, vše mělo ovšem mnohem větší význam z hlediska dlouhodobé spolupráce. Na zpáteční cestě se vladyka Danilo zastavil ve Vídni, kde se setkal s čelními představiteli monarchie, též vedl rozhovory s Evženem Savojským. Zesnul roku 1735.

Vladyka Sáva, který stál v čele Černé Hory v letech 1735 – 1781, byl muž diplomatického ducha. Usiloval o smírná řešení bez bojů, přál si žít v míru s Osmanskou říší i benátskou mocí. Jeho postoj, v zemi patriarchálního heroismu, kde po staletí lidé navykli na boj s Turky, byl vnímán jako slabost. Svým postojem a zahraničně – politickou orientací usiloval o prohloubení vztahů s Petrohradem, kam osobně v dubnu 1743 dorazil. Je nutné upozornit i na to, že v průběhu let 1740 – 1744 byl spoluvladařem Sávy černohorský metropolita Vasilije,⁷⁷ který je historiky považován za prvního muže Černé Hory pro období let 1744 – 1766.

Vasilije, v okamžiku nastoupení Kateřiny II. na trůn v Rusku, podnikl cestu do Petrohradu, aby zde získal podporu a ochranu. Na konci roku 1765 dorazil do Petrohradu, kde přednesl svou žádost, a to v lednu 1766. Ovšem krátce poté, 21. března 1866, v Rusku umírá.

Rok 1866 byl pro Srby rokem přelomovým. Zanikl totiž srbský patriarchát v Peći. Vzhledem k dluhům srbské pravoslavné církve, nevraživosti řeckých eparchů i cařihradského patriarchátu a nevýrazné podpory Petrohradu, vydal Mustafa II. 24. září 1766 výnos (berat) o zrušení srbské pravoslavné církve.⁷⁸

Vladykové a metropolitě Petrovići v duchovním i světském smyslu položili základy Černohorsko – přímořské metropolitní církvi, a to jako aparchii k srbské pravoslavné církvi. Nesporný historický význam, a to v rovině duchovní i státoporné připadl Petrovićům, kteří i po zrušení patriarchátu v Peći navazují na jeho tradici.⁷⁹

⁷⁶ Rastoder, Š. a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 992.

⁷⁷ Vladyka Vasilije je též autor prvních dějin Černé Hory.

⁷⁸ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 161.

⁷⁹ Jovičević, V., Metropolitni iz dinastije Petrović, str. 512. In: Dinastija Petrović Njegoš, tom I. - Radovi sa medjunarodnog naučnog skupa.

Smrtí metropolitů Vasilije roku 1766 v Petrohradě došlo k proměně ve vztazích, a to zřetelné, mezi jednotlivými kmeny Černé Hory. Samozvanec Štěpán Malý (1766 – 1773) se prohlásil za vladaře země, ve které začal vládnout strach.⁸⁰

Štěpán Malý, jehož původ není dodnes znám, prohlásil sebe samého zmizelého ruského cara Petra III. Byl prohlášen sněmem za světského vládce Černé Hory. Vystupoval sebevědomě, a to mu dopomohlo upevnit jednotu v zemi. Zásluhu na úspěchu ovšem měla i jeho ozbrojená garda. Vzhledem k jeho schopnostem a možným budoucím rizikům rozhodl skadarský sandžakbeg o jeho likvidaci. Úkladná vražda byla dokonána roku 1773. Ovšem ani tímto aktem se moc plně nevrátila do rukou vladyky Sávy. Mnohem silnější pozici měl toho času v Černé Hoře guvernador, reprezentant zájmu benátské moci, Jovan Radonjić.

Důležitou aktivitou období vlády Sávy, a to roku 1777 byla cesta černohorských představitelů do Vídně k rozhovorům, v jejímž čele stál guvernador a reprezentant zájmu benátské moci, Jovan Radonjić a archimandrita Petr I. Petrović. Delegace předala imperátorce memorandum o 14 bodech. Nejdůležitějším z nich byl bod číslo 11, jehož obsahem byla žádost: „Přejeme si, aby metropolita černohorský byl odvislý od srbského patriarchátu. V okamžiku, kdy současný metropolita zemře, souhlasíme pro tentokrát, aby jeho následník byl ustanoven ve Sremských Karlovcích, ovšem s tím, že vše proběhne dle starých tradic, tj. že bude vybrán guvernadurem, představiteli země a národem černohorským, ale to jen do doby, dokud Turci vládou nad Srbskem, protože jej (nástupce) nemůžeme poslat do Peće.“⁸¹

Po smrti vladyky Sávy dochází ke stabilizaci moci světské i církevní v zemi, a to v rukou vladyky Černé Hory. Petr I. (1781 – 1830) zvaný též svatý, dokázal nejen stabilizovat poměry v zemi, ale též položil základy novodobému národu Srbů žijícímu v Černé Hoře. Již v průběhu jeho vlády došlo nejen k upevnění vnitřní struktury země, ale též k rozšíření území Černé Hory, a to o oblast Piperi a Bjelopavlići. Roku 1796 pak vladyka dosáhl vítězství v oblasti Martinići a Krusimi. Tímto vítězstvím upevnil vladyka svou pozici a moc. Poté již nikdy nezískali Turci *de facto* moc nad malým územím jihozápadního Balkánu zvaným Černá Hora. V roce 1798 byl v Černé Hoře přijat důležitý Obecný zákoník černohorský a brdský, který reguloval většinu vztahů v oblasti trestního, majetkového

⁸⁰ Jovičević, V., Metropolitni iz dinastije Petrović, str. 501. In: Dinastija Petrović Njegoš, tom I. - Radovi sa međunarodnog naučnog skupa.

⁸¹ Jovičević, V., Metropolitni iz dinastije Petrović, str. 501. In: Dinastija Petrović Njegoš, tom I. - Radovi sa međunarodnog naučnog skupa.

a rodinného práva. Na prosazování zákonů měl dohlížet společný černohorský a brdský soud, tzv. Kuluk.⁸²

V době vlády Petra I., konkrétně roku 1804, založilo Rusko svůj konzulát v Dubrovniku. Od roku 1825, kdy se stal carem Mikuláš I. přicházely pravidelné subvence Černé Hoře z Petrohradu, a to prostřednictvím ruského konzulátu v Dubrovniku. Poslední roky života prožil vladyka Petr I. v Cetinji, kde sepsal dílo: *Kratka istorija Crne Gore*. Zesnul 30. 10. 1830. V závěti, kterou diktoval den před svou smrtí, ustanovil svým nástupcem Rade Tomova Petroviće. Ten je znám více pod svým uměleckým pseudonymem jako Njogoš.

Petru II. Petrovići zvanému Njogoš je věnována již v předchozích kapitolách dostatečná pozornost. Je nutné ale podtrhnout jeho snahu o rozšíření teritoria Černé Hory a smlouvu o rozhraničení s Rakouskem. Velkým snem jeho geopolitických zájmů byla oblast Grahova, kterou chtěl připojit k Černé Hoře. V této oblasti pobývaly čtyři hajduky,⁸³ které podporovány Černohorci podnikaly výpady do sousední Hercegoviny. Grahovo bylo klíčovou oblastí na křižovatce cest do Hercegoviny.

Njogoš pak byl posledním vladykou, byť ve svém testamentu, jak je citováno v úvodu kapitoly, ustanovil svého nástupce Danila Petroviće též vladykou, tzn. biskupem majícím povinnost žít v celibátu.

⁸² Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 137.

⁸³ Hajduk – (turecky Haydud = lupič, zbojník), vycházelo primárně z neochoty platit Turkům poplatky. Nebylo považováno za nečestný způsob živobytí, šlo o svérázný způsob života. Hajduci pobývali v lesích od svátku sv. Jiří, 6. května, do svátku sv. Dimitrije, 11. listopadu. Byli organizováni do čet, které hájily jak kmenovou autonomii, tak Černou Horu jako celek, a to proti turecké agresi.

e) Finanční a ekonomická situace Černé Hory v okamžiku smrti posledního vladyky

Závěť vladyky Njegoše v bodech 2 – 5 stanovovala jak naložit s penězi po smrti vladyky:

„2. Peníze, které mám v jedné bance v Petrohradě, obligace na ně, jsou na Ministerstvu zahraničí – ty zůstávají národu černohorskému. To znamená, aby patřily národu černohorskému, ze získaných úroků, aby dostával vladyka jednu část a za stejnou sumu, aby jim (*národu černohorskému-dopl.překl.*) kupoval prach k obraně svobody. V hladových letech ať kupuje za stejné množství peněz obilí a bezplatně je rozdává černohorské a „brdské“ (*crnogorska i brdska*) chudině, ale nikdo nikdy ať zmíněné peníze nemůže z banky vyzvednout. Ať tam peníze zůstanou na věky a utrácí se pouze úroky z nich.

3. Ohledně peněz, které mám ve Vídni - 50 tisíc fiorintů u barona Siny a stejně tolik i u barona Tirka – úrok z těchto sto tisíc přenechávám rodičům a dvěma sestrám, aby byl tento úrok a jej měli k dispozici tito čtyři lidé, dokud budou naživu. A až zemřou rodiče a obě sestry, potom peníze dostane černohorský národ k dispozici stejným způsobem jako peníze, které mám v bance v Petrohradě. Proto prosím ministerstvo mého vykonavatele (*závěti – dopl.překl.*), aby po mé smrti převzalo obligace na obě sumy peněz ve Vídni a aby tyto peníze převedlo k penězům v Petrohradě, aby o ně ubohý černohorský národ nepřišel.

4. Padesát tisíc fiorintů z účtu na obilí, které mám u svého bratra Pera, nechť můj bratr Pero rozdá národu a vykoupí je od národa tak jednoduše, jak jsem to sám určil. Po smrti mého bratra ať se peníze pošlou do petrohradské banky, kde jsou i ostatní mé peníze a opět ať se ziskem z nich nakládá stejně jako se ziskem z těch prvních peněz. Na základní sumu peněz ať nikdo nesáhá - ta ať je na věky uložena v bance, aby se mohlo pomoci v nouzi ustrašenému ale zároveň i hrdinskému černohorskému národu.

5. Čtyřicet tisíc fiorintů, které jsou v železné kase v Cetinji, nechť se vydává na potřeby národa, jak určí můj následník a můj bratr Pero.⁸⁴

Ze závěti je patrné, že Njegoš měl přehled o financích Černé Hory, a to v makroekonomickém pojetí. Ovšem na druhé straně je nutné podotknout, že pouze stálá a pravidelná podpora Černé Hory ze strany Ruska umožňovala zemi jakýsi stupeň autonomie. Černá Hora by totiž sama o sobě nebyla, na počátku 50. let 19. století, schopna zajistit sama sobě ani dostatek nutný k přežití obyvatelstva, pokud by dlouhodobější neúroda zasáhla tuto oblast.

⁸⁴ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

Z hlediska mikroekonomického svěřil Njegoš trh v zemi do rukou několika rodin, kterým tak vlastně svěřil monopoly. Jednalo se o Peroviće, Martinoviće, Matanoviće a Radonjiće a další. Největším bohatstvím ale oplýval bratr vladyky, Pero Tomov, který byl nejbohatším mužem v Černé Hoře. V Rusku se domnívali, že on sám, Pero Tomov, by byl schopen ze svých peněz financovat veřejný rozpočet celé Černé Hory, a to po dobu deseti let.⁸⁵ Může jít i o nadsázku, ale i tak toto tvrzení o mnohém, v otázce černoorských financí poloviny 19. století, vypovídá.

I přes nesporný pokrok, kterým Černá Hora prošla v období let vlády Njegoše, je nutné zdůraznit, že on sám, Njegoš, a jeho blízcí spolupracovníci a přátelé položili pouze základy novodobé struktury Černé Hory. Nic více.

Kmenová struktura a patriarchální rodová společnost přežívaly v plné síle v Černé Hoře i na počátku 50. let 19. století.

⁸⁵ Andrijašević, Ž., Nacija s greškom, str. 103.

Boj o trůn po smrti Njegoše, Danilo Petrović knížetem, napětí v Hercegovině přerůstá v konflikt Osmanské říše a Černé Hory

Den po zesnutí vladky Njegoše, tj. 20. října 1851, napsal bratr zesnulého vladky, Pero Tomov, který byl zároveň předsedou senátu, dopis, v němž oznamoval smrt panovníka, několika významným zahraničním činitelům.

První dopis⁸⁶ směřoval do rukou rakouského guvernéra Dalmácie, Lazara Mamuly.⁸⁷ Další dopis⁸⁸, stejného znění, směřoval k rukám srbského knížete Alexandra Karadjordjeviće, který byl v Srbsku u moci mezi léty 1842 – 1858. Téhož dne psaný dopis⁸⁹, s tímž obsahem, byl zaslán do Dubrovníku k rukám ruského konzula, Eremeje Gagiče.

Pero Tomov byl nejen bratrem zesnulého vladky, ale též jeho přítelem a jako předseda senátu uvažoval o převzetí mnohých kompetenci na úkor mladého Danila, kterého zesnulý Njegoš v závěti určil svým nástupcem.

Krátce po smrti Njegoše dorazil ruský konzul Gagič z Dubrovníků do Cetinje, aby zde přečetl závěť. Byla přečtena 28. října 1851 na shromáždění čelních představitelů země za účasti velkého množství Černohorců.

Protože si Danilo Stankov Petrović nebyl jist svým postavením, obrátil se o pomoc na ruského cara, a to dopisem ze dne 29. 10. / 11. 11. 1851.

12. listopadu 1851 se ministr zahraničí Ruska, hrabě Nesselrode, obrátil v otázce nového černohorského vládce na ruského imperátora a předložil mu tyto návrhy:

1. Uznat Danila Petroviće černohorským vládcem.
2. Vypravit do Černé Hory zvláštního zplnomocněnce pro podporu Danila Petroviće.
3. Vyřešit cestu Danila Petroviće do Petrohradu pro jeho hladké nastoupení na trůn.⁹⁰

Prakticko – pragmatické, zahraničně – politické, pojetí ruského ministerstva zahraničí, vnímalo Černou Horu jako svůj předsunutý voj v boji s Osmanskou říší.

⁸⁶ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1851/II. doba po smrti vladky, číslo archiválie: 1.

⁸⁷ Lazar Mamula (1795 – 1878), rakouský generál, polní podmaršálek, dvorský rada a guvernéř Dalmácie. V bojích proti Maďarům (1848 – 1849) bránil hranici od Osjeku do Petrovaradína a následně získal Řád Marie Terezie a titul barona.

⁸⁸ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1851/II. doba po smrti vladky, číslo archiválie: 2.

⁸⁹ Fond Petar II. Petrović Njegoš, rok 1851/II. doba po smrti vladky, číslo archiválie: 3.

⁹⁰ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 85.

14. listopadu 1851 poslalo ministerstvo zahraničí Ruska zprávu ruskému velvyslanci ve Vídni, K. P. Majendorfovi, o tom, že car Mikuláš I. uznal Danila Petroviće zákonitým následníkem trůnu a dále mu sděluje, že je on, Danilo Petrović, pod ochranou Ruska.

Dne 20. 11. / 2. 12. 1851 dorazil do Cetinje P.P. Merčinski, sekretář ruského konzulátu v Dubrovniku a též ruský konzul v Dubrovniku, Eremej Gagič. Ti osobně oznámili Černohorcům v Cetinji přání ruského cara Mikuláše I.

Ovšem po jejich odchodu rozhodli senátoři, za účasti duchovních a vojenských představitelů země, že v čele Černé Hory by měl stanout Pero Tomov Petrović, bratr zesnulého vladyky Njegoše.

Dne 23. 11. / 5. 12. 1851 opustil Danilo Petrović Vídeň a o osm dní později dorazil do Kotoru, kde ho čekal jeho bratr Mirko Petrović se dvěma muži. Danilovi bylo 26 let. Odtud společně zamířili do Cetinje.

Na 1. leden / 13. leden 1852 bylo Danilem Petrovićem svoláno zasedání senátu. Danilo na něm slíbil, že kapitál, získaný jako dědictví po Njegošovi, využije ve prospěch věcí veřejných. Dále sliboval, že veškeré peníze, které vladyka Rade, Petar II. Petrović Njegoš, zanechal svým sestrám a širší rodině, převede do státní pokladny, aby sloužily prospěchu národa.⁹¹ Nešlo jen o peníze, převod peněz do veřejného rozpočtu, tedy otázku spojenou s problematikou uvedenou v testamentu Njegoše v bodech 2 – 5. Šlo i o postoj, postoj mladičského Danila Petroviće, který znamenal zprůhlednění aktivity finančních toků vladyky a jeho dvorské kanceláře. Danilo projevil pružné a pohotové myšlení a zároveň tím veřejně demonstroval nejen své odhodlání vládnout, ale i schopnost řešit krizové situace.

Aktivity Danila Petroviće přesto narazily na odpor. Serdar⁹² Milo Petrović totiž usiloval o podíl z majetku. Zpočátku kladl odpor i předseda senátu, bratr zesnulého vladyky, Pero Tomov. Danilo byl chráněn skupinou 50 mužů, vyhrožoval zbraněmi a násilím, pokud nezíská nástupnictví v souladu s testamentem zesnulého knížete.

Pero Tomov sice často hovořil o Danilovi jako o zajíci, byť ne vždy jen pro jeho zeleně zabarvené oči. Bratr zesnulého vladyky, Pero Tomov, dospěl k závěru, že Danilo Petrović může své hrozby uskutečnit.⁹³ Znal ho dobře, proto zřejmě ustoupil.

⁹¹ Jovanović, J., Istorija Crne Gore, str. 187.

⁹² Serdar – nejvyšší vojenský titul Černé Hory, který patřil vojenskému představiteli jednotlivého kmene. Hodnost odvozena ze systému vojenských hodností Osmanské říše. V době vlády vladyky Njegoše byly tyto serdarské rodiny: Petrović – Njegoš, Vukotići, Djuraškovići, Martinovići, Perovići, Plamenci, Drekalovići, Mijuškovići, Boškovići, Božovići, Dulovići, Medenice, Vlahovići a Laketići.

⁹³ Rastoder, Š. a Andrijašević, Ž., Istorija Crne Gore, str. 179.

Poté, co Pero Tomov svému synovci ustoupil, podpořil Danila Stankova Petroviće celý rod Petrovićů a tím se prakticky celá záležitost uzavřela.

Bylo to moudré řešení, nenásilné a diplomatické. Často sice i později docházelo k osobním sporům a úkladům na obou stranách, ale osobní zájmy, byť mnohdy jen zčásti, ale téměř vždy, ustupovaly do pozadí. Čelní představitelé země vždy odhadli, kolik mohou usurpovat moci, aby neohrozili křehkou samostatnost Černé Hory, která ovšem toho času byla vnímána velmocemi pouze v rovině *de facto*. *De iure* byla Černá Hora zemí podléhající svrchovaností sultána, kterému svrchovanou moc nad Černou Horou garantovaly velmoci.

Po skončení vleklé krize na domácí politické scéně Černé Hory rozhodly politické špičky o dalších krocích ve směřování zahraniční politiky země. 6. ledna 1852 pak napsal předseda černohorského senátu, Pero Tomov Petrović, dopis ruskému velvyslanci do Vídně, baronu Majendorfovi, kde mu oznámil: „Novým vládcem Černé Hory se stal Danilo Petrović, dle závěti Petara II. Petroviće Njegoše, zesnulého vladyky.“ V dopise též zmiňuje: „Tuto volbu potvrdil senát a lid přijal.“⁹⁴ Koncem měsíce ledna (28. 1. 1852) napsal Pero Tomov Petrović dopis ruskému caru Mikuláši I., kde mu oznámil: „Do čela Černé Hory byl jmenován Danilo Petrović.“ Psal mu i o plánované cestě Danila Petroviće do Petrohradu, kde by rád, on Danilo, získal potvrzení svého úřadu.⁹⁵

V únoru roku 1852 opustil Danilo Petrović Černou Horu a zamířil do Zadaru, odtud do Terstu a následně do Vídně, odkud se nedávno vrátil. Po dobu nepřítomnosti Danila Petroviće stál v čele země předseda senátu, Pero Tomov.

Toho času se odehrály v oblasti jihozápadního Balkánu mnohé významnější aktivity, které měly sekundárně dopad na dění v Černé Hoře. První z nich, kterou musel předseda černohorského senátu řešit, byla eskalace napětí mezi Černohorci a Albánci. Pero Tomov psal jménem svým i jménem senátu Osman pašovi Skopljaku, skadarskému vezírovi, o zhoršených vztazích mezi Černohorci a Albánci. V dopise navrhuje skadarskému vezírovi sestavení komise, po dvou lidech z každé strany. Komise měla zasedat v Žabljaku a projednala by otázku míru.⁹⁶ 24. února 1852 píše opět Pero Tomov Osman pašovi dopis, kde mu děkuje za souhlas ve věci sestavení komise, která dojedná mír v oblasti.⁹⁷ Mír byl dohodnut, byť příměří bylo křehké.

⁹⁴ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 3.

⁹⁵ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 15.

⁹⁶ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 21.

⁹⁷ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 30.

Druhou důležitou aktivitou pro Černou Horu bylo zajištění přísunu finančních prostředků z Ruska pro černoohorský rozpočet. 12. dubna 1852 psal ruský konzul z Dubrovníku Pero Tomovi, předsedovi senátu, že obdržel z Petrohradu 7532 rublů.⁹⁸ O pět dní později psal opět Eremej Gagič z Dubrovníku předsedovi černoohorského senátu, že má pro něj částku 14 345 krejcarů.⁹⁹ Finanční toky z Ruska pomáhaly Černoohorcům přežívat v nehostinné krajině uprostřed skal, které vytvářely přirozené podmínky pro snazší obranu před případným vojenským zásahem.

Třetí a v podstatě nejdůležitější aktivitou byl kontakt s povstanci v Hercegovině. Zpustošená země nutila pravoslavné obyvatelstvo Bosny a Hercegoviny zasílat již roku 1851 sultánovi petice, kde žádali o provedení reform, které by přinesly do oblasti klid a pořádek, zmírnily napětí a učinily život důstojným pro všechny.

Vzhledem k napjaté situaci dne 31. března 1852 vydal Omer paša Latas nařízení o odzbrojení křesťanského obyvatelstva. To vyvolalo ostré protesty a otevřená vystoupení na mnoha místech. Ohnisko odporu pak vzniklo v oblasti Zupce, kde se do čela povstalců postavil Luka Vukalović a ten vyzval lid k povstání.¹⁰⁰

Ovšem již dříve, 28. března 1852, pak poslali povstanci z Hercegoviny dopis předsedovi černoohorského senátu, ve kterém si stěžovali na příkoří ze strany Osmanské říše. Vedle povstalců v Hercegovině musel předseda černoohorského senátu řešit i otázku sporné oblasti obydlené Uskoky,¹⁰¹ kteří byli osmanskou stranou žádáni o vyjádření svého poddanství. Tuto problematiku konzultoval Pero Tomov dopisem ze dne 17. 4. 1852¹⁰² s ruským konzulem Eremejem Gagičem.

I rakouské ozbrojené složky vstoupily do stavu pohotovosti. Již od počátku roku 1852 prováděla rakouská strana vojenská opatření v oblasti Dalmácie a Boky Kotorské, aby na akce Omer paši Latase v Hercegovině nezůstala nepřipravená.¹⁰³

⁹⁸ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 70.

⁹⁹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 72.

¹⁰⁰ Rastoder, Š. a kol., Istorijiski leksikon Crne Gore, str. 667.

¹⁰¹ Uskoci – název odvodil etnograf Svetozar Tomić od aktu, který proběhl na přelomu 18. a 19. století, kdy lidé z Prekotare přešli – uskakali – do oblasti Drobniak. Mezi Uskoky jsou zařazováni obyvatelé těchto osad: Tušina, Strug, Malinsko, Sirova a Bare Tušinske. Definitivně však tyto oblasti připadly Černé Hoře až po bitvě u Grahova roku 1858.

¹⁰² Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 73.

¹⁰³ Pavičević, B., Danilo I. Petrović, str. 80.

Představitelé Ruska zaujali vyčkávací pozici, přestože považovali mnohé oblasti Balkánu dosti často za primární zájem své zahraniční politiky, a to již od konce 18. století. Řešením konfliktní situace byl pověřen ruský zastupitel v Kontantinopoli, A. P. Ozerov. Vzhledem k tomu, že Osmanská říše koncentrovala svá vojska v Hercegovině i v oblasti severní Albánie, vycházel A. P. Ozerov při svých jednáních jak z neúspěchů Turků v jejich snaze ovládnout Černou Horu, tak i z diplomatického tlaku na Černou Horu, kterou ruská strana vyzývala, aby předešla případným konfliktům Černohorců s Osmanskou říší či Rakouskem.

V této napjaté situaci stál v čele země předseda senátu, Pero Tomov, a to až do září roku 1852, tedy do návratu Danila Petroviče z Petrohradu.

Danilo Petrović, který v únoru 1852 opustil Černou Horu, zůstal na své cestě do Petrohradu dva měsíce ve Vídni, kde podnikal další kroky ve věci svého nástupnictví. Mezitím odhlasoval černohorský senát text petice ruskému caru Mikuláši I., který je datován 7. 3. / 19. 3. 1852.¹⁰⁴ Textem petice černohorská strana žádala ruského cara o přiznání knížecího titulu Danilovi.

Ve věci nástupnictví Černé Hory podnikala kroky i ruská strana. V březnu 1852 dorazil do Vídně plukovník E. P. Kovalevski, kterému byla uložena diplomatická mise, za účelem poskytnutí podpory mladému panovníkovi a následné obnovení zákonného pořádku v zemi (Černé Hoře).¹⁰⁵ Kovalevski se ve Vídni několikrát s Danilem Petrovičem osobně setkal. 13. března opustil Kovalevski Vídeň a zamířil do Černé Hory.

Ruský velvyslanec ve Vídni sice vyslovil jistou obavu, že prohlášení Černé Hory knížectvím vzbudí nepříznivý ohlas nejen v Rakousku. Na rozdíl od Majendorfa přistupoval Kovalevski k tomuto aktu jako k interní záležitosti Černé Hory.¹⁰⁶

V Černé Hoře pak Kovalevski dospěl k závěru, že požadavek přiznat Danilovi knížecí titul vychází pouze z širší rodiny Petrovičů. 4. 4. / 16. 4. 1852 opustil Kovalevski Cetinje a zamířil do Kotoru, odtud pak do Vídně. Počátkem června dorazil Kovalevski do Petrohradu, kde oznámil, že nemá žádné vážné výhrady k přechodu od teokracie k světské formě vlády v Černé Hoře. Požádal též cara Mikuláše I. o 30 000 rublů pro Černohorce, car souhlasil,

¹⁰⁴ Pavičević, B., Danilo I. Petrović Njegoš, str. 47.

¹⁰⁵ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenja v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 87.

¹⁰⁶ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenja v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 89.

a to jak s finanční pomocí Černohorcům, tak i s podmínkami, které upravovaly studijní pobyty Černohorců v ruských vojenských školách a v kněžských seminářích.

Danilo Petrović dorazil sice do Petrohradu již počátkem dubna 1852, ale jeho setkání s carem, které bylo předběžně dohodnuto, se neustále odkládalo, protože car Mikuláš I. vyčkával návratu Kovalevského z Černé Hory. Danila Petroviće neustále provázeli úředníci z předsednictva ruské vlády, a to až do června. 15. 6. / 27. 6. 1852 přijal Danila Petroviće ruský imperátor.¹⁰⁷

Ministr zahraničí Ruska, hrabě Nesselrode, navrhl carovi, aby sdělil Danilovi, že v případě nutnosti bude zapotřebí stále počítat s možností návratu k duchovní formě vlády v Černé Hoře. Následně obdržel Danilo Petrović od cara dopis, ve kterém mu oznámil, že souhlasí s tím, aby se Černá Hora stala knížectvím a on knížetem. Car Mikuláš I. ale též žádal Danila Petroviće o to, aby usiloval o transformaci státní moci tak, aby prohlášení Černé Hory knížectvím nemělo negativní dopad na vztahy Černé Hory s Rakouskem a Tureckem. Car Mikuláš I. navíc doporučil knížeti Danilovi, aby usiloval o co nejrychlejší zvolení černohorského metropolity.

Později sice docházelo ke stálému boji mezi mocí světskou a duchovní, ale ten v podstatě vždy končil kompromisem.¹⁰⁸

Poté, co se Danilo Petrović vrátil z Ruska, musel i přes zcela zřejmá rizika přemýšlet o tom, jak rozšíří teritorium Černé Hory. Klíčem k úspěchu byla oblast Grahova. Získání Grahova by znamenalo kontrolu přístupových cest do sousední Hercegoviny i možné rozšíření teritoria Černé Hory.

Vazby Hercegovinců a Černohorců byly vřelé, takřka bratrské. 1. září napsali černohorskému vladaři Danilovi obyvatelé Pivy: „Prosíme Boha i Vás, pane, pomozte, domníváme se, že nastal okamžik prolít krev a vzpomenout Lazara a Miloše.“¹⁰⁹ Krátce poté Danilo Petrović vstoupil nejen do aktivního rozhovoru s povstanci, ale též pomáhal povstalcům tím, že je zásoboval zbraněmi a střelivem.

9. září 1852 proběhlo v Cetinji, hlavním městě Černé Hory, prohlášení Danila Stankova Petroviće knížetem.

¹⁰⁷ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, Tom I., str. 312.

¹⁰⁸ Rovinski, P., Crna Gora u prošlosti i sadašnosti, Tom IV., str. 132.

¹⁰⁹ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenja v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 94.

Koncem října 1852 se odehrál na černo-horsko – hercegovinské hranici incident, který vyvolal velkou nevoli (vůči Černé Hoře) ze strany Osmanské říše.¹¹⁰ V září 1852 zamířil nikšičský Buleg beg do Gacka s jedním oddílem vojáků. Poté, co o tom získali informaci Černohorci, vznikl v Černé Hoře oddíl o počtu 200 mužů a zamířil do Dugy, aby vyčkal Buleg bega na zpáteční cestě. Na té byl pak Buleg beg zabit.

Nebyl to ojedinělý incident. Kníže Danilo i jednotliví Černohorci navíc den ode dne svým postojem stále více provokovali tureckou stranu. Jejich postoj byl však i přes velké odhodlání dosti obezřetný. Ale i přes veškerou obezřetnost začalo být jasné, že vztah v trojúhelníku: Černá Hora – Osmanská říše – hercegovinští povstalci jde do finální fáze. Knížeti začalo být jasné, že podpora nepokojů v Hercegovině mu může velmi dobře posloužit, aby na svou zemi obrátil podporu velmocí.¹¹¹

Mimo to kníže Danilo I. Petrović začal neoficiálně upravovat hranice v pohraničních oblastech. K Černé Hoře připojil obyvatelstvo Grahova i dalších oblastí. V těchto oblastech pak černo-horský kníže potvrdil orgány místního zastupitelstva, které posléze vykonávaly soudy na základě černo-horských zákonů.¹¹²

Situaci ale vyostřila i v jiných oblastech. Omer paša Latase nabídl všem v oblasti Piperi pomoc, pokud povstanou k boji proti černo-horskému knížeti. Proto 7. listopadu 1852 psal černo-horský kníže do Dubrovníku dopis ruskému konzulovi Eremeji Gagičovi, kde mu oznámil, že poslal vojsko do oblasti Piperi, protože očekává ozbrojené vystoupení skadarského paši. V dopise požádal Gagiče, aby informoval ruského velvyslance ve Vídni, že to nejsou Černohorci, kdo vyvolává napětí v pohraničních oblastech.¹¹³ Danilo Petrović vyslal do této oblasti cca 1000 svých mužů. Ti pak vytvořili v oblasti Piperi takový tlak a dojem, že povstalci se ihned podrobili a vydali 5 vůdců povstání.¹¹⁴

Ruská strana byla velmi dobře informována o aktivitách obou stran, černo-horské i albánské. Toho času došlo k výměně na postu ruského velvyslance ve Vídni. Majendorfa vystřídal Felix Fonton. Ten z Vídně psal do Petrohradu, o aktivitách kníže Danila I. Petroviće, že totiž kníže poslal svého stoupence Novicu Ceroviće a svého bratra, Mirka Petroviće,

¹¹⁰ Pavičević, B., Danilo I. Petrović Njegoš, str. 87.

¹¹¹ Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 180.

¹¹² Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 95.

¹¹³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 233.

¹¹⁴ Gopčević, S. Geschichte von Montenegro und Albanien, str. 429.

do oblasti Grahova a Drobnjak, aby tam rozdali střelný prach a municie, a tak podpořili protiturecké povstání.

22. listopadu 1852 ovšem též informoval Eremej Gagič dopisem z Dubrovníku černohorského knížete o záměru Osman paši ze Skadaru zaútočit na Černou Horu.¹¹⁵ Proto dopisem z 30. listopadu 1852 požádal černohorský kníže rakouského místodržícího úředníka v Kotoru o možnost nákupu zbraní a střeliva v Rakousku.¹¹⁶ V prosinci 1852 turecká i černohorská strana přijímaly předběžná opatření, která byla předejrou očekávaného střetnutí.¹¹⁷

Spouštěcím mechanismem ozbrojeného střetnutí pak byl rozkaz černohorského knížete, který poslal jednu četvu obyvatel Riječan, aby napadli Žabljak Crnojevića.¹¹⁸ Tato četa v noci z 11. na 12. listopadu 1852 po sedmihodinové bitvě obsadili město. Nebylo však v moci Černohorců město udržet, proto kníže nařídil svým lidem „pouze rabovat.“ Krátce poté, co Černohorci opustili Žabljak Crnojevića,¹¹⁹ vydal sultán ferman (výnos) o napadení Černé Hory. 15. prosince 1852 vyhlásila Porta blokádu Černé Hoře a vypracovala diplomatickým představitelům evropských zemí, kteří byli akreditováni v Konstantinopoli, memorandum, kde oznámila svou vojenskou připravenost s vystoupením proti Černé Hoře.¹²⁰

Osmanská říše připravila k vojenskému útoku cca 34 000 mužů. Následně turecké loďstvo vplulo do vod Jaderského moře.

¹¹⁵ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 241.

¹¹⁶ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 247.

¹¹⁷ Pavičević, B., Danilo I. Petrović, str. 89.

¹¹⁸ Jovanović, J., Istorija Crne Gore, str. 191.

¹¹⁹ Žabljak Crnojevića byl místem, kde sídlili poslední vládcí Černé Hory doby středověku. V době vlády Stefana a Ivana Crnojeviće, odtud i název místa, zde bylo jedno z posledních útočišť Černohorců před tureckými nájezdy. Roku 1478 však bylo místo obsazeno Turky. V jejich správě byla tvrz až do roku 1878. Pro Černohorce i pro Turky to bylo velmi symbolické místo. Vzpomínky na Crnojeviće byly živnou půdou jak pro legendy, tak i pro majetkové a státoprávní požadavky Černohorců v období vlády Osmanské říše na Balkáně.

¹²⁰ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenja v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 97.

Vpád tureckých vojsk do Černé Hory, Leiningenova mise a její důsledky

Ještě v závěru roku 1852 zahájil Omer paša Latas útok proti Černé Hoře, a to současně na třech místech. Omer paša Latas usiloval o odtržení Brda¹²¹ od Černé Hory. Zatímco Osman paša působil v oblasti Morače, armáda pod velením Omer paši Latase přešla řeku Zetu a zamířila do Lešanské oblasti. Derviš paša velel mužům, kteří útočili na Grahovo a Izmail paša postupoval směrem ke klášteru Ostrog.

Černohorci ovšem mohli postavit do boje jen cca 10 000 mužů. Mezi nimi však byli i starci ve věku nad 80 let. Kníže Danilo Petrović si byl tureckého nebezpečí velmi dobře vědom, a proto 24. prosince roku 1852 napsal dopis ruskému velvyslanci ve Vídni, Felixi Fontonovi, o vyhocených vztazích mezi Černou Horou a Osmanskou říší.¹²² Rakouské straně nátlaková akce Osmanské říše na jejích hranicích naprosto nevyhovovala, protože mohla posloužit jako roznětka k destabilizaci v oblasti jižní hranice monarchie. Proto již 7. prosince 1852 upozornil rakouský ministr vnitra, Alexandr Bach, Radu ministrů, že turecké vojsko ohrožuje vnitřní bezpečnost provincie v pohraničí Rakouska.¹²³

Turecká vojska slavila úspěch ve svém tažení. Navíc černoehorský kníže musel usilovat i o klid ve vnitřních záležitostech Černé Hory, proto napsal na samotném konci roku 1852 (29. 12.) dopis do oblasti Piperi, kde žádá o loajalitu a píše, že velké turecké vojsko zaútočilo na Černou Horu.¹²⁴

O den později, 30. 12. 1852, podnikla turecká vojska mohutnou ofenzívu do oblasti kláštera Ostrog. Černohorci však turecké přesile neustoupili, a proto zde boje trvaly devět dní. Tento nelítostný boj dostal později název: „Devět krvavých dní.“ 8. ledna 1853 dospěli Černohorci k závěru, že boj již zde nemá šanci na úspěch, a proto opouštěli oblast kláštera a přidávali se k jiným vojenským uskupením.

Občas se sice Černohorcům podařilo zatlačit do defenzívy tureckou přesilu, ale v podstatě vždy šlo jen o taktický ústup tureckých vojsk, jako například v oblasti Martinići, kde cca 500 mužů donutilo značnou tureckou přesilu ustoupit.

¹²¹ Brdo – oblast, která zahrnovala teritorium mezi řekami: Zetou, Moračou, Tarou a Limou, dále pak pohoří Garća, Prokletije, Mokre planine a Lukavice. Název Brdo byl užíván od počátku 18. století.

¹²² Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 262.

¹²³ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 102.

¹²⁴ Fond Danilo I. Petrović, rok 1852, archiválie č. 273.

V polovině ledna roku 1853 vstoupilo vojsko Derviš paši do oblasti Grahova, kde celou oblast zpustošilo.

Možnosti Černé Hory a jejich vojenského potenciálu byly omezené, a proto se turecká vojska den ode dne více a více přibližovala k sídlu černohorského knížete, Cetinji. Černohorci i přes heroické nasazení nebyli schopni odolávat turecké přesile.

Na poli diplomacie však již na konci roku 1852 podnikalo Rusko kroky k zastavení ozbrojeného útoku proti Černé Hoře. Ruský pověřenec v Konstantinopoli, A. P. Ozerov, žádal po tureckém ministru zahraničních věcí, Fuadu, ukončení vojenských aktivit proti Černé Hoře. Černohorci byli zaskočeni nejen tureckou přesilou, ale i krutostí s jakou osmanské vojsko plenilo v Černé Hoře. Kníže Danilo psal Kovalevskému, že Turci pálili stavení, ničili kláštery a kostely, zabíjeli děti i starce a na ženách konali nezákonné činy.¹²⁵

Na konci roku 1852 též došlo v otázce Černé Hory k výměně názorů mezi ruským ministrem zahraničí, hrabětem Nesselrodem a rakouským ministrem zahraničí, Buolem Schauensteinem. Ruská koncepce vycházela z teorie, že Černá Hora je *de facto* „nezávislé hospodářství“ se svou vlastní administrativou. Rakouská strana však vnímala určitá práva sultána nad územím Černé Hory. 6. ledna 1853 dorazil do Vídně pověřenec černohorského knížete Danila I. Petroviče, aby kontaktoval ruské zastupitelstvo. Zastupitelé Ruska a Rakouska konzultovali společný postup ve věci Černé Hory a následně ministr zahraničí Rakouska, Buol Schauenstein, sdělil ruským diplomatům, že císař František Josef I. se rozhodl poskytnout zbraně i střelivo povstalým Černohorcům. Rakouská strana navíc vyvíjela nátlak na Osmanskou říši prostřednictvím svého diplomatického zástupce, barona Klezla. Tomu se však nedařilo přimět představitele Osmanské říše k ukončení vojenského tažení proti Černé Hoře. Vzhledem k neúspěchům v diplomatické misi barona Klezla v Konstantinopoli bylo ve Vídni rozhodnuto o vyslání hraběte Leiningena do Konstantinopole, aby zde osobně zaštitil zájmy Rakouska a též pomohl Černé Hoře z bezvýchodné situace. Po příjezdu do Konstantinopole hrabě Leiningen kontaktoval ruského velvyslance A. P. Ozerova, předložil mu svou vizi a dohodl se s ním na spolupráci. Hrabě Leiningen usiloval nejen o pomoc v otázce Černé Hory, ale též musel řešit otázku napětí v Kleku a Sutorině, což byly jediné dva přístavy Hercegoviny, prostřednictvím kterých rozvíjela svůj obchod Osmanská říše, a to převážně s Rakouskem.¹²⁶

¹²⁵ Pavičević, B., Danilo I. Petrović, str. 102.

¹²⁶ Kriegsarchiv Wien: Fond 1852 – Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzen und Montenegro I – VIII und IX – XII.

V souvislosti s misí hraběte Leiningena nelze jednoznačně říci, zda politika Vídně v jednáních ve vztahu k Černé Hoře sledovala své specifické cíle, nebo měla jen potřebu pojistit své zájmy v tomto prostoru na Balkáně.¹²⁷ Rakouská vláda totiž vydala katalog podmínek, jejichž splněním podmínila normalizaci svých vztahů s Osmanskou říší. Jednou z nich byl požadavek na *status quo* v Kleku a Sutorině a uklidnění situace v Bosně.¹²⁸

Osmanská říše sice akceptovala požadavek Vídně na *status quo* v Kleku a Sutorině, ale zcela zřetelně ústy Fuada efendiho prohlásila, že do svých interních záležitostí si nenechá zasahovat.¹²⁹

Hrabě Leiningen v mnohém navázal na svého předchůdce barona Klezla, který požadavky Vídně vznesl již 7. ledna 1853. Situace na diplomatickém poli se začala komplikovat. Na straně Osmanské říše stáli diplomaté Francie a Velké Británie. Francouzský diplomatický představitel od počátku argumentoval, že Vídeň nemá právo vznášet takovéto požadavky. Zastupitelé Velké Británie a Francie radili představitelům Osmanské říše, aby na ultimativní požadavky Rakouska nepřistoupili.

Zatímco rakouský velvyslanec v Konstantinopoli, baron Klezl, vyjadřoval zármutek nad jednáním Porty, polní podmaršálek Leiningen přednesl podmínky ve věci Černé Hory. Pokud by Turecko odmítlo, hrozil nejen rakousko – ruským ozbrojeným spojenectvím, ale následně i vojenskou intervencí.¹³⁰

Fuad efendi sice odmítl požadavky rakouské strany, ale vydal nařízení, aby Omer paša Latas ukončil vojenské akce proti Černé Hoře. 28. ledna 1853 oznámil hrabě Leiningen svůj záměr opustit Konstantinopol, pokud nebude všem jeho požadavkům vyhověno. Vyhržoval přerušением diplomatických styků mezi Vídní a Cařihradem. Krajiní datum svého odjezdu stanovil na 31. ledna 1853.

Akce Vídně, podpořená Ruskem, znepokojila diplomaty Velké Británie a Francie, akreditované v Konstantinopoli. Následně pak, 29. ledna 1853, francouzský velvyslanec Lavallet oznámil ruskému velvyslanci A. P. Ozerovi, že souhlasí s tím, aby Osmanská říše zmírnila své požadavky ve vztahu k Černé Hoře. Aktivitu Francie následně podpořili i zastupitelé Velké Británie.

¹²⁷ Unckel, B., Österreich und Krimkrieg, str. 57.

¹²⁸ Unckel, B., Österreich und Krimkrieg, str. 64.

¹²⁹ Unckel, B., Österreich und Krimkrieg, str. 65.

¹³⁰ Schroeder, P., Austria, Great Britain, and the Crimean War, str. 25.

Na přelomu ledna a února 1853 vyslalo Rusko k rozhovorům s představiteli Osmanské říše K. M. Argiropulova, který na základě instrukcí z Petrohradu žádal nejen ukončení agrese proti Černé Hoře, ale i záruky a garance do budoucna. Následně pak představitelé Velké Británie a Francie doporučili představitelům Osmanské říše ustoupit nátlaku ruské a rakouské diplomacie, protože si nepřáli, aby došlo ke sblížení Rakouska a Ruska.

Ve věci Černé Hory vyslala ruská strana E. P. Kovalevského¹³¹ k rozhovorům nejprve do Vídně, kde jednal s ministrem zahraničí, Boulem Schauensteinem, a poté i se samotným císařem Františkem Josefem I. Pak zamířil do Černé Hory, kde měl předat knížeti Danilovi 12 000 dukátů. Toho času (26. 1. 1853) poslal ruský konzul E. Gagič černohorskému knížeti finanční pomoc ve výši 2899 rublů.¹³²

Na své cestě do Cetinje Kovalevski zaznamenával postavení tureckých vojsk. Zjistil, že celá oblast bojů je jen velmi málo schůdná. Z důvodu povodní a bahnu se sám Kovalevski musel mnohdy brodit po kolena ve vodě. Kovalevski směřoval do Podgorice, do tábora Omer paši Latase. 3. února 1853 napsal Kovalevski černohorskému knížeti dopis, kde mu oznámil, že dorazil do Kotoru.¹³³ Kníže Kovalevskému odpověděl, že poslal do Kotoru za ním předsedu senátu, Pero Tomova, též dodává, že spolu s ním dorazí jeho bratr, Mirko Petrović.¹³⁴

Počátkem února 1853 přišli do hlavního stanu tureckého velitele vyslanci rakouské vlády, aby předali prostřednictvím mušira kopie svých požadavků Portě a požadovali konec války.¹³⁵

Ve Vídni toho času na poradě ministrů rozhodli, že velení rakouských vojsk převezme v případě nutnosti generál major Mamula, který v případě nutnosti vstoupí s vojskem do Černé Hory, aby tam bojoval proti Omer pašovi. Vzhledem k eskalaci napětí postavila rakouská strana na hranice s Černou Horou svá vojska, která Vídeň uvedla do stavu bojové pohotovosti, a to v Dalmácii i Chorvatsku. Na hranici s Bosnou soustředila rakouská strana armádu o počtu 50 000 mužů, jejíž velení bylo svěřeno bánu Josipu Jelačićovi.

¹³¹ Jegor Petrovič Kovalevski (1809 – 1868), ruský diplomat, publicista a cestopisec. Absolvent Vojenské akademie v Petrohradě. Studijní obor: těžba a zpracování rudy. Pracoval jako inženýr na Urale. Car Mikuláš I. ho poslal do Černé Hory, aby tam provedl průzkum pravděpodobnosti výskytu zlata. V Černé Hoře pobýval v roce 1838, 1852 a 1854. Roku 1856 byl jmenován vedoucím Asijského oddělení Ministerstva zahraničních věcí, kde setrval do roku 1861. Je autorem knihy: Černogorija i slovenskija zemli.

¹³² Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 58.

¹³³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 115.

¹³⁴ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 120.

¹³⁵ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, Tom I., kniha 4., str. 326.

Těžko říci, do jaké míry se jednalo o jakousi „splátku Vídně Černé Hoře, která za bouřlivých událostí v habsburské monarchii v letech 1848 – 1849 zachovala svému sousedu loajalitu a dokonce nabídla své vojáky k potlačení vzpurných Maďarů“¹³⁶ a do jaké míry šlo o vlastní zájem.

Zásah vojska rakouských vojsk však nebyl nutný. Hrabě Leiningen svým jednáním nejen přinutil Portu přejít do zvýšeného stavu vojenské pohotovosti, mobilizace, ale též sekundárně nasměroval představitele Osmanské říše k větší ochotě se zavázat formou půjček západním zemím proto, aby byla Porta schopna čelit agresi Ruska, nebo Ruska a Rakouska v případě intervence.¹³⁷

Představitelé Osmanské říše uposlechli doporučení diplomatů Velké Británie a Francie, akreditovaných v Konstantinopoli a dne 16. 2. / 28. 2. 1853 ratifikovali dohodu v otázce Černé Hory. Na jejím základě pak, o několik dní později, vyvedl Omer paša Latas své vojsko z oblasti Černé Hory. Dohodu respektovaly všechny strany. Dokonce i černohorský kníže, který pak 6. 3. 1853 napsal ruskému konzulovi do Dubrovníku, že vydal strohé nařízení o respektování míru s Turky, dále píše, že porušení tohoto míru bude trestat smrtí.¹³⁸

Pro Černou Horu tímto v podstatě celá záležitost skončila. Dne 19. března 1853 napsal černohorský kníže, Danilo I. Petrović, dopis císaři Františku Josefovi, v němž děkoval za pomoc, kterou mu poskytl v boji s Osmanskou říší.¹³⁹ Téhož dne napsal černohorský kníže děkovný dopis ruskému velvyslanci ve Vídni, Felixi Fontonovi,¹⁴⁰ o den později pak ruskému caru Mikuláši I.¹⁴¹

Také v oblasti Kleku a Sutoriny se začala situace uklidňovat. Obchod a trh se pozvolna vracel k standardním vazbám. V některých směrech došlo i k jeho rozšíření. 7. dubna 1853 přeposílal baron Schlechta z Konstantinopole do Vídně žádost vezíra a správce oblasti Skadaru a Albánie, Osman paši, o možnost obchodu mezi Osmanskou říší a Rakouskem prostřednictvím Kleku a Sutoriny.

¹³⁶ Šesták, M., a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 207.

¹³⁷ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str 123.

¹³⁸ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 166.

¹³⁹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 189.

¹⁴⁰ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 195.

¹⁴¹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 197.

Osman paša v dopise žádal o konvenci námořního obchodu pro turecké lodě, které by nabízely zboží v oblasti Kleku a Sutoriny.¹⁴²

Koncem dubna 1853 černohorský kníže vycestoval do Vídně, a to na základě pozvání císaře Františka Josefa I. Návštěva měla zdvořilostní ráz. Na počest černohorského knížete byla uspořádána i vojenská přehlídka. Kníže Danilo Petrović se též ve Vídni několikrát setkal s ruským velvyslancem tam akreditovaným.

Po svém návratu do vlasti, na konci května 1853, přenesl kníže Danilo Petrović ostatky zesnulého černohorského vladyky, zakladatele vládnoucí dynastie Petrovićů Njegošů, Danila Ščepčeviče¹⁴³ z rodu Petrovićů, do Cetinje.

Zatímco se Černá Hora vracela ke svému každodennímu běžnému životu, v mezinárodních vztazích vyvolala Leiningenova mise nejen velkou diplomatickou roztržku, ale zároveň také povzbudila ruskou stranu k nátlaku na sultána ve věci vlastních geopolitických zájmů. Sotva stačili Turci souhlasit s ukončením kárné expedice proti Černé Hoře a Lavalette¹⁴⁴ dorazil do Konstantinopole, připlul do Cařihradu, 28. února 1853, ruský zmocněnec Menšikov na lodi Gromovnik.¹⁴⁵

Toho času byl britský velvyslanec, Charles Stratford Canning¹⁴⁶, na dovolené. Lavalette svým vlivem na sultána dosáhl jmenování frankofila Fuada paši ministrem zahraničí Porty.

Carův vyslanec v Konstantinopoli, ministr válečného námořnictva, kníže Alexandr Sergejevič Menšikov, byl vyslán s těmito požadavky:

1. Získat klíče od svatých míst.
2. Zajistit výměnu ministra zahraničí Osmanské říše, frankofila Fuada paši.

¹⁴² P A XII., Karton 46 Türkei Berichte 1853, I – VI Nr. 27 D (fol. 329 – 332).

¹⁴³ Vladyka Danilo byl rozhodnutím celočernohorského sněmu roku 1697 zvolen do čela Černé Hory, ve svém politickém programu stavěl nad kmenovou roztržičností etnicko – náboženskou jednotu. V době jeho vlády (r. 1707) byli vyhnáni ze země všichni ti, kteří odmítli přijmout znovu křest a návrat k pravoslavnému srbství.

¹⁴⁴ Lavalette – francouzský velvyslanec v Konstantinopoli, soupeřil o sultánovu přízeň s britským velvyslancem Charlesem Stratfordem Canningem.

¹⁴⁵ Goldfrank, D., The Origins of the Crimean War, str. 131.

¹⁴⁶ Charles Stratford Canning – jmenován roku 1832 velvyslancem Velké Británie v Petrohradě. Schopný, byť mladý, ovšem rafinovaný diplomat s citem pro zájmy britského impéria. Velvyslanec v Cařihradě v době řeckého povstání. Roku 1832 mu car Mikuláš I. odmítl udělit *agrément*, a tím vzniklo mezi nimi osobní nepřátelství. Velmi dobře se orientoval ve vnitřní i zahraniční politice Osmanské říše, za zásluhy byl jmenován vikomtem Stratfordem de Redcliffe.

3. Vymoci na sultánovi mezinárodně – politický dokument (sened), kterým by se sultán smluvně zavázal, že ochranu pravoslavných poddaných v Osmanské říši bude vykonávat ruský car.

S prvním požadavkem sultán souhlasil a to bez ohledu na to, že již roku 1847 poslal papež Pius IX. latinského patriarchu do Jeruzaléma, aby se tam stal titulářem a zřídil tam kancelář, která zde nebyla od pádu kruciátů roku 1291.¹⁴⁷ Tímto aktem se pozvolna otevírala stavidla nenávisti mezi ortodoxní a katolickou církví.¹⁴⁸

Jiskra, která podnítila velký konflikt, přeskočila na konci roku 1847, kdy zmizela stříbrná hvězda s latinským nápisem, která připomínala památné místo, o kterém se soudilo, že se zde narodil Kristus.¹⁴⁹ Latinové pak použili krádeže hvězdy jako záminky k požadavku obnovení nároku na všechno, co Řekové uzurpovali, dožadující se francouzské vlády o podporu.¹⁵⁰ 4. května 1853 Porta ustoupila Rusku v otázce svatých míst.

I v druhém bodě požadavků Menšikova sultán Abdülmecit I. ustoupil a 15. května byl novým ministrem zahraničí Osmanské říše jmenován Mustafa Rešid paša, anglofil a dřívější velkovezír.

Ovšem vydání mezinárodně – politického dokumentu, na základě kterého by ruský car chránil pravoslavné poddané v Osmanské říši, sultán odmítl. Vydání dokumentu by totiž v praxi znamenalo porušení svrchované moci sultána.

Vzhledem k neústupnosti sultána a zároveň i vzhledem k tomu, že Menšikovovi bylo naznačeno, že nevádí, jestli jeho mise skončí válkou,¹⁵¹ opustil kníže Menšikov 21. května 1853 Konstantinopol, a tím zpřetrhal rusko – turecké diplomatické styky.

Na vzniklé napětí zareagovali představitelé Velké Británie vysláním vlastního loďstva na podporu sultána do Bezické zátoky, kam je krátce nato následovaly i lodě francouzského válečného námořnictva.

¹⁴⁷ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78.

¹⁴⁸ Nepřátelství mezi latiny a Řeky dosáhlo brzy takové úrovně, že Turci museli umístit vojáky uvnitř i vně chrámu Božího hrobu v Jeruzalémě k tomu, aby zachovala pořadí, ale ani to nezabránilo soupeřícím stranám mnichů k bitkám se svícny a kříži.

¹⁴⁹ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78. (Stříbrná hvězda s latinským nápisem byla v řecké svatyni – v kostele Narození v Betlémě.)

¹⁵⁰ Goldfrank, D., *The Origins of the Crimean War*, str. 78. (Diskuse k této otázce probíhala v únoru roku 1848, tedy ve chvíli, kdy byl Ludvík Filip svržen z trůnu.)

¹⁵¹ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 150.

Sultán ve snaze zmírnit napětí vydal 4. června ferman (vnitropolitický dokument) o právech a výsadách křesťanských církví, zvláště pak pravoslavné, ale ani tento dokument nezmírnil napětí ve východní otázce.

13. června 1853 pak dosáhla britská eskadra Beziké zátoky, jižně od Dardanel, v 7. 30 hod., Francouzi byli viděni před polednem 14. června.¹⁵²

V polovině června též intervenovala Vídeň prostřednictvím svého ministra zahraničí, Buola Schauensteina, v Petrohradě, aby byl přijat mimořádný vyslanec Osmanské říše, ale car na žádost Vídně odpověděl, že od svých požadavků, vyslovených v Cařihradě Menšikovem, neustoupí.

¹⁵² Lambert, A., *The Crimean War*, str. 39.

Vnitřní a zahraniční politika Černé Hory v období krymské války

I přes snahy Vídně o diplomatické řešení východní otázky, překročila ruská armáda, o síle 89 000 mužů, 2. července 1853 rusko – turecké hranice na řece Prut. V čele vojska stál generál, kníže Michal Gorčakov. Po několika dnech obsadila ruská armáda hlavní město Moldavska, Jassy. Následně hlavní město Valašska, Bukurešť. Ministr zahraničí Ruska, Nesselrode, prohlásil, že ruská vojska zůstanou v Moldavsku a Valašsku do té doby, dokud sultán nevyhoví požadavkům Ruska, které v Konstantinopoli vznesl kníže Menšikov.

Toho času, i přes nedostatek zbraní a střeliva, byli Černohorci ochotni vstoupit znovu do boje proti Turkům. Často přepadali spolu s Hercegovinci Turky u Trebinje, Gacka, Fočí a jinde. Jejich akce měly ale lokální charakter a krátkodobý dopad. Přesto Vídeň vyvíjela prostřednictvím svého místodržícího úředníka v Kotoru, Dojmiho, na Černou Horu stálý nátlak, aby nevyprovokovala případný rozsáhlý konflikt s Osmanskou říší.

1. 7. 1853 psal černohorský kníže dopis do Vídně ruskému velvyslanci Majendorfovi, kde mu oznámil, že Černohorci stroze dodržují mír v pohraničních oblastech s Osmanskou říší. Píše, že to jsou Turci, kdo porušuje příměří v oblastech.¹⁵³

V oblasti západního Balkánu navíc začali vyvíjet aktivitu i Francouzi založením vicekonzulátu ve Skadaru v červenci roku 1853. Prvním vicekonzulem byl Hiacynthe Hecquard.

Napětí v oblasti se stupňovalo, ale nelze přesně stanovit, kdo v kterém okamžiku byl iniciátorem konfliktu, který následně přerostl v ozbrojené vystoupení, byť lokálního charakteru. Navíc všechny strany využívaly napětí k vlastnímu obohacení formou krádeží či rabování. I rakouská strana se nechávala strhnout ke zločinu. Dne 22. září 1853 žádal dopisem předseda černohorského senátu, Pero Tomov, rakouského místodržícího v Kotoru, aby byl černohorské straně navrácen dobytek, který uloupili rakouští žoldáci.¹⁵⁴ Problém rabování se stal problémem celospolečenským, a proto 1. října 1853 napsal černohorský kníže všem kapetánům,¹⁵⁵ že mohou zloděje a lupiče zabít. Kníže Danilo Petrović sliboval i odměnu.

¹⁵³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 281.

¹⁵⁴ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 383

¹⁵⁵ Kapetáni vznikli jako instituce roku 1837 a byli podřízeni černohorskému senátu, a to až do roku 1878. Kapetáni stáli v čele obštiny (kraje). Hranice kapetanije odpovídaly hranicím kmene (plemene). Kapetán měl funkci administrativní, soudní, vojenskou a politickou.

Vzhledem k bojům na jaře roku 1853 a dlouhotrvajícímu suchu, propukl v polovině roku v Černé Hoře hlad. Rusko pomáhalo Černé Hoře pravidelně finanční pomocí, a to minimálně částkou 10 000 rublů. Pomoc přicházela Černé Hoře i ze Srbska. Nyní se rozhodli pomoci Černohorcům i ve Vídni. Velikost obnosu není známa. Víme jen, že 4. října 1853 poslal černohorský kníže Danilo Petrović rakouskému úředníku Dojmimu děkovní dopis, v němž píše, že posílá svého bratra Mirka Petroviće, aby převzal finanční pomoc, kterou mu poslal František Josef I.¹⁵⁶

Černá Hora byla ovšem po staletí zahraničně – geopoliticky orientována na Rusko a Srbsko, a proto nebylo snadné pro Vídeň tuto orientaci změnit.

Když 20. října / 1. listopadu 1853 podepsal ruský car Mikuláš I. manifest o válce s Tureckem, černohorský kníže okamžitě podnikl kroky k tomu, aby získal stanovisko Petrohradu k otázce Černé Hory. Kontaktní osobou byl černohorskému knížeti nyní bývalý ruský velvyslanec ve Vídni, hrabě Majendorf. Dopisem z 6. / 18. listopadu jej žádal o radu ve věci případné války s Tureckem.¹⁵⁷

Ovšem i přes tradiční vazby Cetinje vyvíjeli ve Vídni diplomatickou aktivitu směrem k černohorskému dvoru v Cetinji. Na přelomu roku 1853 – 1854 získal černohorský kníže dokonce příslib od rakouského zastupujícího guvernéra Dalmácie, generála Mamuly, že mu v případě ohrožení Černé Hory ze strany Osmanské říše bude Vídeň nápomocna. Ovšem vzhledem k sympatiím Černé Hory i knížete samotného k Rusku, nedosáhl Mamula svého cíle, totiž získat Montenegro pro sblížení s Rakouskem.¹⁵⁸

Na konci listopadu 1853 proběhla nepůvabná, brutální bitva u Sinope, ve které byla eskadra osmanské fregaty zničena ruskými bitevními loděmi.¹⁵⁹ Tato bitva byla klíčovou událostí krymské války. Předznamenala otevřený konflikt Ruska s ostatními velmocemi, zvláště pak s Velkou Británií a Francií.

Toho času, v listopadu 1853, proběhla na domácí politické scéně Černé Hory ostrá výměna názorů mezi černohorským knížetem Danilem Petrovićem a předsedou černohorského senátu, Pero Tomovem, bratrem zesnulého vладыky. Pero Tomov ostře kritizoval despotický způsob vlády knížete Danila. Jeho vztah ke knížectví i lidu Černé Hory. Bratr knížete, Mirko Petrović, proto prohlásil chování Pero Tomova za nebezpečné. Z obavy

¹⁵⁶ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 396.

¹⁵⁷ Anšakov, J., Stanovljenje Černogorskogo gosudarstva i Rossija (1798 – 1856gg.), str. 351.

¹⁵⁸ Unckel, B., Österreich und der Krimkrieg, str. 81 – 82.

¹⁵⁹ Lambert, A., The Crimean War, str. 60.

před represí se Pero Tomov rozhodl, spolu se Stevanem Perovićem a Milo Matanovićem, kteří byli též pokrevně příbuznými zesnulého vladyky, opustit Černou Horu. Opustili Černou Horu a uchýlili se pod ochranu rakouského mocnářství.

Následně 18. listopadu 1853 napsal kníže Danilo Petrović dopis rakouskému úředníku do Kotoru, kde mu oznámil, že minulé noci uprchl z Cetinje Pero Tomov, serdar Milo Matanović a senátor Stevan Perović zvaný Cuca. Žádal ho, aby uprchlíkům nevystavil žádné doklady, dokud nebude celá záležitost vyřešena.¹⁶⁰

Celá záležitost ovšem dopadla zcela jinak, než si přál černohorský kníže. Na konci roku 1853 (27. prosince) odpověděl rakouský úředník, Dojmi z Kotoru dopisem knížeti, že již vydal cestovní pas pro Pero Tomova a Stevana Peroviće pro jejich cestu do Terstu a Vídně.¹⁶¹

Na počátku roku 1854 opustil Pero Tomov spolu se Stevanem Perovićem Kotor a oba zamířili do Terstu, aby se poté vypravili do Vídně. V Terstu byl Pero Tomov informován o tom, že do Černé Hory míří Jegor Kovalevski, a proto zamířil do Kotoru, aby se tam s ním setkal. K setkání došlo a poté co Pero Tomov oznámil Kovalevskému důvody svého exilu, intervenoval Jegor Kovalevski u knížeti, aby byl Pero Tomovi povolen návrat do Černé Hory k jeho letitému otci. 15. ledna 1854 povolil v dopise Pero Tomovi návrat do Černé Hory na základě přímluvy Kovalevského.¹⁶² Téhož dne psal kníže dopis i Dojdimu do Kotoru, ve kterém ho žádal, aby oznámil Pero Tomovi, že v případě jeho návratu do vlasti ho nečeká konfiskace jeho nemovitostí. Pero Tomo však na konci ledna 1854 onemocněl a následně zemřel. Na základě povolení rakouských úřadů byly jeho ostatky přeneseny do Černé Hory a pohřbeny v Njeguši.

Na přelomu let 1853 a 1854, po bitvě u Sinope, úvodník v Timesech prohlašoval, že „anglický národ nepřipustí, aby Rusko diktovalo Evropě podmínky, či změnilo Černé moře v ruské jezero.“ „Zastavit agresora v boji je stejně prostá povinnost vůči humanitě jako poslat pomoc do Sinope,“ komentovaly událost Morning Chronicle.¹⁶³ Události začínaly nabírat rychlý spád. Již 3. ledna 1854 britské a francouzské loďstvo vstoupilo do Černého moře, aby tam chránilo turecké břehy a transport.¹⁶⁴ Tento akt předznamenal novou fázi války mezi Ruskem a spojenci Osmanské říše.

¹⁶⁰ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 465.

¹⁶¹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1853, archiválie č. 508.

¹⁶² Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 904 b.

¹⁶³ Palmer, A., Úpadek a pád Osmanské říše, str. 134.

¹⁶⁴ Guy, A., Historical dictionary of the Crimean war, str. XVI.

Na konci ledna Napoleon III. požádal cara Mikuláše I. o stažení vojsk z Valašska a Moldavska. Car neuposlechl a navíc 9. / 21. února 1854 manifestem přerušil diplomatické styky Ruska s Francií a Velkou Británií. Dne 15. / 27. března 1854 bylo ve sněmovně lordů i v poslanecké sněmovně vyslechnuto poselství královny Viktorie o tom, že se rozhodla vyhlásit carovi válku, v níž podpoří sultána. Lord Derby, toho času předseda konzervativní opozice, válku také podpořil. Ta byla následně odhlasována a o den později vyhlášena představiteli Velké Británie a Francie. Realizace projektu války neměla být zpoždována.¹⁶⁵ Do jisté míry bylo vyhlášení války zpožděnou odpovědí na manifest ruského cara z 28. října 1853, kterým vyhlášoval válku. Rusko, tradiční spojenec Černé Hory, udělalo již dříve velmi chybná rozhodnutí. Navíc car Mikuláš I. provedl velmi nepřesný kalkul možností Ruska v listopadu 1853, a to následovně:

Akce roku 1854 mohou přinést tyto možnosti:

1. Obrannou akci proti Turkům v Evropě a útočnou proti nim v Asii.
2. Obrannou akci proti Turkům ve spolupráci s Francií a Velkou Británií a útočnou akci v Asii.
3. Útočnou akci v Evropě i Asii proti týmž Turkům.
4. Útočnou akci v Evropě i Asii, bez ohledu na spojení Francie a Velké Británie s Turky.¹⁶⁶

Napětí, které směřovalo k povstáním, se nevyhýbalo ani Černé Hoře. Přestože Černá Hora nebyla přímým účastníkem krymské války, již na jaře roku 1854 propukaly nepokoje v oblastech: Piperi, Bjelopavlići a Kuće. Situace v povstaleckých oblastech byla o to nebezpečnější, neboť nejenže na počátku června 1854 soused Černé Hory, Rakousko zaslalo ultimativní požadavky Rusku, kde se dožadovalo odchodu ruských vojsk z Podunajských knížectví, ale též Rakousko 14. června téhož roku podepsalo s Osmanskou říší smlouvu a následně obsadilo Podunajská knížectví. Smlouva též obsahovala klausuli, ve které se Rakousko zavázalo, bude – li to nezbytné, vojensky zasáhnout v Bosně a Hercegovině, Albánii i Černé Hoře.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Lambert, A., *The Crimean War*, str. 101.

¹⁶⁶ Tarasova, B., *Nikolaj Pervyj: Rycar i samoderžavija*, str. 151.

¹⁶⁷ Guy, A., *Historical dictionary of the Crimean war*, str. XVI.

Černohorský kníže musel toho času řešit otázku vnitřně i zahraničně politickou. 8. června 1854 psal kníže Danilo dopis do oblasti Bjelopavlići¹⁶⁸ a žádal okamžité ukončení povstaleckých akcí.¹⁶⁹

Povstání, které v oblasti Bjelopavlići propuklo v červnu 1854, bylo v podstatě reakcí na amorální a nemravné jednání knížete k ženám v oblasti kláštera Ostrog. Ženy měly pocházet z oblasti Bjelopavlići. Předáci a starší následně vznesli ke knížeti samotnému protest, ale ten je nevkusným způsobem odbyl, a tím v podstatě vyvolal reakci, která směřovala k povstání vůči jeho osobě.

V té době, pro Černou Horu jistě nelehké, svolal kníže 31. 5. / 12. 6. 1854 shromáždění předáků jednotlivých kmenů, kteří měli rozhodnout, zda Černá Hora vstoupí do válečného stavu s Osmanskou říší. Většina shromážděných se vyslovila proti válce. I přesto bylo na pomyslných hranicích Černé Hory trvalé napětí. Zvláště pak v jižním pohraničním pásmu. Není možné přesně určit, kdo vyvolával napětí jako první, ale je doložitelné, jak obratně hájil své zájmy černohorský kníže. Dne 29. 6. / 11. 7. 1854 psal černohorský kníže rakouskému generálovi, guvernérovi Dalmácie, Mamulovi, že Osman paša ze Skadaru podněcuje k povstání oblasti Kuće, Bjelopavlići i Piperi.¹⁷⁰ Téhož dne psal kníže dopis v podstatě téhož znění i rakouskému úředníku Dojmimu do Kotoru. Den poté psal kníže dopis podobného znění i ruskému konzulovi do Dubrovníku.

Adekvátní odpověď nepřicházela a poměry v povstaleckých oblastech nabíraly den ode dne na síle. Po zvážení vnějších okolností a jisté časové prodlevě vyslal černohorský kníže cca 6000 svých mužů do oblasti Bjelopavlići, aby potlačili povstání. Povstalci ihned složili zbraně a bez boje demonstrovali svou poslušnost a loajálnost knížeti. Hlavní organizátor povstání pop Djoko Bošković uprchl spolu se svými nejbližšími do Spuže a následně do Skadaru. 6. 7. / 18. 7. 1854 napsal černohorský kníže dopis rakouskému guvernérovi Dalmácie, že se mu podařilo potlačit povstání bez krveprolití.¹⁷¹ Rakouská strana ale na dopis nereagovala. Týž den napsal černohorský kníže dopis podobného znění ruskému konzulovi do Dubrovníku. Ten mu odepsal, že informaci předá svým nadřízeným. Mezi vůdce

¹⁶⁸ Oblast Bjelopavlići byla připojena k Černé Hoře roku 1796.

¹⁶⁹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1105.

¹⁷⁰ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1114.

¹⁷¹ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1128.

povstání v Bjelopavlići je nutné zařadit i Todora Kadiće¹⁷², který se následně stal osobním nepřítelem černohorského knížete Danila.

Kníže Danilo ale musel toho času též řešit otázku povstání v oblasti Piperi. Povstání zde kníže ovšem nepotlačil bez krveprolití. Průběh krvavých pútek ale zaujal rakouskou stranu natolik, že její průběh zachytila ve svém tisku. Rozhněvaný černohorský kníže Danilo žádal dopisem ministru zahraničí Rakouska ze dne 2. / 14. srpna 1854 zadostiučinění ve věci poškození jeho dobrého jména. Píše mu, že jeho jméno hanebně vláčeli v rakouském tisku.¹⁷³

Ovšem toho času již rakouská strana neusilovala o spojenectví Černé Hory. Naopak, pozvolna se geopolitické zájmy Vídně přesunují opačným směrem a Rakousko se pozvolna dostává na stranu Francie a Velké Británie v boji proti Rusku. Toho času ale působí „pouze“ jako prostředník znesvářených velmocí. Celé léto 1854 Vídeň prostřednictvím svého ministra zahraničí Buola Schauensteina vyvíjela diplomatický tlak na představitele Francie a Velké Británie, aby definovali cíle, pro které vedou válečný konflikt. 8. srpna 1854 pak spojenci definovali 4 body, které se staly základními kameny míru. Patří zde:

1. Namísto Ruska převezmou protektorát nad Podunajskými knížectvími a Srbskem evropské velmoci.
2. Bude zajištěna svobodná plavba po Dunaji.
3. Konvence o úžinách z roku 1841 bude revidována.
4. Pět velmocí bude garantovat ochranu křesťanských poddaných Osmanské říše na místo Ruska.¹⁷⁴

Podzim roku 1854 využil černohorský kníže k přípravě sňatku. Vzhledem k tomu, že první roky vlády Danila Petroviće Njegoše byly poznamenány bojem o získání a udržení moci, mohl mladý kníže uvažovat o sňatku až v době pozdější. O potřebě proměny způsobu vlády se zmiňují v dopisech již Njegoš s Danilem, když analyzovali těžkosti spojené s problémem nástupnictví.¹⁷⁵

Již za svého pobytu ve Vídni, v dubnu 1853, kníže Danilo požádal srbského malíře, Anastase Jovanoviće, aby získal v Bělehradě informace o možnosti získat za manželku dceru

¹⁷² Todor Kadić se narodil v oblasti Bjelopavlići. Po porážce povstání roku 1854 uprchl na teritorium Osmanské říše. K osobnímu nepřátelství vůči knížeti jej získal jeho zeť, pop Puniša Pavičević, který byl jedním z organizátorů povstání v Bjelopavlići.

¹⁷³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1178.

¹⁷⁴ Jelavich, B., A Century of Russian Foreign Policy 1814 – 1914, str. 1222.

¹⁷⁵ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 10.

knížete Alexandra Karadjordjeviće. Kníže Alexandr ale nebyl ochoten svou dceru provdat za černohorského knížete, což sekundárně ochladilo vazby nejen v rovině osobní, ale i celospolečenské.

Ve věci sňatku knížete se spekulovalo i o dceře vídeňského bankéře, kde věno činilo víc než 1 000 000 florinů.

Nakonec vnější okolnosti rozhodly o sňatku knížete s Darinkou ze srbské rodiny Kvekić z Terstu. Dívku i její rodinu znal kníže již z dřívější doby, kdy podnikal cesty do Vídně a Terstu se zdržoval. Věno v tomto případě činilo cca 100 000 florinů.

Ovšem Černohorci byli po celé generace navyklí tomu, že jejich vládce žil celibátu, navíc byli Černohorci orientováni tradičně na Rusko a Srbsko. Dalo se očekávat, jak následně poznamenal i francouzský vicekonzul ve Skadaru: „Sňatek vyvolává odpor v Černé Hoře i v Rusku.“¹⁷⁶

Na druhou stranu ale kníže a potažmo cela Černá Hora měla získat sňatkem do svého čela dívku vzdělanou, schopnou hovořit srbsky, italsky, německy, ochotnou komunikovat a učit se francouzsky i anglicky.

Když bylo vše dojednáno, požádal pravoslavný biskup z Dalmácie Knežević dopisem z 2. prosince 1854 o závazné datum sňatku.¹⁷⁷ Sňatek nebyl pouze soukromým aktem a byl také tak koncipován. Svědkem knížeti byl guvernér Dalmácie, rakouský polní podmaršálek Lazar Mamula, který žádosti knížete vyhověl a dopisem ze dne 18. / 30. prosince 1854 své pozvání ke svědectví stvrdil.¹⁷⁸ Pozvání na svatbu obdržel též ruský konzul v Dubrovníku, ale ten pozvání odmítl s omluvou, že mu to neumožňuje jeho zdravotní stav. Do jisté míry šlo z ruské strany o signál, že v dané chvíli není z geopolitických důvodů na líbánky čas.

Vždyť právě toho času, 28. prosince 1854, představily velmoci spolu s Rakouskem Rusku memorandum ve věci krymské války. To obsahovalo 4 body:

1. Protektorát Ruska nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem bude ukončen. Toto privilegium spolu se sultánem nad knížectvími bude v budoucnu garantováno kolektivně pěti velmocemi.
2. Bude zajištěna svobodná plavba po Dunaji.
3. Převaha Ruska v Černém moři bude ukončena.

¹⁷⁶ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 19.

¹⁷⁷ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1254.

¹⁷⁸ Fond Danilo I. Petrović, rok 1854, archiválie č. 1273.

4. Rusko se zřekne veškerých nároků na protektorát nad křesťany Osmanské říše a pět velmocí bude spolupracovat se sultánem na dodržování náboženských výsad všech křesťanských společenství, bez zásahů do svrchovaných práv sultána.¹⁷⁹

V té době se navíc Piemont přihlásil do boje pod ideologickým pláštěm jednoty se zeměmi západní Evropy, aby tak bojoval proti Rusku ve společném šiku a též vedl tímto způsobem válku s Rakouskem pod jedním praporem velkého evropského uskupení.¹⁸⁰

Černá Hora se ale chystala na sňatek svého knížete a to velmi okázale. Jak bylo smlouveno, svatební průvod začal 21. ledna 1855 v Terstu, kdy 7 významných osobností Černé Hory v čele s předsedou černohorského senátu, Djordjije Petroviće, po obědě na vypůjčené lodi i s nevěstou, zamířilo do Černé Hory. 23. 1. 1855 dorazila parolod' do Kotoru, kde byla očekávána zástupy lidí. Na cestě do Cetinje nevěstu zdravily dlouhé špalíry Černohorců. V samotné Cetinji vítalo nevěstu na 4000 lidí. Sňatek proběhl v klášteře v Cetinji dne 24. ledna. Kníže obdržel množství gratulací, mezi jinými mu blahopřál i Vuk Stefanović Karadžić,¹⁸¹ a to dopisem ze dne 9. 2. 1855.¹⁸²

Krátce po uzavření sňatku se musel mladičkový kníže vrátit zpět k vladařským povinnostem. Týž měsíc (v únoru) psal z Dubrovníku ruský konzul Eremej Gagič dopis černohorskému knížeti, kde mu oznámil, že má pro něj finanční pomoc z Ruska za rok 1854.¹⁸³ Již v průběhu roku 1854 bylo, na přímý příkaz cara Mikuláše I., převedeno cca 60 000 rublů ve stříbře na nákup zbraní a střeliva.¹⁸⁴

Černá Hora byla donucena vnějšími okolnostmi zachovávat v průběhu krymské války neutralitu, do značné míry to bylo na nátlak rakouské strany. I přes oficiální vyhlášení neutrality, docházelo v pohraničních oblastech k neustálým potyčkám. Černohorský kníže proto vyvíjel značnou aktivitu, aby upozornil představitele Rakouska i Ruska na své problémy a zájmy. Za tímto účelem psal kníže nejen do Dubrovníku a Kotoru, ale i do Vídně, kde psal stížnost na neustále výpady osmanské strany. 9 února 1855 pak dopisem černohorskému

¹⁷⁹ Marriott, J., *The Eastern Question an historical study in european diplomacy*, str. 271.

¹⁸⁰ Valsecchi, F., *La questione d' oriente dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, str. 148 – 149.

¹⁸¹ Vuk Stefanović Karadžić (1787 – 1864): viz poznámka číslo 60.

¹⁸² Fond Danilo I. Petrović, rok 1855, archiválie č. 17.

¹⁸³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1855, archiválie č. 13.

¹⁸⁴ V naprosté většině případů směřovaly peníze z Ruska do Černé Hory na nákup zbraní střeliva, obilovin a kukuřice. Výjimečně byly subvence zaslány na pomoc pravoslavné církvi, a to klášterům v Černé Hoře.

knížeti rakouský ministr zahraničí, Buol Schauenstein, radil, aby se nenechal vyprovokovat. Uklidňoval ho a vléval mu naději, psal mu, aby nečinil ukvapená rozhodnutí.¹⁸⁵

Je obdivuhodné s jakým klidem a nadhledem zvládal situaci rakouský ministr zahraničí Buol Schauenstein. Když totiž zvážíme, že v únoru 1855 ve Velké Británii po pádu Aberdeenovy vlády stanul v čele britské vlády lord Palmerston, od něhož nejen veřejné mínění v Británii očekávalo rozhodnější způsob ve vedení války. Navíc v lednu 1855 vstoupil Piemont do krymské války na straně Francie, čímž přímo ohrozil pozice Vídně na Apeninském poloostrově.

Dále pak rakouský ministr zahraničních věcí vedl toho času jednání ve Vídni s Johnem Rusellem, který zastupoval britské zájmy a francouzským vyslancem ve Vídni Bourqueneyem. Rusko na jednáních ve Vídni zastupoval kníže Alexandr Gorčakov.

V této situaci uklidňoval ministr zahraničí Rakouska Buol Schauenstein svého jižního souseda, černohorského knížete. Ve Vídni ale začalo být brzy jasné, že lord John Russell, se úzkostlivě obává možné dohody.¹⁸⁶ Napoleon III. i lord Palmerston se totiž domnívali, že mohou dosáhnout úplného vítězství. 2. března 1855 navíc zemřel ruský car Mikuláš I., což v ruském táboře vyvolalo řadu polemik o dalším směřování vnitřní i zahraniční politiky země. Nástupce cara Mikuláše I., Alexandr II., navíc naznačil ochotu akceptovat podmínky velmocí.

Toho času v oblasti západního Balkánu začala vyvíjet zvýšenou aktivitu Francie, zvláště pak prostřednictvím svého vicekonzulátu ve Skadaru, který se roku 1855 stal konzulátem. Francouzský konzul, Hiacynthe Hecquard navázal srdečné vztahy s černohorským knížecím dvorem Danila Petroviče, což ovšem na druhou stranu přineslo ochlazení vztahů Černé Hory a Ruska.

V dubnu 1855 uskutečnil francouzský konzul Hiacynthe Hecquard svou první oficiální návštěvu černohorského dvora v Cetinji. Po svém návratu do Skadaru pak psal do Francie na Ministerstvo zahraničních věcí, že černohorský kníže Danilo Petrovič jej požádal o pomoc s tím, že by rád získal Francii k prosazení černohorských zájmů. Francouzský konzul psal do Paříže, že je možné vyvíjet v oblasti jihozápadního Balkánu větší iniciativu a o mladé kněžně Darince napsal: „Shledávám, že je velmi ambiciózní a velmi si přeje, aby se o ní hovořilo. Je viditelné, že má na srdci civilizovat Černou Horu, kde se mnohé od jejího

¹⁸⁵ Fond Danilo I. Petrovič, rok 1855, archiválie č. 16.

¹⁸⁶ Conacher, J. B., Britain and the Crimea 1855 – 56, str. 32.

příchodu již změnilo.¹⁸⁷ Jednalo se o velmi dobrý postřeh francouzského konzula. Vždyť kněžna Darinka od svého příchodu do Cetinje reorganizovala nejen černohorské školství. V jednáních pak Darinka vstupovala přímo do aktivit knížete a jeho politických ambicí, její přátelství se setrou francouzského konzula, akreditovaného ve Skadaru, jí umožnilo získávat kontakty i vliv.¹⁸⁸

Tři měsíce po uzavření sňatku, 23. 4. / 5. 5. 1855, byl pak v Cetinji přijat na shromáždění starších zákoník knížete Danila I. Petroviče.¹⁸⁹

V květnu roku 1855 požádal černohorský kníže o diplomatická jednání představitele osmanského impéria. Dožadoval se mírového řešení pohraničních sporů, které již dříve řešili konzulární zástupci Velké Británie a Francie, kteří přijížděli za tímto účelem ze Skadaru do Cetinje. Jednání se účastnili také představitelé rakouské strany, kteří měli největší zájem na zajištění klidu v oblasti. Sporné bylo nejen pohraničí Černé Hory a Skadarského elajetu.¹⁹⁰ Velmi problematickou a spornou byla zvláště oblast Grahova. Osmanská říše totiž mohla díky držení tohoto prostoru kontrolovat Hercegovinu a Černá Hora zase podporovat povstání v nedaleké Hercegovině. Práva Černé Hory v jednáních hájil osobně černohorský kníže Danilo.¹⁹¹

Rakousko postupně stále více svou pozornost upíralo k jihozápadnímu Balkánu a své neklidné jižní hranici. Ve Vídni stále více a častěji obviňovali černohorského knížete z vyvolávání nepokojů v Hercegovině. Když pak 15. července 1855 dopisem žádal černohorský kníže rakouského úředníka v Kotoru o povolení k nákupu zbraní a střeliva, neuspěl.¹⁹² O několik týdnů později psal kníže Danilo Petrovič znovu žádost o nákup zbraní do Kototu, opět neúspěšně. Bylo zbytečné se zaklínat vždy mírovými a srdečnými vztahy s Rakouskem.¹⁹³

Černohorský kníže usiloval o zviditelnění Černé Hory na mezinárodním poli mnohými cestami. Od 50. let 19. století měli Černohorci zastupitele v Konstantinopoli, který byl označován za hrvata – baše. Vystupovali jako Chorvaté, tj. poddaní rakouského mocnářství.

¹⁸⁷ Vujović, D., Knjeginja Darinka – politička aktivnost, str. 36.

¹⁸⁸ Heer, C., Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung, str. 93.

¹⁸⁹ Analýze černohorského zákoníku z roku 1855 je věnována další kapitola práce.

¹⁹⁰ Elajet – správní jednotka v rámci Osmanské říše.

¹⁹¹ Živković, D., Istorija Crnogorskog naroda, str. 85.

¹⁹² Fond Danilo I. Petrović, rok 1855, archiválie č. 156.

¹⁹³ Fond Danilo I. Petrović, rok 1855, archiválie č. 174.

Byl jmenován černohorským knížetem a hájil zájmy Černohorců v různých částech Osmanské říše, protože docházelo k emigracím nejen z důvodu politických, ale i hospodářských. Tito zastupitelé neměli status pověřené osoby. Protože ale bylo pro obě strany snazší využít v mnoha otázkách zprostředkovatele, byli tito „zastupitelé“ využíváni v mnoha otázkách, zvláště občansko – právních. Porta je přijímala a dávala jim mlčky pověření.¹⁹⁴ Jejich přínos byl obzvláště viditelným v těch případech, kdy eskalovalo napětí mezi Černou Horou a Portou.

Roku 1855 byl též založen černohorský konzulát ve Skadaru. Ten pak zajišťoval navazování kontaktů, zvláště pak obchodních mezi Černou Horou a Skadarským elajetem. Nejprve zde byla konzulární agentura v čele s Pero Pejovićem. Brzy byl ale vystřídán Janem Vaclíkem.¹⁹⁵ Vaclík byl nejen teoretik, pomáhal černohorskému knížeti zviditelnit černohorskou otázku na mezinárodním poli. Jak odborník byl zván i k řešení velmi komplikovaných problémů, jako je otázka rozhraničení nebo vytvoření mapy.¹⁹⁶

Vedle Jana Vaclíka stál často na straně černohorského knížete i francouzský konzul akreditovaný ve Skadaru, kterého v polovině 50. let 19. století Francie akreditovala i jako konzula Francie pro černohorské knížectví.¹⁹⁷

Toho času Francie nesla hlavní tíhu bojů na Krymu. 5. září 1855 zvýšila aliance intenzitu útoku. V poledne 8. září, v době o které spojenci věděli, že Rusové mění stráž, francouzská vojska pronikla k Malachovově mohyle, která byla klíčem k ruským opevněním, které po prudkých bojích spojenci obsadili. Dobytí Malachovovy mohyly bylo rozhodujícím počínem k dobytí Sevastopolu. Ruská vojska byla nucena ustoupit a Sevastopol byl po 339 dnech obléhání dobyt.¹⁹⁸

11. září 1855 pak došlo k obsazení námořní základny Sevastopolu spojeneckými vojsky. Ruská vojska proto následně provedla evakuaci z neudržitelných pozic a stáhla se k přirozené (přírodní) obranné linii.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Radosavović, I., Medjunarodnopravni položajCrne Gore u drugoj polovini 19. veka, str. 28 - 29.

¹⁹⁵ Jan Vaclík – původem Čech, studoval ve Vídni na universitě orientalistiku. Později pracoval ve službách černohorského knížete, a to i jako sekretář knížete.

¹⁹⁶ Jedna z map z dílny Jana Vaclíka je součástí příloh.

¹⁹⁷ Radosavović, I., Medjunarodnopravni položajCrne Gore u drugoj polovini 19. veka, str. 33.

¹⁹⁸ Conacher, J. B., Britain and the Crimea 1855 – 56, str. 116.

¹⁹⁹ Conacher, J. B., Britain and the Crimea 1855 – 56, str. 117.

Po skončení sevastopolské operace v září 1855 se turecký generál, Omer paša Latas, přesunul na Kavkaz a pokusil se osvobodit sedm měsíců obklíčený Karsk.²⁰⁰ Pro Osmanskou říši byla důležitější kavkazská fronta.

Situace se pro Rusko začala vyvíjet velmi kriticky. Hrozilo reálné nebezpečí, že do bojů zasáhne na straně spojenců i Švédsko. Spojenci mezitím blokovali ruské přístavy v Baltském a Bílém moři, též v Tichém oceánu. Často nezůstali spojenci jen u blokády, ale prováděli i strategické výpady.

Rakušané na nátlak spojenců v prosinci 1855 pohrozili Rusům okamžitým vyhlášením války, pokud nezačnou jednat o rakouských návrzích, které obsahovaly tvrdší podmínky než ony zmíněné čtyři body z 28. prosince roku 1854. Memorandum o čtyřech bodech tehdy obsahovalo:

1. Protektorát Ruska nad Moldavskem, Valašskem a Srbskem bude ukončen. Toto privilegium spolu se sultánem nad knížectvími bude v budoucnu garantováno kolektivně pěti velmocemi.
2. Bude zajištěna svobodná plavba po Dunaji.
3. Převaha Ruska v Černém moři bude ukončena.
4. Rusko se zřekne veškerých nároků na protektorát nad křesťany Osmanské říše a pět velmocí bude spolupracovat se sultánem v otázce dodržování náboženských svobod všech křesťanů, bez zásahu do svrchovanosti sultána.²⁰¹

V prosinci roku 1855 ale byla již situace jiná. K nátlaku na Rusko připojil i Berlín.²⁰² V prosinci roku 1855 vyjádřili Britové své požadavky v pěti bodech²⁰³ jako své ultimátum. Bylo rozhodnuto, že ultimátum předá Rusku Buol Schauenstein, který byl spojenci považován za důvěryhodnou osobu.²⁰⁴ 1. ledna 1856 večer obdržel ruský car ultimátum z Vídně.

²⁰⁰ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 160.

²⁰¹ Marriott, J., *The Eastern Question an historical study in european diplomacy*, str. 271.

²⁰² Skřivan, A. a kol., *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648 – 1914*, str. 158.

²⁰³ Pět bodů ultimáta stanovovalo:

- 1) Úplné zrušení ruské ochrany nad Dunajskými knížectvími.
- 2) Svobodná plavba po Dunaji bude zajištěna evropskými komisemi.
- 3) Černé moře bude prohlášeno neutrálním.
- 4) Práva a výhody křesťanů, poddaných Porty, budou zajištěny, aniž tím bude dotčena svrchovanost a důstojnost turecké vlády.
- 5) Bojující mocnosti si vyhrazují právo položit v zájmu prospěchu Evropy další zvláštní podmínky, které nejsou primárně uvedeny.

²⁰⁴ Conacher, J. B., *Britain and the Crimea 1855 – 56*, str. 163 – 164.

Na nátlak Vídně svolal ruský car Alexandr II. dvě pracovní jednání v Zimním paláci, kde byl pozván kancléř Nesselrode, hrabě Orlov, Petr Kazimirovič Majendorf a další. O několik dní později se car Alexandr II. rozhodl podmínky míru přijmout.

Na základě přijetí rakouského ultimáta byly vojenské operace proti Rusku ukončeny.²⁰⁵

²⁰⁵ Text rakouského ultimáta – doslovný přepis: Tarle, J. V., Krymská válka II., str. 641 – 642.

Srbsko – černohorské vztahy v první polovině 50. let 19. století

V podstatě s nástupem Karadjordjeviće do čela novodobého srbského státu vzniká v Bělehradě teze ustavení věčného svazu Srbska s Černou Horou a sjednocení tří srbských oblastí: Srbska, Černé Hory a Bosny a Hercegoviny.²⁰⁶

Teprve program Adama Czartoryského v rukou I. Garašanina znamenal změnu i v praxi. Již koncem roku 1844 získala Černá Hora první pomoc ze Srbska, cca 1000 císařských dukátů. Od toho času metropolita Petr II. pravidelně dostával finanční pomoc z Bělehradu.²⁰⁷ Njegoš sám udržoval velmi vřelé vztahy s Ilijou Garašaninem, s Obrenovići se však v mnohém rozcházel. Své stěžejní dílo, Horský věnec, pak Njegoš dedikoval „prachu otce Srbska, tj. Jiřímu Karadjordje. I přes rozrůzněnost v názorech usiloval Michal Obrenović o přízeň Petra II. Petroviće Njegoše. Njegoš ale usiloval o udržení oficiální linie vztahů s Bělehradem. Na jaře roku 1849 psal Petr II. Petrović Njegoš knížeti Alexandrovi ve věci povstání v Bosně a Hercegovině: „Srby nemůže nikdo porazit, my můžeme vše vykonat pouze tehdy, budete – li s námi Vy a Vaše Srbsko.“²⁰⁸ Přátelství bylo oboustranné. V Bělehradě počítali s Černou Horou jako se svým spojencem. V květnu 1849, tedy o měsíc později, odpovídá srbský kníže dopisem do Cetinje: „Díky za spojenectví s Vámi, které můj národ osobitě oduševňuje, a kterého si já velice vážím, a které je silnější a větší nežli kdy dříve.“²⁰⁹ Kníže Karadjordjević následně psal z Bělehradu Njegošovi, že Ilija Garašanin navrhne někoho, kdo by mohl vykonávat úlohu důvěrníka ve vztahu Srbska a Černé Hory.

Do procesu sblížení Srbska a Černé Hory však vstoupila smrt vладыky Njegoše a následné nedodržení testamentu. Danilo Petrović Njegoš moc usurpoval a předseda černohorského senátu, bratr zesnulého vладыky, Pero Tomov, pozvolna ztrácel svou pozici. Pod tlakem ruského konzula v Dubrovníku bylo rozhodnuto, že moc po smrti Njegoše převezme Danilo Stankov Petrović, a to bez ohledu na to, že poslední dva roky zemi, Černou Horu, spravoval předseda senátu, Pero Tomov.

²⁰⁶ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 425.

²⁰⁷ Rastoder, Š. a kol., Istorijiski leksikon Crne Gore II., str. 325.

²⁰⁸ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 123.

²⁰⁹ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 123.

Pero Tomov byl tím, kdo v podstatě ihned informoval do Bělehradu o smrti vladky. Knížeti Alexandrovi psal: „Vladyka černohorský a brdský P. P. Njegoš, můj bratr, včera v 10 hodin dopoledne zesnul.“²¹⁰

Poté, co stanul v čele Černé Hory Danilo Petrović Njegoš, mnohé se změnilo, a to ve vztazích Černé Hory a Srbska. Kníže, který na rozdíl od vladky již v celibátu žít nemusel, usiloval o ruku dcery knížete Alexandra Karadjordjeviće. Sblížení obou dynastií ale nebylo v zájmu žádné velmoci, zvláště pak Osmanské říše. Ovšem ani kníže Alexandr nebyl ochoten poslat dceru do Cetinje, a proto záměr černohorského knížete nebyl úspěšný.²¹¹

Neúspěch v rovině sňatkové politiky ukončil několikaletou spolupráci Srbska a Černé Hory. Následně byla ukončena i finanční subvence ze strany Srbska jako pomoc Černé Hoře, kterou získávala od roku 1844.²¹² Přestože nedocházelo tak často k výměně srdečných pozdravů a mnohé oficiality mezi Bělehradem a Cetinjí byly strohé, stále jednotliví Černohorci nacházeli pochopení i exil v Srbsku. Politický, hospodářsko – ekonomický i kulturní.

Někteří spolupracovníci černohorského knížete přesto usilovali o navázání kontaktů mezi Černou Horou a Srbskem. Jedním z nich byl Spiridon Gopčević,²¹³ který nejen štědře dotoval aktivity černohorského knížecího stolce, ale též usiloval o navázání spolupráce s Bělehradem, a to prostřednictvím Ilije Garašanina, který byl toho času předsedou vlády i ministrem zahraničí Srbska.

12. července 1853 psal Gopčević z Bělehradu, že je Garašanin v Paříži. 28. července psal z Terstu, že očekává návrat Garašanina. Až v září 1853 napsal černohorskému knížeti: „Garašanin dorazil do Srbska, setkali jsme se, domluvili si další setkání, Garašanin posílá pozdravy.“²¹⁴ Ovšem na druhé straně je doložitelné, že prohlášení Černé Hory knížectvím vnímal Garašanin jako nejnešťastnější událostí pro Srbsko samotné. O samotném knížeti Danilovi se pak Garašanin měl vyjádřit jako o osobnosti bez charakteru.²¹⁵

²¹⁰ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 131.

²¹¹ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 427.

²¹² Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 428.

²¹³ Spiridon Gopčević – podporovatel aktivit černohorského knížete formou finančních subvencí, zvláště v době černohorsko – osmanského konfliktu 1853, za což byl odměněn Řádem za nezávislost. Ve svých aktivitách usiloval o zviditelnění černohorské otázky na mezinárodním poli.

²¹⁴ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 135.

²¹⁵ Rastoder, Š. a kol., Istorijiski leksikon Crne Gore III., str. 636.

Vzhledem k všeobecnému zhoršení ve vztazích Srbska a Černé Hory, využívali představitelé knížectví často k oslovení politiků v Bělehradě prostřednictvím rakouského úředníka v Kotoru, Dojmiju, též generála Mamuly a plukovníka Kovalevského. Prostřednictvím zahrnovalo zvláště otázky ekonomicko – hospodářské emigrace. Autonomní Srbské knížectví patřilo dlouho k řídce osídleným a ekonomicky málo rozvinutým zemím Evropy. Aktivní hospodářská politika srbské vlády zvýhodňovala kolonisty a vedla v letech 1834 – 1874 k přistěhovalectví až 666 000 Srbů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Makedonie a jižních Uher.²¹⁶ V otázce samotného Srbska je třeba konstatovat, že srbské hospodářství bylo ve značné míře závislé na exportu do Rakouska. Přesto, nebo snad právě proto, usiloval Garašanin o navázání vztahů s polskou emigrací ve Francii, což naprosto nevyhovovalo zájmům Ruska. Ruská diplomacie, která byla velmi dobře informovaná o Garašaninových aktivitách již v prosinci 1852 usilovala, prostřednictvím svého konzula Tumanského, akreditovaného v Bělehradě, o to, aby byl Garašanin zbaven politického vlivu.

V době útoku osmanských vojsk na Černou Horu, na počátku roku 1853, zachovalo Srbsko neutralitu. Postoj neutrality v průběhu krymské války, která následovala, se ukázal jako velmi prozíravý a velmi přispěl k posílení pozice Srbska na mezinárodním poli a pomohl pozvolnému přechodu Srbska k plné nezávislosti.²¹⁷ Svým postojem Bělehrad velmi oslabil původně dominantní postavení Ruska v oblasti Balkánu. Pařížská mírová konference následně zachovala Srbsku autonomii, a to v rámci Osmanské říše, ale garance převzaly vítězné mocnosti krymské války.

²¹⁶ Šesták, M. a kol., Dějiny jihoslovanských zemí, str. 185 - 186.

²¹⁷ Pelikán, J., Srbsko v období autonomie (1831 – 1868), str. 33. In: Historický obzor č. 5, 1994/II.

Analýza černohorského zákoníku z roku 1855

Krátce po uzavření sňatku černohorského knížete, konkrétně 23. 4. / 5. 5. 1855, byl v Cetinji přijat na shromáždění starších zákoník knížete Danila I. Text zákoníku vyšel v tištěné podobě v Novém Sadu, v tiskárně Dr. Danila Medakoviće.

Zákoník obsahoval 95 článků. V některých člancích navazoval na zákoník Petra I. Petroviće, který ještě před svou smrtí r. 1830 vyzýval kmeny Černé Hory k ukončení krevní msty.

Petar II. Petrović Njegoš (1830 – 1851) řešil otázku práva v Černé Hoře primárně reformou soudnictví. Vytvořil zemský soud, tzv. senát, který byl složen ze 12 placených soudců. Vytvořil též zemskou policii o počtu 420 mužů, kteří pocházeli z celé země. Ta udržovala pořádek a uváděla do praxe rozhodnutí senátu. Njegoš usiloval o uvedení do praxe zákoníku Petra I. Petroviće, ale též nechal roku 1833 vstoupit v platnost Zákon vlasti, kde definuje právo jednotlivce vůči vlasti. Většinou v obecné rovině. Poslední, dvacátý bod, je ale velmi konkrétní. Stanoví roční daň, a to talír jedné každé rodině.

Trest smrti zůstal zachován, v době vládyky Njegoše vykonávalo větší množství Černohorců z různých kmenů, aby bylo zabráněno krevní mstě.

Kníže Danilo I. Petrović při tvorbě zákoníku vycházel z osvícenských myšlenek, ale text zákoníku byl formulován tak, aby nejen centralizoval zemi, ale též posílil své postavení jako vladaře. Zákoník stanovil, že kdokoliv by byl nespokojený s rozhodnutím soudu, mohl podat odvolání ke knížeti. To on, kníže, měl poslední slovo v každém sporu.

V úvodu zákoníku je formulace, která zajišťuje všem Černohorcům i obyvatelům Brda rovnost před zákonem (§ 1).²¹⁸

Zákoník též zajišťuje právo na čest, majetek, život (§ 2).²¹⁹

Osoba knížete byla posvátná a nedotknutelná pod trestem smrti.²²⁰ Kníže měl pravomoc udělovat milost (§ 5).²²¹

Soudcům jsou věnovány § 6 – 15. Soudci nesmějí vyvíjet jinou aktivitu (př. obchod, cesty...) nežli soudit. Neúcta k soudcům byla trestána pokutou. Zákoník byl formulován tak,

²¹⁸ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 8.

²¹⁹ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 8.

²²⁰ Trkal, J., Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, in Osvěta, str. 120.

²²¹ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 9.

aby měl i výchovný rozměr. § 14 hovoří o výchově k úctě k soudům i soudcům. Soudce byl ustanoven z boží milosti a přísahal, že bude soudit nestranně. Stranickost by znamenala zbavení úřadu.

§ 16 – 19 byly věnovány trestnímu právu. Vlastizrada byla trestána smrtí. V čase války byl každý Černohorec povinen bojovat. Kdo by odmítl, měl být natrvalo zbaven zbraně, ať šlo o jednotlivce, skupinu či celý kmen. Každý zástupce kmene, který by odmítl povolání svůj kmen do zbraně, měl být potrestán jako zemězrádce smrtí.

Tyto paragrafy podporovaly proces centralizace země, na který mnohé černohorské kmény nebyly připraveny, protože po staletí žily v rodových vazbách. Političtí emigranti jednoho z povstaleckých kmenů nakonec spáchali atentát na knížete. Proces centralizace nabíral příliš rychlé tempo.

Další paragrafy zákoníku řešily pohraniční loupež a plenění v době míru, které bylo trestáno jako loupež. Každá neprávem nebo bez nutné obrany spáchaná vražda byla trestána zastřelením. Vrah se nemohl vykoupit. Prchl – li ze země propadlo jeho jmění státu a jeho život tomu, kdo ho dopadl (§ 24 – 30).²²²

§ 31 – 38 řeší neúmyslné zranění. Zákoník je strukturován vzhledem k mentalitě obyvatel Černé Hory. Jižní Slované jsou totiž temperamentní v mnoha ohledech. Zákon stanovil, že byl – li Černohorec od někoho zbit, může útočnicka i zabít. Následně neměl být trestán, pokud útočnicka zabije ihned. Zabije – li však útočnicka po dni či dvou, je považován za vraha. Zákoník neřeší neadekvátní obranu. Zákon respektuje chování Černohorce v afektu a nedomýšlí adekvátní reakce. Ovšem na druhou stranu byl boj v Černé Hoře vnímán jako součást života.

Krevní msta je sice zákonem zakázána, ale zákoník umožňuje souboj bez účasti třetí osoby (§39 – 40).

Zákoník pamatuje též na zhářství. Zháře mohl majitel domu okamžitě zabít (§41). V zákoníku je pamatováno i na zničení zapůjčené zbraně nebo zabití dobytka a následnou náhradu škody (§42 – 44).

Část zákoníku je pak věnována (§45 – 57) majetkovému a rodinnému právu. Zákoník pamatuje na předkupní právo mezi příbuznými a soukmenovci při prodeji nemovitostí. Zákoník pamatuje též na dědictví.

§ 58 byl věnován možnosti otce vydědit své děti a vyhnat je z domu.²²³

²²² Trkal, J., Černá Hora a její nejnovější zákonodárství, in Osvěta, str. 120.

²²³ Lenorman, F., Turci i Crnogorci, str. 344.

§ 59 – 63 byly věnovány placení daní, které měly být použity pro potřeby knížectví. Kdo by odmítl platit daně, měl být považován za nepřítele vlasti, kdo skrýval majetek, měl být souzen a pokutován.

§64 byl věnován odvolání proti zaujatosti soudu. § 65 řešil otázku zneuctění vážnosti soudu. Je totiž zapovězeno přinést si k soudu kámen uvázaný na krk, který měl být svědkem daného skutku.

§ 66 otevíral otázku církevního práva, nařizuje všem, aby se v neděli účastnili bohoslužeb a zachovávali svatou víru. Ti muslimové, kteří přinášeli prospěch černohorskému knížectví, byli nejen trpěni, ale i podporováni. Např. řemeslníci. Zákoník zaručoval svobodu vyznání v § 90.

§ 67 – 71 byly věnovány manželskému a rodinnému právu. Nerozlučitelnosti manželství. § 67 pak hovořil o výjimkách stanovených kanonickým právem pravoslavné církve. § 68 se zabýval otázkou obřadu, který souvisel s uzavíráním platného svazku manželského. Norma vycházela z tradičního pojetí pravoslavné církve. § 69 pak stanovil represe za násilí při uzavření sňatku, nerespektování vůle rodičů a obyčejů pravoslavné víry. Trestem bylo vyhnání ze země. Majetek vypuzeného pak byl zabaven jako toho, který zabil. §70 stanovil možnost svobodné volby partnera. Pokud dívka odešla s chlapcem z lásky i bez souhlasu rodičů, nikdo jim nesměl ublížit. Spojila je totiž láska. § 71 stanovil výživné na nemanželské dítě, pokud dítě nevzal k výchově sám otec.²²⁴ Rodinné právo velmi zřetelně vystihuje patriarchální společnost Černé Hory v polovině 19. století.

§ 72 se věnoval cizoložství a stanovil, represe. Pokud muž přistihl svou ženu při cizoložství, měl právo zabít ji i jejího milence. Pokud se ženě podařilo uprchnout ze země, měla zapovězen návrat. Potrestání muže sekundárně zákoník nestanovil. § 73 stanovil potrestání ženy smrtí, bylo – li jí prokázáno, že usilovala o smrt svého muže. Žena však nesměla být zastřelena, protože ona sama neměla právo používat střelnou zbraň. § 74 stanovil trest smrti pro ženu v tom případě, že zabila své dítě. § 75 stanovil rozluku od stolu i lože, dále pak vyživovací povinnost pro muže vůči své ženě a oběma zapověděl další sňatek.²²⁵

§ 76 stanovil trest za opakovanou krádež. Pokud byl zloděj dopaden potřetí, měl být potrestán smrtí. § 77 řešil okolnost zabití v průběhu krádeže.²²⁶

²²⁴ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 28 – 29 (§67 – 71).

²²⁵ Gesetzbuch Daniel's I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und Berda, str. 30 (§ 72 – 75).

²²⁶ Lenorman, F., Turci i Crnogorci, str. 347.

F. Lenorman vyšel z francouzského překladu černohorského zákoníku, který byl vydán v Paříži r. 1962. Francouzský překlad pořídil Henri Delarue ve své knize Montenegro. Henri Delarue ve svém překladu ale neuvedl § 76 a 77 zákoníku. § 76 hovořil o povinnosti ženy vůči muži. Povinností ženy bylo důstojné chování, které nebylo blíže specifikováno. Porušení paragrafu pak dávalo muži příležitost svou ženu vykázat a zanechat ji tak v situaci, kdy byla odkázána na dobrodiní jiných. § 77 stanovil okolnosti zabití zloděje při krádeži. Zabití bylo honorováno odměnou, aby tak viditelně docházelo k potírání asociálních jevů. § 78 řešil krádež v profánním prostoru a trest pokuty za ni. § 79 řešil krádež v sakrálním prostoru, která ale měla být trestána smrtí. § 80 řešil krádež zbraní, munice a vojenského materiálu ze skladu. Porušení tohoto paragrafu bylo trestáno smrtí.

§ 81 se vztahoval ke škodám na majetku, a to jak velkým, tak i malým. Zákoník stanovil povinnost škodu uhradit.

§ 82 řeší krádež v aktu samotném. Hovoří se zde i o právu zabít zloděje beztrestně. Paragraf zahrnuje i právo kolektivně chránit majetek.²²⁷

§ 83 řeší pořádek na tržištích a trest za jeho porušování.

Zákoník v § 84 překladu Henri Delarue uvádí, totéž co § 86 v německém textu zákoníku, vydaném ve Vídni r. 1859, totiž, že ten Černohorec nebo obyvatel Brda, který by se před kostelem hádal nebo jinak neslušně choval, má být potrestán pokutou 25 thalern nebo vězením.

§ 85 řeší otázku pomluvy a křivého obvinění. § 86 problematiku svátků a oslavy křesťanského jména. Zákoník zakazoval velké oslavy, protože pak nezůstávalo lidem dostatečné množství jídla na všední dny. Černá Hora byla až do roku 1878 existenčně závislá na subvencích z Petrohradu.

Problematika číslování jednotlivých paragrafů není velkým problémem.

§ 89, který Henri Delarue uvádí jako § 87, stanoví zákaz starých obyčejů v Černé Hoře, tedy aby lidé, zvláště ženy, v žalu nad svými zesnulými, si stříhali vlasy, ohavili si obličej atd.²²⁸

§ 88 zavádí knížky k úročnému získání peněz. Zákon stanoví maximální zisk. Anri Delarue uvádí v překladu i dobu jednoho roku, ale tu původní zákoník knížete nestanovil.

§ 89 hovořil o Uskocích, kteří měli v zemi azyl na základě závěti (sv.) Petra I. Petroviće, černohorského vladyky. Zákoník byl platný ale i pro ně.

²²⁷ Delari, A., Crna Gora, str. 104.

²²⁸ Rastoder, Š. a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 1205.

§ 90 zajišťoval náboženskou svobodu jinověrcům. (Jiné nežli ortodoxní vyznání.) Kníže Danilo Petrović si byl dobře vědom, že nutně potřebuje muslimy ve městech, protože byli zdatnými řemeslníky. § 91 pak řešil přestupky v opilosti.

Předposlední paragraf řešil domácí násilí a poslední stanovil povinnost věznit provinilce.

V době vladyků, kteří žili v celibátu, byly velmi silné kmenové vazby a stařešinové jednotlivých černohorských kmenů měli rozsáhlé pravomoci, což ovšem knížeti nevyhovovalo, a proto stařešiny nahrazoval svými úředníky. Vzhledem k tomu, že centralizace postupovala velmi rychlým tempem, docházelo k velmi silnému napětí mezi knížetem a některými kmeny. Propukala povstání, která kníže často potlačoval silou. Kmeny totiž po staletí byly samosprávnými jednotkami, svůj zájem nadřazovaly zájmům celku. Kníže měl stále více osobních nepřátel.

Zákoník nejenže ideově usiloval o centralizaci knížectví, ale též posiloval moc panovníka ve vztahu k jednotlivým černohorským kmenům. V mnoha bodech byl zákoník strohý, přísný, takřka drakonický. Ovšem na druhou stranu v zemi stále doznívala krevní msta a jednotlivé kmeny chránily své muže. Kníže všemi prostředky, též vydáním zákoníku, burcoval, dá se říci, že až mobilizoval Černohorce k vnímání Černé Hory jako celku.

Proměna vnitropolitické struktury v Černé Hoře v 50. letech 19. století – zánik autonomie kmenových struktur

Vladykové v Černé Hoře disponovali světskou mocí pouze formálně, předáci jednotlivých černohorských kmenů vládli na základě starých obyčejů²²⁹ mnohdy svévolně a nezávisle.²³⁰

Kníže Danilo Petrović ale započal s reorganizací tohoto, téměř dvěma staletími osvědčeného, modelu. Předáky, kteří stáli v čele kmenů, nahradil vlastními lidmi, které jmenoval do funkce kapetánů. Ti pak stáli v čele kapetanie.²³¹

Nový zákoník vydaný prvním černohorským knížetem byl formulován jako osvícený zákoník pro všechny obyvatele Černé Hory a Brda, kteří si byli před zákonem rovni, na rozdíl od předchozího zákoníku vydaného vladykou Petrem I. (1784 – 1830), který byl sepsán v duchu tradic a zvyků lidu.

Velkým problémem Černé Hory, téměř v celé první polovině 19. století, byla takřka nulová gramotnost. V době vlády Petra II. Petroviće Njegoše měla Černá Hora přibližně 300 popů a 10 mnichů, ti uměli číst a psát. Spravovali asi 200 kostelů a 11 klášterů. Černá Hora toho času čítala cca 90 000 – 100 000 obyvatel. Vladyka Njegoš založil roku 1834 v Cetinji první školu. Kníže Danilo Petrović pak jeho snahy navázal. Jeho snahy směřovaly k tomu, aby každý černohorský kmen měl jednu školu. V 50. letech 19. století bylo otevřeno devět škol, a to v Njeguši, Čekličí, Prediši, Rijece Crnojevića, v Boljevići, Hluhem Dole, v Dupilu, v Ljubotinji a v Ceklinu.²³² Apel na vzdělanost byl jedním ze základních pilířů v budování černohorské infrastruktury.

²²⁹ V průběhu 16. století došlo v Černé Hoře k specifickému jevu, vytvořila se zde kmenová organizace. Černohorský kmen se skládal z několika bratrstev, která byla spjata pokrevním příbuzenstvím. Kmen pak měl společný majetek a vytýčené území, kde platily vlastní zákony, které byly odvozeny ze zvykového práva.

²³⁰ Blagojević, O., *Ekonomiska misao u Crnoj Gori*, str. 182.

²³¹ Kapetanie nahradila správní oblast, kde sídlil jeden kmen. Tím, že do čela kapetanií jmenoval kníže své muže, radikálně omezil pravomoci představitelů kmenů, kteří v jednotlivých oblastech požívali důvěry a ochrany vlastních lidí. Tímto aktem kníže pozvolna nejen centralizoval moc, ale též ji pozvolna přesouval do svých rukou.

²³² Vojinović, P., *Crnogorska inteligencija*, str. 58.

Ovšem na druhou stranu již roku 1852 byly uzavřeny nejen všechny školy z důvodu vojenského tažení Omer paši Latase proti Černé Hoře, ale zároveň byla zlikvidována i tiskárna, neboť olova bylo zapotřebí k odlití střeliva pro boj s Turky.²³³

Kníže usiloval o centralizaci země v podstatě již od okamžiku, kdy *de facto* moc v zemi získal. Ovšem kmeny byly v mnohém samosprávnými jednotkami, které byly nuceny velmi dlouhá desetiletí žít v jednotlivých oblastech vzdáleny i několik dní cesty ode dvora v Cetinji.

Navíc terén v Černé Hoře byl často naprosto neschůdný a jednotlivé kmeny musely řešit mnohé otázky rychle a operativně. Problémem byl nejen terén Černé Hory, kde byly rozsáhlé průrvy, v níž sníh zůstával dlouho do jara a kde teploty v zimě dosahovaly - 30 ° C.

Pravidelné sledování počasí je zaznamenáno ale až z 60. let 19. století. V období od 1. prosince 1867 do 31. března 1868, tedy v průběhu 122 dní padal sníh v průběhu 33 dní a pršelo v průběhu 37 dní.²³⁴ (V tom období, 4. prosince 1867 v 11 hodin a 10 minut večer, bylo zaznamenáno i zemětřesení.) Letní teploty pak pravidelně šplhaly k + 40 ° C ve stínu. To vše v důsledku znamenalo, že autonomní oblast Černé Hory nabízela jen velmi nuzný a bídný život.

Rodiny po staletí udržovaly silná pokrevní pouta a tyto rozvětvené rodinné vazby pak žily v kmenovém, patriarchálním, uspořádání. V zemi s nízkými výnosy z těžce obdělávaných polí, kde holé přežití zajišťoval chov skotu, nosili muži zbraň v podstatě jako součást oděvu. V souvislosti s Černohorci se často vyskytuje tvrzení: „Boj či válku vnímali Černohorci jako nutnost.“²³⁵ Jde sice o nadsázkou, ale není úplně vzdálena od historického jádra.

K boji byli vychováváni chlapečci již od útlého věku. Mladíci se sdružovali do polovojenských čet, kde se cvičili v boji. Úloha čety byla primárně v její úderné schopnosti a pružné použitelnosti nejen k ochraně kmene, ale i k útoku, bylo – li toho zapotřebí.²³⁶ Postoje k životu vyrůstaly v Černé Hoře nejen z patriarchálního pojetí morálky,²³⁷ ale i z víry. Přirozená religiozita, kterou je možné označit jako pobožnost nebo též bázeň je něco velmi hezkého a hlubokého, což je možné nalézt u mužů, ale zvláště u žen.²³⁸

²³³ Černá Hora disponovala tiskárnou opět až od roku 1858, získala ji jako dar od srbské vlády.

²³⁴ Bulonj, A., Crna Gora zemlja i stanovništvo, str. 30.

²³⁵ Pešić, V., Patrijarhalni moral Crnogoraca, str. 109.

²³⁶ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 96.

²³⁷ Morálka (z latinského *mos, moris*) byla vnímána i jako obyčej a tradice.

²³⁸ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 151.

S patriarchálním pojetím morálky v Černé Hoře souvisel i heroismus. Byl vnímán jako prostředek k obraně víry a hodnotového systému. Zaujal mě výrok světově uznávaného odborníka na Černou Horu a již zesnulého universitního profesora, Gerharda Gesemanna: „V Černé Hoře je život jedna permanentní příprava k boji.“²³⁹ Jedná se o nadsázku, ale v mnohém vypovídá o postoji lidí k životu i hodnotám.

Dalším důležitým fenoménem černoohorské patriarchální společnosti bylo vymezení kompetence mužům a ženám.

Mužům bylo stanoveno bránit kmen a byli vychováváni k heroismu. Erotika a hedonismus byly apriori odmítány, protože odváděly pozornost od vnímání manželství jako povinnosti vůči bratrství, službě rodu a kmeni. Cíl výchovy muže směřoval k naplnění ideálu *humanitas heroica*, který by se dal shrnout do výroku: „Znám Tě jako junáka, ale ne jako člověka. Nyní vidím, že jsi jedno i druhé.“²⁴⁰ Vedle mužnosti a odvahy k boji bylo od Černoohorce vyžadováno laskavé a srdečné jednání ve slovech i skutcích.

Žena měla v Černé Hoře jiné postavení nežli muž. V obecné rovině je možné říci, že docházelo k podceňování schopností ženy. Cizinci, kteří přicházeli do Černé Hory, později popisovali Černoohorce - muže jako velmi líné. Černoohorky ovšem na rozdíl od mužů vařily, předly, šily, tkaly, uklízely, staraly se o dobytek, pekly, zajišťovaly přísun potravin pro domácnost, žaly srpem, okopávaly skromná pole a v neposlední řadě zajišťovaly chod domácnosti.²⁴¹

Do tohoto prostředí, po staletí žijícím v rodových vazbách a tradicích vstoupil černoohorský kníže Danilo Petrović s razancí sobě vlastní. Není od věci připomenout, že nástupcem vladyky Njogoše se měl původně stát syn Pero Tomova, Pavle, kterého Njogoš velmi miloval. „Ten, který mu byl na světě nejdražší, toho ztratil a s ním i naději svého domu a vlasti.“²⁴² Emočně silné tvrzení, leč dosti výstižné.

Na místo zesnulého synovce vladyky Njogoše nakonec nastoupil Danilo Stankov Petrović, který mnohdy jednal cíleně a emotivně, ovšem bez toho, aniž by věci promýšlel do detailů a souvislostí.

²³⁹ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 163.

²⁴⁰ Gezeman, G., Crnogorski čovjek, str. 236.

²⁴¹ Gezeman, G., Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca, str. 132.

²⁴² Bulatović, B., Njogoš izbliza, str. 56.

Jednání knížete pak vyvolávalo nejen nevoli, ale i častá povstání,²⁴³ která musel mladičský kníže potlačovat silou a za přispění svého bratra Mirka Petroviće.

Danilo Petrović vedle zřízení úřadu kapetanie zavedl clo, upravil daně a velmi pečlivě dbal na vybírání daní i poplatků. Kdo odmítl platit daně, měl být považován za nepřítele vlasti.

Černohorský kníže též provedl reformu soudnictví. Zatímco v dobách vladyků zasedalo v čele soudu 6 – 12 mužů, a to v případě menších sporů. Větší spory řešila porota o počtu 24 členů. Ovšem až do roku 1831 neměli členové soudu stálý plat. Polovinu z pokuty vždy obdržel vladař a polovinu soudci. Trestem smrti byl trestán pouze vrah!

Kníže Danilo Petrović zavedl soud v každé kapetanii. Soud chodí po kapetanii a soudí, sám též rozsudky vykonává.²⁴⁴ Soudce jmenoval kníže a k jeho rukám (knížete), se též mohl obžalovaný odvolat. Nejen k rukám knížete, ale i k rukám senátu, v jehož čele stál bratr knížete, Mirko Petrović. Z pokut stanovených soudem připadly knížeti $\frac{3}{4}$ a soudcům pak $\frac{1}{4}$.

Je doložitelné, že kníže svým chováním vzbuzoval nejen nelibost a povstání, ale i emigraci. Nejen politickou. Černohorský kníže mnohá svá rozhodnutí nedomyšlel do důsledků, jak jsem již uvedl. Překotná centralizace vedla k vystěhovalectví, zvláště do Srbska, které bylo v mnoha oblastech stále řídko osídlené a málo rozvinuté. Ovšem aktivní hospodářská politika srbské vlády zvýhodňovala kolonisty, a proto do Srbska odcházeli mnozí nejen z Bosny a Hercegoviny a Černé Hory. Počty přistěhovalců se odhadují na desetitisíce až statisíce.

Ve věci charakterových vlastností knížete je možné uvést, že mnohé jeho vlastnosti jsou pozorovatelné z jeho projevu. Byl cholericky výbušný, mstivý, panovačný, mnohdy jednal unáhleně, nechával se unést emocemi. Častokrát jednal podobně jako osmanští místodržící. Postupem času měl velké množství nejen politických odpůrců, ale i osobních nepřátel. To se mu nakonec stalo osudným.

²⁴³ Problematice jednotlivých povstání je věnována patřičná pozornost vždy v časovém sledu tak, jak propukala, a to v jednotlivých kapitolách. Je zde uchován chronologický princip.

²⁴⁴ Holeček, J., Černá Hora, str. 85.

Analýza vnějších okolností vydání reformního dekretu Hatt-i Hümayun i dekretu samotného, hospodářská situace v Osmanské říši v době po krymské válce

V období konce krymské války využili představitelé Francie a Velká Británie svůj status spojence Osmanské říše a vyvíjeli nátlak na Turky, aby u nich dosáhli změnu v orientaci směrem k hodnotám Západu, též zefektivnili úsilí za účelem dosažení výnosu o rovnosti (všech v říši).²⁴⁵ Zájem velmocí byl ovšem primárně geopolitický. Poprvé v dějinách navíc velmoci podpořily podmíněně²⁴⁶ svůj zájem zařazením Osmanské říše mezi členy koncertu velmocí. Tento cílený nátlak na představitele Osmanské říše se ovšem dlouho míjel účinkem. Původní záměr, zajistit zárukami práva křesťanů totiž vyvolal velkou nevoli zvláště u Ali paši,²⁴⁷ který oponoval, že to opravdu nebude nutné a navíc by to porušovalo suverenitu sultána.²⁴⁸ I přes počáteční nevoli ze strany Ali paši a Fuad paši probíhal koncentrovaný nátlak tří zastupitelů²⁴⁹ velmocí v Konstantinopoli na představitele Osmanské říše, a ten (nátlak) v důsledku slavil úspěch.

Ve tři hodiny odpoledne, 18. února 1856, zástup mnoha tisíců shromážděných v Konstantinopoli vyslechl slavnostní přečtení reformního dekretu Hatt-i Hümayun adresovaného sultánem Abdülmecitem I. velkému vezírovi, Ali pašovi.²⁵⁰ Dekret byl přečten i pro velké množství Turků, Řeků, Arménů, Židů etc. Dekret byl primárně určen nikoliv muslimům, ale jinověrcům.

Britská, francouzská a rakouská delegace byly spokojeny s tím, že Porta přislíbila respektovat rovnoprávnost národů, které žily na území říše, a proto se představitelé velmocí

²⁴⁵ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 52.

²⁴⁶ Podmínkou bylo vydání ediktu, který by křesťanům žijícím v Osmanské říši zajistil rovnoprávnější postavení.

²⁴⁷ Mehmed enim Ali paša, pocházel z rodiny drobného cařihradského obchodníka, později velký vezír, předsedal Nejvyšší radě reforem, kterou vytvořila druhá generace reformátorů, jež se orientovala převážně na Francii. Spolupracovníkem Ali paši byl Mehmed Fuad paša, který pocházel z Cařihradu z rodiny osmanského básníka a učenice. Dříve než byl jmenován ministrem zahraničí, působil jako velvyslanec v Londýně.

²⁴⁸ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 53.

²⁴⁹ Nátlak na sultána vyvíjeli: za Velkou Británií lord Stratford, dále pak francouzský ambasador Thouvenel, rakouskou stranu zastupoval baron Prokesch.

²⁵⁰ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 3.

následně na pařížských jednáních v IX. článku mírové smlouvy shodly, že uznávají „vysokou hodnotu“ nového dekretu.²⁵¹

Představitelé velmocí byli maximálně spokojeni, že dosáhli ústupů vůči veřejnému mínění ve svých zemích, udrželi integritu Osmanské říše a v neposlední řadě získali důvěru představitelů Osmanské říše, kterým již v průběhu krymské války začali půjčovat nemalé částky, a to nejen na financování válečných aktivit.

Dne 4. dubna 1856 pak zastupitelé Velké Británie, Francie a Rakouska signovali trojstrannou dohodu, v níž se zavázali ke společné i jednotlivé obraně osmanské nezávislosti a integrity.²⁵²

Zatímco gülhánský reskript byl formulován tak, aby zabránil vměšování velmocí do integrity Osmanské říše, druhý dekret, vydaný v únoru 1856, vytvořil předpoklady pro pronikání zahraničního kapitálu do osmanské ekonomiky. Gülhánský reskript garantoval právo na majetek, svobodu vyznání a jiné osobní svobody, dekret kladl důraz na „zrovnoprávnění“ muslimů s jinověrci. Tento druhý dekret formálně zaručoval rovný přístup k hodnostem v armádě, pracovním místům v úřadech, ve školách i soudnictví, též sociální respekt.²⁵³ Nový dekret též sliboval volné nakládání s nemovitostmi i právo nabývat koncese. Přinášel i změny v oblasti daní a cel, sliboval i zákaz uplácení. Sociální respekt pak garantoval právo na čest a ochranu před urážkami.

V praxi však veškeré zákony vycházely ze zvykového práva a to pak z islámského náboženství. Stávající systém sice procházel jistou rekonstrukcí, ale mnohé změny dekret do praxe nepřinášel. Patrnou změnou ale byl princip rovnosti před zákonem pro všechny. Soudy byly následně reorganizovány, rozšířeny, odděleny a ustanoveny k tomu, aby řešily problémy občanského i trestního práva, které zahrnovalo muslimy i jinověrce.²⁵⁴

V procesu legislativních změn sehrála svou úlohu i záliba reformátorů ve formě a osmanská tendence vytvářet stále nové instituce, a to v podstatě nepřetržitě. V tomto směru příkladné bylo soudní nařízení učiněné proto, aby zdůvodnilo legislativní proces slučující dvě rady (kolegia) do nové nejvyšší rady, která byla postupně rozdělena do tří oddělení:

1. Oddělení práva a předpisů, které převzalo legislativní funkce obou starých rad.

²⁵¹ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 83 – 84.

²⁵² Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 4.

²⁵³ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 55.

²⁵⁴ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey: Volume II.*, str. 119

2. Oddělení administrativní a finanční, které bylo pověřené vyšetřováním správního aparátu.
3. Oddělení, kde se předpokládalo nestranné pojetí soudní funkce z důvodu možnosti odvolání (k jeho rukám) proti rozhodnutí provinční rady práva ve věcech jako byly soudní žádosti rozhodnuté provinčním úřadem justice a soudem první instance v případech zahrnující úředníky ústřední správy.²⁵⁵

O dekretu je nutné uvažovat jako o právním aktu, který nejen vznikl pod nátlakem, ale též je nutné vnímat celou záležitost v intenci islámu. Dekret byl krokem k sekularizaci a vycházel z konceptu zemí západní Evropy v otázce budování národů.²⁵⁶

Nejen tímto krokem, ale i finančními půjčkami se Osmanská říše postupně dostávala do přímé i nepřímé závislosti na zájmech koncertu velmocí. Imperiální dekret zahájil druhou etapu přeměny Osmanské říše v polokolonii evropských mocností.²⁵⁷ Zahájil dlouhou cestu, na jejímž konci byl státní bankrot impéria na Bosporu.

Dekrety ale v praxi přinášely jen málo změn, pojetí práva a spravedlnosti vycházelo z neměnných předpisů koránu, na němž se zakládalo.²⁵⁸ Tento fakt jsem uvedl již dříve, chci ale podotknout, že i přes tento fakt, byl dekret přínosem ve věci odvolání se na něj. Národy žijící na Balkáně pod osmanskou nadvládou využívaly každou možnost (s odvoláním na dekret), aby vyvolaly napětí. Ve vztahu ke koncertu velmocí pak Osmanská říše pozvolna ztrácela plnou kontrolu nad zákony svého vlastního impéria.

Ovšem toho času se Osmanská říše ještě stále rozprostírala na třech kontinentech a její integrita zatím plně vyhovovala zemím koncertu velmocí. Tato dlouhodobá koncepce velmocenské politiky byla jedním z účinných prostředků před pronikáním vlivů Ruska na Balkán.

V souvislosti s vydáním druhého dekretu je nutné se zamyslet nad stavem financí v Osmanské říši po krymské válce. Již samotná krymská válka byla obrovskou finanční zátěží pro osmanskou pokladnu.

²⁵⁵ Shaw, S. a Shaw, E., *History of the Ottoman empire and modern Turkey: Volume II.*, str. 79.

²⁵⁶ Davison, R., *Reform in the Ottoman empire 1856 – 1876*, str. 56.

²⁵⁷ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 197.

²⁵⁸ Jorga, N., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, str. 422.

První půjčku, ve výši tří miliónů liber s šestiprocentním úrokem, získala Osmanská říše v Londýně roku 1854, následující rok obdržela druhou v nominální hodnotě 5 miliónů liber, a to na čtyřprocentní úrok.²⁵⁹ Následovaly půjčky v podstatě každoroční.²⁶⁰

Britský obchod s Osmanskou říší vzrostl koncem 50. let 19. století na 6, 5 miliónů liber šterlinků, francouzský dosahoval po krymské válce hodnoty 6, 9 miliónů liber.²⁶¹ Státní rozpočty začaly vykazovat rok co rok nesmírný schodek.

Problém rozpočtu měl ale i hlubší kořeny. V letech mezi Napoleonskými válkami a 40. lety 19. století vzrostl turecký dovoz na rozdíl od tureckého výnosu. V té době Velká Británie zvýšila podíl na zahraničním obchodě s Osmanskou říší asi o 400 %.²⁶²

Roku 1840 vznikla v Osmanské říši první banka,²⁶³ kterou subvencovala vláda, aby tak vytvořila instituci, která by byla schopna konkurovat arménským a židovským půjčovatelům peněz.²⁶⁴ Problémy spojené s chronickým nedostatkem finančních prostředků se v Konstantinopoli pokoušeli řešit nejen daňovými reformami, ale i vydáváním papírových peněz.²⁶⁵ Celá reforma finančního sektoru navíc potřebovala stále více peněz v hotovosti.

V Británii, nejbohatší zemi světa, činil plat ministerského předsedy 5 000 liber ročně; v Osmanské říši, nejchudší zemi Evropy, pobíral velkovezír 30 000 liber ročně, platy všech vysokých úředníků byly o mnoho vyšší než plat královny a ministrů ve Velké Británii.²⁶⁶ Vzhledem ke způsobu hospodaření v Osmanské říši bylo brzy zapotřebí peněz nikoliv k provedení reformy, ale ke splácení úroků z půjček.

Vzhledem k narůstajícímu dluhu bylo sice zavedeno kolkovné, poplatky za lihoviny, sůl a tabák, zavedeno clo, etc., ale ani tyto příjmy nebyly dostatečné ve srovnání s požadavky říše.

²⁵⁹ Lewis, B., Dějiny Blízkého východu, str. 262.

²⁶⁰ Uzavírání půjček u francouzských a britských bank přinášelo velké množství závazků. Zahraniční dluh vzrostl v krátké době (1854 – 1876) na astronomickou sumu 2,5 miliardy franků. Představitelé Osmanské říše dostali v hotovosti ovšem, z důvodu lichvářských podmínek, jen 3/5 z celkové sumy.

²⁶¹ Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 205.

²⁶² Kasaba, R., The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century, str. 47.

²⁶³ První osmanská banka byla zřízena převážně z britského kapitálu, byla osvobozená od daní, stala se emisní bankou.

²⁶⁴ Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 84.

²⁶⁵ Papírové peníze, zvané kaime, byly spíše dluhopisy. Navíc kaime nebyly číslovány.

²⁶⁶ Glenny, M., Balkán 1804 – 1999, str. 86.

V podstatě šlo o systémovou chybu. Nominální úrok půjček byl sice 4 – 5 %, ale osmanské dluhopisy byly prodávány v ceně cca 70 %²⁶⁷ nominální hodnoty. Ovšem pokud započítáme i kalkul s bankovními poplatky a provizemi dostaneme se ke 3/5 z celkové sumy půjčky.

Penězi, které v Konstantinopoli získali, bylo ale často plýtváno. Jen málo investic směřovalo do infrastruktury a rozvoje. Příkladem účelného využití půjček byl telegraf a železnice. Velká část kapitálu, který byl získán v 50. letech 19. století, byla vložena do veřejných staveb a železnic.²⁶⁸ Od září 1855 byly posílány první telegrafy mezi Cařihradem, Londýnem a Paříží, v roce 1861 již fungovalo spojení do Bukurešti, Bělehradu a Soluně, v asijské části pak mezi Ůsküdarem a Bagdádem.²⁶⁹

Nákladné stavby paláců, kterým se sultán Abdülmecit I. věnoval více než politice, kterou svěřil Vysoké Portě, spolykaly obrovské finance, stejně jako sultánův soukromý život.²⁷⁰ Abdülmecit byl navíc muž velmi chatrného zdraví.

Systém půjček proměňoval Osmanskou říši v polokolonii Francie a Velké Británie. Tento jev velmi zřetelně vnímali i na pruském ministerstvu zahraničí. Dopis z Berlína velvyslanci do Konstantinopole ze srpna 1860 otevřeně hovoří o tom, kam celý systém půjček Osmanskou říši strhává: „Žádná, ani sebevětší částka peněz nic nevyřeší, pokud bude poskytnuta vládě, která si neosvojila ani neuvedla do praxe základní principy politické ekonomie, a která pokračuje v zavedeném hospodářském systému.“²⁷¹

Habsburská monarchie, stejně jako ostatní velmoci, měla zájem vydělat na obchodu s Osmanskou říší. Průmyslové zboží Rakouska nacházelo odbyt v Osmanské říši, do Rakouska pak prodávala surové nezpracované materiály. V praxi pak tento obchod přinášel Osmanské říši deficitní obchodní bilanci.²⁷²

Objem celkového osmanského - habsburského obchodu vzrostl v období let 1830 – 1914 téměř čtyřnásobně. V období 1830 – 1850 představoval obchod Osmanské říše a Rakouska asi 1/4 osmanského zahraničního obchodu. V prvních dekádách 19. století soupeřila Vídeň

²⁶⁷ Za vlády sultána Abdülmecita obdržela v průměru Osmanská říše 80 % z nominální hodnoty půjček. V době vlády jeho nástupce Abdülazize to bylo jen něco přes 50 % z nominální hodnoty půjčky.

²⁶⁸ Kasaba, R., *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, str. 41.

²⁶⁹ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 206.

²⁷⁰ Sultán Abdülmecit měl velkou zálibu ve svém harému. Zplodil 17 synů a 18 dcer.

²⁷¹ Glenny, M., *Balkán 1804 – 1999*, str. 85.

²⁷² Quataert, D., *An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914*, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 243.

s Paříží, která byla nejdůležitějším obchodním partnerem Konstantinopole. Na konci 50 let téhož století se už ale podíl obchodu Rakouska s Osmanskou říší ve srovnání s Francií a Británií propadl. Francie toho času svůj obchod s impériem na Bosporu zdvojnásobila. Do této otázky v koncertu velmocí vstoupilo i Prusko, které svou obchodní bilanci s Osmanskou říší přivedlo k čtyřnásobku. Podíl Rakouska na obchodu s Osmanskou říší činil po krymské válce v porovnání s ostatními velmocemi 9 %. Byl to pro Vídeň citelný propad, přestože nikdy dříve nepřesáhl hranici 14 %. Zatímco Osmanská říše dovážela do Rakouské monarchie potraviny (plody a suroviny jako bavlnu, tabák, surové hedvábí a koberce). Export Rakouské monarchie z 80 % tvořilo průmyslové zboží.²⁷³

Podíl Vídně na celkovém obchodu s Turky vypadal následovně:

40. léta 19. století: export z Vídně: 26 %, import 23 %.

50. léta 19. století: export 26 %, import 23 %.

60. léta 19. století: export 14 %, import 13 %.²⁷⁴

Ministerstvo zahraničí ve Vídni se pokoušelo vést přesnou evidenci dluhů Osmanské říše. K roku 1860 je k dispozici přehled předpokládaných dluhů Osmanské říše.²⁷⁵

Otázku financí nakonec, po všech reorganizacích a přehodnocení politických koncepcí, v Osmanské říši svěřili pod dohled nově vzniklého ministerstva financí, které v letech 1860 – 1861 též zodpovídalo za navrhování prvního státního rozpočtu Osmanského impéria.²⁷⁶ To už ale bylo příliš pozdě, navíc po smrti sultána Abdülmecita (roku 1861) začal plynout nekontrolovaný tok peněz do osmanské pokladny formou půjček.

S otázkou financí byla v Osmanské říši úzce spojena otázka politicko diplomatických aktivit. Nejdůležitějším diplomatickým postem pro impérium na Bosporu byla Vídeň, která byla zároveň faktickou branou pro možnost pronikání do Evropy. V 16. a 17. století byla Vídeň klíčovým geopolitickým bodem pro zájmy Osmanské říše. Toho času byl diplomatický zastupitel Osmanské říše ve Vídni vyslancem sultána pro celou Evropu. Později se o důležitost musela Vídeň dělit s Paříží, Londýnem a nakonec i s Berlínem.

²⁷³ Quataert, D., An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 245.

²⁷⁴ Quataert, D., An essay on economic relations between the Ottoman and Habsburg Empires 1800 – 1914, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 249.

²⁷⁵ PA XII., Karton 71, Türkei Berichte 1860, VIII – X (fol. 494 – 495). Kopie s překladem je součástí příloh rigorózní práce.

²⁷⁶ Kasaba, R., *The Ottoman Empire and the World Economy: The Nineteenth Century*, str. 51.

Na postu velvyslance ve Vídni vždy působily významné osobnosti Osmanské říše.²⁷⁷ V letech 1851 – 1869 byl velvyslancem Osmanské říše ve Vídni Gaspard Manass Efendi, který byl současně tlumočnickem. V letech 1853 – 1854 tam byl i druhý tlumočnick, a to A. Manass. V letech 1851 – 1855 byl generálním konzulem ve Vídni P. Manass.²⁷⁸ Jméno Manass se v souvislosti s diplomatickým postem ve Vídni vyskytovalo velmi často.

Klientelismus a nepotismus ovšem nebyly jen na diplomatických postech. Byly všudypřítomným jedem rozkladu impéria. Spolu s korupcí a nekontrolovanými půjčkami byly jedním ze znaků konce sultánovy říše na Bosporu.

²⁷⁷ Davison, R., Vienna as a major Ottoman diplomatic post in the nineteenth century, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 251.

²⁷⁸ Davison, R., Vienna as a major Ottoman diplomatic post in the nineteenth century, in *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*. Wien 1985, str. 268.

Mír v Paříži (1856) a jeho přímé důsledky pro Černou Horu

25. února 1856 začala v Paříži mírová konference, která se brzy proměnila v „kongres“.²⁷⁹ Jednání se účastnili i zástupci Pruska, byť Prusko do bojů přímo nezasáhlo, a to ani diplomatickým zprostředkováním.

Dodnes sice historikové tvrdí: „Ani přes intenzivní výzkum se nepodařilo zjistit a analyzovat primární příčinu vzniku krymské války.“²⁸⁰ Přestože ne vše je ihned patrné, mnohé vnější okolnosti ukazují na příčiny a souvislosti, které vedly k vypuknutí krymské války. Je jasné, že nikdy nebudeme mít naprosto jasnou, nevyvratitelnou teorii, která objasní vznik krymské války. Přesto si troufám tvrdit, že i tato rigorózní práce dosti jasně a zřetelně odhaluje mnohé vnější okolnosti a vnitřní souvislosti, které směřovaly k vypuknutí krymské války.

Jednání v Paříži však neřešila otázku příčin války, probíhala zde jednání, která vyvozovala důsledky z konce válečných útrap.

Jednání provázely mnohé antagonismy. Již na sklonku války se projeví rozpory v představách Francie a Velké Británie, jak nastavit mírovou dohodu. Buol Schauenstein, který zastupoval v jednáních rakouskou stranu, usiloval o získání Moldavska a Valašska, ovšem odmítal ztrátu Lombardie a Benátska. Zatímco Palmerstonova představa spočívala v oslabení pozic Ruska, Francie usilovala o spolupráci s Ruskem v těch bodech, kde se ostatní účastníci kongresu různili ve svých postojích a stanoviskách.

Přestože představitelé Ruska a Francie prostřednictvím svých diplomatů navázali velmi úzké styky, byly podmínky, které Rusku uložila mírová smlouva dne 18. / 30. března 1856, velmi těžké:

1. Rusko muselo přijmout vyhlášení neutrality Černého moře. Rusko i Osmanská říše zde nesměly mít ani válečné lodě, ani opevnění. Černé moře mělo být napříště otevřeno pouze obchodním lodím.
2. Sultán získal svrchovanou moc nejen v Moldavsku, Valašsku, Srbsku a Černé Hoře, ale též mu byla přiznána svrchovaná pravomoc nad pravoslavnými poddanými na Balkáně. Jižní Bessarabie byla připojena k Moldavsku. Výše zmíněným zemím byla garantována pouze vnitřní autonomie.

²⁷⁹ Skřivan, A. a kol., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, str. 158.

²⁸⁰ Baumgart, W., Der Friede von Paris 1856, str. 112.

3. Turci získali zpět pevnost Karsk. Osmanská říše byla přijata do koncertu velmocí, což znamenalo nejen garanci hranic a územní celistvosti Osmanské říše, ale též smluvní závazek, že otázka Osmanské říše je zájmem evropských velmocí.
4. Plavba po Dunaji se měla stát svobodnou a měla ji řídit neutrální komise.²⁸¹

Mírová smlouva byla doplněna třemi separátními konvencemi. První konvence potvrzovala platnost dardanelské smlouvy z června 1841, která znamenala zákaz plavby přes Dardanely pro všechny jiné válečné lodě než osmanské. Druhá konvence (rusko – turecká) stanovila velikost a počty lehkých válečných plavidel v Černém moři. Třetí konvence se týkala demilitarizace Alandských ostrovů v Baltském moři.²⁸²

„Pro Nesselrodeho jako politika a vůbec pro vládu Ruska v 19. století bylo charakteristické to, že se zabývali do značné míry výkladem politické a diplomatické situace v omezené míře a celkové analýzy se zřekli.“²⁸³ Toto tvrzení při hlubší analýze naprosto neobstojí. Je všeobecné a zavádějící. Vždyť po krymské válce došlo v Rusku k personálním změnám, a to nejen na ministerstvu zahraničí. Hraběte Nesselrodeho vystřídal kníže Alexander Gorčakov.²⁸⁴ V jeho osobě získalo Rusko velmi schopného ministra, který svým střízlivým přístupem k mezinárodním problémům pomohl Rusku opět na výsluní světové politiky. Byl si totiž velmi dobře vědom, možností své země, v době po skončení krymské války. Usiloval proto o vítězství na poli diplomacie, a to přes Balkán. Rusko po krymské válce otevřelo konzulát v Sarajevu, Skadaru i Vidinu. Kníže A. Gorčakov si též byl dobře vědom toho, že Rusko bude potřebovat čas k stabilizaci poměrů, neboť válkou vyčerpaná země stála na prahu nevolnických bouří. Čas ukázal, že toto rozhodnutí bylo správné.

Měsíc poté, co zasedli představitelé mocností k jednacímu stolu v Paříži, tj. 26. března 1856, frankofil Ali paša, který na konferenci zastupoval osmanskou stranu, prohlásil, že Černá Hora je integrální součástí Osmanské říše. Nikdo mu neoponoval.

O měsíc později sepsal černohorský kníže výzvu, kterou adresoval evropským vládám, které se účastnily jednání v Paříži, ne však představitelům Osmanské říše, v níž shrnul své základní požadavky do čtyř bodů:

²⁸¹ Plné znění smlouvy: Tarle, J. V., Krymská válka II., str. 643 – 651.

²⁸² Gombár, E., Moderní dějiny islámských zemí, str. 161.

²⁸³ Baumgart, W., Der Friede von Paris 1856, str. 112.

²⁸⁴ Kníže Alexander Gorčakov (1798 – 1883): ruský diplomat, později ministr zahraničních věcí, též předseda vlády. V čele ruské diplomacie stál po krymské válce, tj. od roku 1856. Byl též tvůrcem teorie velkého Bulharska a podporovatel požadavků Černé Hory. Stál v čele ruské delegace na kongresu v Berlíně roku 1878.

1. Uznání nezávislosti Černé Hory ze strany velmocí, a to diplomatickými prostředky.
2. Rozšíření územní soustavy Černé Hory a Brda, a to na úkor území Hercegoviny a Albánie.
3. Konečné stanovení hranic s Osmanskou říší (s Rakouskem již Černá Hora hranice stanoveny měla).
4. Připojení části pobřeží Jaderského moře k Černé Hoře, zvláště pak přístavu Bar.²⁸⁵

Snaha černohorského knížete se ale mýjela s úspěchem. V dané situaci nebyl nikdo ochoten v jakémkoliv bodě vyjít vstříc černohorskému knížeti Danilovi. Celá záležitost tak byla odložena.

Černohorský kníže ale musel toho času řešit i napětí na domácí politické scéně. Vzhledem k tomu, že oblast Kuče byla pod přímým vlivem skadarského paši a ten obyvatelstvo uplácel, a to zvláště v době po krymské válce, aby je získal na svou stranu v boji proti knížeti Danilovi. V květnu 1856 zde následně propuklo povstání proti svrchované vládě černohorského knížete. Povstalci napadli oblast Bratonožici, která byla věrná knížeti Danilovi a cca 500 lidí vyhnali z jejich domovů. Mirko Petrović, bratr knížete a předseda senátu, povstalce porazil díky několika tisícům mužů, kteří byli k tomuto účelu povoláni do zbraně. S poraženými bylo pak zacházeno velmi krutě, aby tak byla dána exemplární výstraha další případné turkofilské tendenci.

V červenci 1856 využil černohorský kníže Danilo zvláštní příležitosti, která se mu naskytlá, a to na zahraničně - politické scéně. Právě narozený syn Napoleona III. byl totiž příležitostí jak zviditelnit svůj zájem v Paříži. Danilo Petrović Njegoš poslal do Paříže Vukotiče jako zvláštního vyslance. Měl znovu otevřít problematiku spojenou s černohorskou otázkou. Vukotić byl sice v Paříži přijat jak Napoleonem III., tak i francouzským ministrem zahraničních věcí, hrabětem Walewskim, ale oba černohorský požadavek odmítli, protože nekorespondoval s nedávno uzavřeným mírem v Paříži.²⁸⁶

Během léta 1856 vytvořil černohorský kníže Danilo Petrović svou politickou vizi. Toho času nejen sultán, ale i představitelé jednotlivých velmocí vyvíjeli tlak na černohorského knížete, aby přiznal sultánovi suverénní moc nad svým knížectvím. Vzhledem k tomu, že představitelé velmocí v Paříži na jednáních rozhodli, že Černé Hoře bude garantována

²⁸⁵ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 113.

²⁸⁶ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

pouze vnitřní autonomie, vytvořil černohorský kníže Danilo program, jehož splněním podmiňoval své vyjádření svrchovanosti osmanskému sultánovi.

Seznam požadavků černohorského kníže obsahoval 12 bodů:

1. Připojení části Hercegoviny a pohraničních oblastí severu Albánie. Přístup k Adriatickému moři a získání přístavu Bar.
2. Všechny tyto oblasti se stejně jako země Černé Hory stanou vlastnictvím černohorského knížete, který bude, dle svého uvážení, mít právo jednotlivé oblasti prodat nebo směnit.
3. Přiznání královského titulu knížeti Černé Hory.
4. Rozšíření veškeré svrchované moci knížete na připojené země (včetně měst a pevností), všeobecné zavedení černohorské správy v těchto oblastech.
5. Uchování vrchního velení, vyšší administrativy a finanční moci v rukou knížete.
6. Zabezpečení následovnictví v zemi v dynastii Petrovičů Njegošů.
7. Právo razit vlastní minci.
8. Uchování erbu, bílého dvouhlavého orla, který černohorské knížectví zdědilo od ruských carů.
9. Svoboda tisku.
10. Rovnost všech občanů před zákonem, a to bez ohledu na vyznání či národnost. Nejen v oblastech stávajícího černohorského knížectví, ale i v těch oblastech, které by byly připojeny.
11. Právo poskytnout útočiště všem emigrantům.
12. Vyslání diplomatického představitele do Konstantinopole.²⁸⁷

Černohorský kníže ale neměl jen sympatizanty svých projektů. Proti frankofilní orientaci knížete i černohorského dvora vystoupili rusofilové Georgij Petrovič²⁸⁸ a Milorad Medaković.²⁸⁹ Oba byli později donuceni odejít do emigrace.

²⁸⁷ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 118 – 119.

²⁸⁸ Georgij Petrovič byl toho času velmi vlivný senátor, který kolem sebe shromažďoval rusofilsky smýšlející senátory, vytvářel tak velmi silnou opozici proti tendencím a snahám knížete.

²⁸⁹ Milorad Medaković byl velmi významný černohorský myslitel a autor mnoha publikací, které přibližovaly život v Černé Hoře v 50. letech 19. Století. Např. dílo: Život a obyčej Černohorců, kde popisuje postupný rozvoj řemesel a obchodu v Černé Hoře v době vlády knížete Danila Petroviče. Pracoval již ve službách Petra II. Petroviče Njegoše, prováděl též korekturu jeho díla Horský věnec.

Místo Milorada Medakoviće, který zastával úřad sekretáře pro mezinárodní vztahy, svěřil černohorský kníže svému učiteli francouzského jazyka, Henrimu Delarue. Ten byl též prostředníkem vztahů mezi knížetem Danilem a francouzským konzulem akreditovaným ve Skadaru, Hiacynthe Hecquardem. Velký podíl na této frankofilní orientaci černohorského dvora, měla kněžna Darinka, jak již bylo uvedeno.

Po krymské válce provedlo Rusko řadu změn na mnohých postech. Mimo jiné i ruský velvyslanec v Konstantinopoli, Ozerov byl vystřídán, a to A. P. Butenevem. Jeho úkolem ve věci Černé Hory bylo předejít případnému konfliktu mezi Černou Horou a Osmanskou říší, neboť napětí v oblasti západního Balkánu bylo trvalé. Již v létě 1856 dopravily turecké koráby do přístavu Bar v Adriatickém moři množství vojáků pro případný konflikt. Následně A. P. Butenev v Konstantinopoli při jednáních zjistil, že vojáků dopravených do Baru nebylo 1500, jak uváděl černohorský kníže, ale mnohem méně.

Nejen v Konstantinopoli provedla ruská strana personální změny. V Petrohradě bylo rozhodnuto i o tom, že konzulát v Dubrovniku převezme po Eremeji Gagiči v září 1856 P. N. Stremouchov, jehož úkolem bylo působit na Černohorce tak, aby toto velmi malé knížectví bylo stále předvojem pro získání ruského vlivu i v jiných oblastech Balkánu.

Napětí v oblasti jihozápadního Balkánu si byli vědomi i představitelé velmocí. Přestože představitelé Velké Británie i Francie vycházeli po krymské válce v zahraniční politice z koncepce směřující k integritě Osmanské říše, psal v únoru 1857 z Konstantinopole ve věci Černé Hory britský velvyslanec Stratford de Redcliffe britskému ministru zahraničí Clarendonovi, že jednal s rakouským velvyslancem v Konstantinopoli i s představiteli Osmanské říše o otázce svrchovanosti Osmanské říše nad územím Černé Hory. Psal mu, že v jednáních usiloval o takové podmínky, které by byly pro černohorského knížete akceptovatelné.²⁹⁰ Pro Rusko ale žádné podmínky nebyly přijatelné ve věci vyjádření černohorského knížete svrchovanosti sultánovi nad územím Černé Hory. Pro černohorského knížete to byla velmi svízelná situace. Představitelé velmocí si ale naštěstí alespoň částečně uvědomovali, jak nebezpečná je pro zahraničně politickou situaci koncertu velmocí otázka klidu v oblasti jihozápadního Balkánu.

Mezinárodní tlak na černohorského knížete sílil, a proto se kníže Danilo Petrović rozhodl osobně navštívit Paříž. V únoru 1857 v doprovodu dvou senátorů, dvou perjaniků²⁹¹

²⁹⁰ Correspondence relative to Montenegro, January 1857 – January 1859, str. 34.

²⁹¹ Perjanik – osobní, tělesná stráž knížete.

a svého sekretáře, Henriho Delarue opustil Černou Horu.²⁹² Když 7. března 1857 dorazil černohorský kníže do Paříže, byl přijat velmi zdrženlivě, protože Napoleon III. nemohl přijmout knížete Danila Petroviče jako vladaře svrchované země. Audience proto proběhla jako privátní zájem, a to oboustranný.

Setkání bylo bezesporu srdečné, ale formální. Napoleon III. i ministr zahraničí hrabě Walewski přislíbili černohorskému knížeti diplomatickou podporu a ochotu koordinovat věc rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše s ruskou stranou.

Představitelé Francie přesvědčovali černohorského knížete, aby si vzal příklad z jednání představitelů Srbska. Knížeti však tento vzorec jednání nevyhovoval. Danilo Petrovič Njegoš si v průběhu jednání pravděpodobně uvědomil, že jeho požadavky jsou v dané chvíli reálně neuskutečnitelné. Musel své vize přehodnotit. Zřejmě si uvědomil, že jej čeká dlouhá a delikátní diplomatická hra, která jemu, člověku prudkému a energickému, příliš nevyhovuje.²⁹³ Velmi přínosným pak pro knížete bylo i zjištění, že mezinárodní uznání nezávislosti Černé Hory nebude možné uskutečnit diplomatickou cestou, protože mimo Ruska a Francie ostatní velmoci koncertu nejsou připraveny na to, aby podpořily tento černohorský požadavek.²⁹⁴

Po svém návratu do Cetinje 24. 4. / 6. 5. 1857 sezval černohorský kníže zasedání senátu, kde přednesl svou vizi a rekapituloval výsledky své cesty. Kníže si svou pozicí nebyl jist, navíc v senátu vznikl velmi silný blok rusofilních aktivistů, v jejichž čele stál Georgie Petrovič. Opozice ve vlastních řadách ale nebyla jediným protivníkem černohorského knížete.

Své geopolitické zájmy po krymské válce přesouvá v mnohem větší míře než doposud Rakouská monarchie do oblasti jihozápadního Balkánu. Obavy z rusko – francouzské převahy na Balkáně nutily Rakouskou monarchii, již od roku 1856, úporně bránit turecké zájmy na Balkáně.²⁹⁵ Situace se pozvolna radikalizovala.

Vzhledem k vzniklému napětí v oblasti jihozápadního Balkánu proběhlo v září roku 1857 ve Stuttgartu setkání ruského a francouzského imperátora. V průběhu rozhovorů došlo k vzájemným příslibům. Alexander II. přislíbil Napoleonovi III. zaujmout neutrální postoj v případě války Francie s Rakouskem. Odměnou za tento příslib bylo rozhodnutí francouzské strany ustoupit Rusku v otázce Černé Hory a potažmo celého Balkánu.

²⁹² Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

²⁹³ Raspopović, M., Diplomacija Crne Gore 1711 – 1918, str. 252.

²⁹⁴ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

²⁹⁵ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 106.

Na tuto změnu v mezinárodní politice byl nucen reagovat i černohorský kníže, a proto poslal v říjnu 1857 svého sekretáře pro vnitřní záležitosti, Vlahoviće, do Vídně, aby znovu otevřel téma možné bližší spolupráce Ruska a Černé Hory. Ruská strana následně kontaktovala své zastupitele v Konstantinopoli, Skadaru, Dubrovníku i jinde, aby je upozornila na novou situaci a zájmy své strany.

Do jisté míry velmocenská zahraniční politika v mnohém knížeti Danilovi dopomohla zklidnit napětí ve vlastní zemi. Černohorci byli po staletí zvyklí na rusofilskou tradici i vladyku, který žil v celibátu. Nyní měli kněžnu a její frankofilní zájmy. Vedlo to k nebývalému napětí. Černá Hora z důvodu předchozích aktivit knížete, den ode dne, získávala nové protivníky mezi slavjanofilsky orientovanými kruhy, a to jako jediná z balkánských zemí.²⁹⁶

²⁹⁶ Pavičević B., Istorija Crne Gore, IV. knjiga, Tom I., str. 351 – 352.

Analýza hospodářské situace v Černé Hoře v 50. letech 19. století

Zatímco vladyka Petr II. Petrović Njegoš teprve zaváděl první vybírání daní (od r. 1834), mohl jeho nástupce Danilo Petrović v mnohém na svého předchůdce navázat. Mohl se opřít i o pevné a stoletími udržované černohorsko – ruské vazby, které Rusko dosvědčovalo pravidelnou finanční subvencí, která se nadto od roku 1833 zvýšila na cca 45 000 zlatých.

Od roku 1844 máme k dispozici přesnou statistiku obchodní bilance Černé Hory a Rakouska. Zvláště pak obchod s Dalmácií. Je to velmi důležité, protože to zachycuje míru finanční nezávislosti Černé Hory na Osmanské říši a zároveň přibližuje stupeň hospodářské a ekonomické autonomie Černé Hory.

Objem obchodu Rakouska a Černé Hory byl zaznamenán v guldenech:

Rok 1850 – objem obchodu s Dalmácií (Rakouskou monarchií)

Vývoz o objemu: 4 130 guldenů.

Dovoz o objemu: 9 940 guldenů.²⁹⁷

Na sklonku života svěřil vladyka Petar II. Petrović Njegoš nejen vládu své země, ale i finance Černé Hory svému bratru, předsedovi senátu Pero Tomovi. Mimo formálního předání moci nad územím Černé Hory mu Njegoš též svěřil 50 000 florinů, které měl věnovat rozvoji obchodu. Ten pak (Pero Tomov) podnikal v obchodu se solí a následně otevíral obchodní centra nejen v Černé Hoře, ale i v Hercegovině. Pero Tomov se též věnoval nebankovnímu půjčování finančních prostředků. Ze zapůjčených peněz požadoval úrok 100 %.²⁹⁸ Toto ovšem byl již úrok lichvářský.

S převzetím moci v zemi Danilem Petrovićem a následným vznikem knížectví se mnohé v Černé Hoře začínalo měnit. Černá Hora trvala striktně na vybírání cla. V září roku 1852 bylo zavedeno clo i na transport oděvů přes území Černé Hory.²⁹⁹ Od roku 1853 zavedl černohorský kníže pravidelné vybírání daní. Následně Danilo Stankov Petrović, černohorský kníže, rozhodl každou cenu v zemi navýšit o DPH (daň z přidané hodnoty), což vyvolávalo vlnu nevole proti novotám zaváděným knížetem. Vybírání poplatků, nejen celních, bylo vždy svěřováno tomu, kdo v licitacích nabídl nejvyšší sumu.

²⁹⁷ Djurović, M., Trgovački kapital u Crnoj Gori, str. 26.

²⁹⁸ Djurović, M., Trgovački kapital u Crnoj Gori, str. 30.

²⁹⁹ Djurović, M., Crnogorske financuje, str. 33.

Zákoník knížete, který byl uveden do praxe roku 1855, v § 60 stanovoval, že ten, kdo by odmítl platit daně, má být chápán jako nepřítel vlasti a dle toho náležitě trestán. Cílem zákoníku pak bylo nejen vymezení pravidel pro soužití obyvatel Brda a Černé Hory, ale též otázky financí. Byla zde stanovena v podstatě přesná pravidla, která měla dopomoci k zajištění knížectví ve věci ekonomicko – hospodářské politiky Černé Hory. Ovšem pouze dopomoci, Černá Hora, a to zvláště v neúrodných letech, byla téměř existenčně závislá na finanční subvenci Ruska.

Kníže Danilo zaváděl i zcela nové poplatky, např. placení poplatku za pohřební hostiny. Mimo zvláštních poplatků pak kníže nechal provést soupis lidu i majetku. K dispozici pak získal tyto údaje:

39 780 kusů hovězího dobytka
6 000 kusů vepřů
19 300 kusů včelstev
3 200 koní
10 000 akrů vinic
cca 80 000 obyvatel Černé Hory a Brda.³⁰⁰

Mnohé myšlenky a rady vycházely z okruhu sekretářů knížete, kteří byli zároveň i jeho poradci.³⁰¹

Po skončení krymské války došlo k velmi citelnému ochlazení nejen ve vztazích Černé Hory a Osmanské říše, ale i k napětí Černé Hory a Skadarského pašalíku. Kníže Danilo tento problém řešil posilováním obchodních styků s Dalmácií (Rakouskou monarchií). Nárůst je zřetelný v podstatě od okamžiku nastoupení Danila na trůn. Zatímco v roce 1850 byla již zmíněná bilance:

Rok 1850 – objem obchodu s Dalmácií (Rakouskou monarchií)

Vývoz o objemu: 4 130 guldenů.

Dovoz o objemu: 9 940 guldenů.

V roce 1856 byl objem obchodu s Dalmácií (Rakouskou monarchií)

Vývoz o objemu: 105 721 guldenů.

³⁰⁰ Blagojević, O., *Ekonomika misao u Crnoj Gori*, str. 141.

³⁰¹ Sekretářem knížete Danila byl nejprve Vuk Vrčević (od roku 1852), následně Milorad Medaković (rusofilsky orientovaný, který později vyhledal v Rusku politický azyl. Poté byl sekretářem knížete Henri Delarue, učitel francouzského jazyka, který zajišťoval přátelské vazby na francouzský konzulát ve Skadaru. V neposlední řadě byl poradcem a do jisté míry i sekretářem knížete i orientalista Jan Valclík, původem Čech, který na studiích ve Vídni získal vzdělání i kontakty.

Dovoz o objemu: 11 421 guldenů.³⁰²

Poté ale začíná propad obchodní bilance, protože i Vídeň si byla vědoma rizika zviditelnění černoohorského problému, protože hrozilo reálné nebezpečí v eskalaci napětí v západní části Balkánu, tedy na samotné hranici monarchie.

Propad obchodu se zastavil až roku 1859, a to na čísle: obrat z dovozu za rok 1859: 80 guldenů.

Černoohorský kníže byl v nelehké situaci. Rusko i Francie, spojenci Černé Hory po krymské válce, byly velmi daleko od černoohorských hranic. Na stranu Osmanské říše se v druhé polovině 50. let 19. století přidala Rakouská monarchie, a to z důvodu ofenzívy v koncertu velmoci, kam byla Vídeň zatlačena díky své neústupnosti a neochotě ke kompromisům.

Pro Černou Horu to bylo dvojnásob nepříjemný problém, protože dobré vztahy s Vídní znamenaly ochranu před tureckými výpady a zároveň jistý stupeň ekonomické stability. Celé 19. století se v Černé Hoře používalo rakouské oběživo. Černá Hora nerazila své mince. Josef Holeček uváděl ještě v 70. letech 19. století o Černoohorcích: „Krejcar jmenují dinar, dvacetník – cvancik, zlatý – forint, tolar – talír, dukát – cekýn. (1 dukát = 4 floriny).“³⁰³

V době smrti vladyky Njegoše bylo v Černé Hoře jen málo rozvinuté řemeslo. Doložitelné je jen zlatnické řemeslo, tkaní sukna, krejčovské řemeslo, kovářství a puškařství. V celé zemi byla jen jedna továrna, a to v Obođu, kde se vyráběl střelný prach. Založil ji Petr II.³⁰⁴

V polovině 19. století převažovalo v Černé Hoře pastevectví, chov vepřů i skotu, rybolov, včelařství a chov bource morušového. Velmi rozšířený byl chov vepřů, a to pro svou nenáročnost. Chov ovcí se vyplácel jen málo, pro nedostatek potravy byly ovce drobného vzrůstu a měly nekvalitní vlnu. Hovězího dobytka bylo málo.

Velká chudoba a nedostatek byly důvodem častého vystěhovalectví. V podstatě každý rok odcházelo až 3 000 lidí z Černé Hory za prací do Cařihradu. Někdy i dál, do Malé Asie a do Egypta.

³⁰² Djurović, M., Trgovački kapital u Crnoj Gori, str. 75.

³⁰³ Holeček, J., Černá Hora, str. 50.

³⁰⁴ Holeček, J., Černá Hora, str. 53.

Do jisté míry je možné rekonstruovat příjmy a výdaje Černé Hory z období poloviny 19. století, a to následovně:

Příjmy

Na daních...81 500 zl.

Roční podpora Ruska Černé Hoře...45 000 zl.

Roční podpora Rakouska Černé Hoře...20 000 zl.³⁰⁵

Vybráno na pokutách...5 000 zl.

Ze statků kláštera v Cetinji...14 000 zl.

Z monopolu na sůl, žluté dřevo, ryby...10 000 zl.

Celkem...175 500 zl.

Výdaje

Plemenským glavarům, tj. předákům kmenů...14 293 zl.

15 senátorů³⁰⁶...3 600 zl.

Předseda senátu...1 500 zl.

Náměstek předsedy senátu...1 200 zl.

Tajemník senátu...300 zl.

Vladyka...2 000 zl.

Archimandrita...600 zl.

Duchovní...300 zl.

Jáhen...200 zl.

Knížecí tajemník...1 200 zl.

Knížecí lékař...2 000 zl.

2 knížecí pobočníci...600 zl.

Konzulární agent ve Skadaru...1 400 zl.

100 perjaníků – (tělesná stráž – po 80 zl.)...8 000 zl.

Na různé výsluhy...8 000 zl.

Učitelům základních škol...7 350 zl.

Celkem...52 543 zl.³⁰⁷

³⁰⁵ Příspěvek od Rakouska dostávala Černá Hora až od roku 1866, a to za příslib neutrality.

³⁰⁶ V době vlády knížete Danila bylo vždy 12 – 16 senátorů, které jmenoval kníže. Senátoři nebydleli v Cetinji, ale přicházeli tam vždy v počtu čtyř na dobu jednoho měsíce. Senát řešil i otázku církevního práva.

³⁰⁷ Holeček, J., Černá Hora, str. 55 (Přesný rok tohoto soupisu nelze určit, ale týž souhrn uvádí O. Blagojević v knize: Ekonomska misao u Crnoj Gori na str. 186, kde uvádí rok 1863).

V rozpočtu nejsou zahrnuty výdaje na teologické vzdělání mužů³⁰⁸ a na dívčí institut.³⁰⁹ Obé bylo financováno z Ruska roční dotací 13 500 rublů.

Finanční autonomie Černé Hory byla nutným předstupněm k mezinárodnímu uznání černohorského knížectví, byť jen v rovině *de facto*, nikoliv *de iure*.

³⁰⁸ Na konci 50. let 19. století bylo v Černé Hoře 140 kostelů, 11 klášterů a cca 500 duchovních.

³⁰⁹ Dívčí institut byl založen až roku 1869.

Opětovná povstání v Hercegovině (1857 - 1858), příčiny, souvislosti, důsledky

Na počátku roku 1857 začalo propukat na mnoha místech Hercegoviny ozbrojené povstání nejen z důvodu velké neúrody v předešlém roce, ale též pro nedodržování reformního dekretu z roku 1856, který v mnoha ohledech destabilizoval situaci, a to nejen v Hercegovině.

Napětí v Hercegovině využíval černohorský kníže Danilo k zviditelnění černohorské otázky. V podstatě ihned poté, co začalo propukat povstání, kontaktoval černohorský kníže, prostřednictvím svého sekretáře, ruského konzula ve Skadaru. Dále černohorský kníže, i přes svou dočasnou orientaci na Francii, zamýšlel prostřednictvím ruského konzula v Dubrovniku kontaktovat ruského ministra zahraničí, hraběte Gorčakova a jeho prostřednictvím pak samotného cara Alexandra II.

Též Rusko vyvíjelo značnou diplomatickou aktivitu na Balkáně, a to v podstatě ihned po skončení krymské války. Byly založeny ruské konzuláty v Sarajevu, Mostaru i jinde.

V březnu roku 1857 zachvátily nepokoje i oblast severní Albánie. Z důvodu zklidnění nepokojů v oblasti vyzval francouzský konzul, akreditovaný ve Skadaru, černohorského knížete, aby nezasahoval do interních záležitostí Osmanské říše. Na rozdíl od něj vnímal černohorský kníže celou situaci jako možnost, jak zviditelnit černohorskou otázku.

Mezitím se rozrůstalo povstání v Hercegovině, kam začali dobrovolně mnozí Černohorci odcházet, protože toto povstání vnímali jako příležitost jak pomoci černohorské otázce. Odcházeli zvláště do oblasti Zubce a Sutoriny. Recipročně pak též přicházeli mnozí povstalci z Hercegoviny do Černé Hory. Zvláště pak v období svátků jako poutníci do kláštera v Cetinji³¹⁰ i do kláštera Ostrog.³¹¹

V září roku 1857, tedy v době, kdy probíhalo jednání mezi Napoleonem III. a ruským carem Alexandrem II. o rozdělení sfér vlivu, propukla v oblasti Vasojevići ozbrojená

³¹⁰ Klášter v Cetinji zbudoval roku 1701 vladyka Danilo na základech zřícenin dvora dynastie Crnojevićů. Klášter byl sídlem černohorských vladyků, a to do smrti Petra II. Petroviće Njegoše. V kostele jsou ostatky Petra I. Petroviće Njegoše, který byl prohlášen za svatého roku 1834.

³¹¹ Klášter Ostrog – byly (a jsou) zde uchovávány ostatky svatého Vasilije Ostrožského, který se narodil v roce 1610 ve vesnici Mrkonjići (v dnešní Hercegovině). Již jako mladík vstoupil do kláštera Zesnutí Přesvaté Bohorodičky, poblíž městečka Trebinje v Hercegovině, kde brzy proslul svatým životem a byl zvolen metropolitou. Když Turci klášter v 17. století vypálili a zničili, přenesl rezidenci metropolitů do kláštera Ostrog, kde zemřel roku 1671. Jeho hrob s ostatky v horním klášterním kostele sv. Kříže je dodnes předmětem uctívání. Vasilij byl krátce po své smrti prohlášen za svatého.

pročernohorská revolta. Černohorský kníže situaci využil a poslal do oblasti cca 6000 svých mužů. Černohorský kníže vkládal do vzbuřenců v oblasti Vasojevići své mnohé naděje. „Nešlo zde jen o osvobození od turecké poroby, ale též dosažení, v evropském diplomatickém měřítku, připojení Horní Polimlje k Černé Hoře, a to na základě mezinárodního souhlasu.“³¹² Tato teorie je ale nadsazená, a to vzhledem k možnostem povstání. Ovšem je pravdou, že se situace v oblasti nejen komplikovala, ale též nabírala širších rozměrů. 11. září 1857 vyhlásila nedaleká oblast Kuće Drekaloviće své připojení k Černé Hoře, což ještě více zkomplikovalo vztahy Černé Hory a Osmanské říše. Napětí se vyhroutil a v oblasti došlo ke zklidnění teprve poté, co zasáhla kárná výprava Ali paši, kterou do oblasti vyslal jménem sultána správce Skadarského pašalíku, a to na základě souhlasu diplomatických zastupitelů velmocí akreditovaných v Konstantinopoli.

Mnohem složitější situace byla v oblasti Grahova. V září roku 1857 přerostly drobné potyčky v oblasti do povstaleckých rozměrů. Pro černohorského knížete byla navíc tato oblast primárně důležitá z důvodu svého zeměpisného určení. Černohorský kníže se proto rozhodl zdržovat daně, které získal z této oblasti. Pod diplomatickým nátlakem sice kníže svolil k odevzdání částky získané v oblasti při výběru daní, ale mezitím se povstání přelévало i do jiných oblastí, zvláště pak do východní Hercegoviny.

Černohorský kníže, který byl o povstání v Hercegovině velmi dobře informován, poslal do povstaleckých oblastí cca 4000 svých mužů. Povstání v Hercegovině se postupně přenášelo z roviny agrárních bouří do roviny geopolitické. Navíc se den ode dne zvětšoval jeho rozsah a povstalci nabývali na síle v počtu zbraní, munice i lidských zdrojů.

Poté, co povstání zasáhlo i oblast Zubce, přeneslo se zde centrum povstalecké oblasti, odkud pak povstání zachvátilo i oblast Trebinje. V této oblasti velel povstalcům Luka Vukalović, který měl již s podobnými povstáními rozsáhlé zkušenosti. Vukalović kolem sebe shromáždil nejprve 1000 spolehlivých lidí a pak povstání propuklo.³¹³ A to v plné síle.

Černohorský kníže, Danilo Petrović, byl sice nucen, a to pod nátlakem velmocí, zaujmout k povstání neutrální stanovisko, ale v utajení povstalce podporoval. On sám vkládal do tohoto povstání své mnohé naděje, což je patrné z toho, jaké viditelné kroky pro podporu povstání podnikal.

Vzhledem k rozsahu povstání začali též mnozí Srbové upírat nejen své zraky k povstání a povstaleckým oblastem, ale též zvažovali pomoc. Mnozí přicházeli jako

³¹² Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 62.

³¹³ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 65.

dobrovolníci. Mezi nimi byl i pop Pero Matanović, pozdější významný člen Sjednocené Srbské omladiny.

Poté, co na přelomu října a listopadu 1857, zamířili se svými muži Pero Matanović a Luka Vukalović do oblasti Sutoriny, znepokojení nad průběhem a rozsahem povstání vyjádřily i rakouské úřady v Dalmácii. Sutorina totiž byla oblastí, kde kvetl námořní obchod Rakouska a Osmanské říše. Začaly hrozit finanční ztráty oběma stranám.

Vzhledem k tomu, že veškeré své aktivity konzultoval černohorský kníže s ruským konzulem akreditovaným v Dubrovniku, A. P. Stremouchovem, byla ruská strana velmi dobře informována o dění v Černé Hoře i o aktivitách povstalců.

Zatímco v prvním období se povstání účastnili převážně uskoci,³¹⁴ kteří tajně přešli hranici. Větší množství bojovníků z této oblasti bylo zaznamenáno v prosinci roku 1857 v bitvě na Popově poli nedaleko Trebinje, kde se střetli s tureckými polovojenskými oddíly.

Brzy ale podél celého pohraničního pásma mezi Osmanskou říší a Černou Horou propukaly boje.³¹⁵ Boje o různé intenzitě a síle, v podstatě vždy za ruské podpory.

Černohorský kníže navíc usiloval o získání podpory pro svou koncepci i v oblasti Skadarského sandžaku. Pro tentokrát slavil kníže Danilo i zde úspěch. Černohorská výzva o připojení k boji našla odezvu v oblasti severní Albánie mezi katolickou víru vyznávajícím obyvatelstvem, etnicky blízké Srbům.³¹⁶ Důležité je upozornit, že Černohorci jsou v podstatě všemi etnology řazeni mezi etnické Srby.³¹⁷

Napětí se přelévalo, a to v mnoha oblastech. V lednu 1852 zničili povstalci most přes řeku Zetu v blízkosti Spuže, kde byla vojenská kasárna, aby tak omezili manévrovací možnosti tureckých sil. O měsíc později se povstání rozšířilo na v oblastech Drobnjak a Piperi.

Povstání v Hercegovině mezitím narostlo do rozměrů, které byly pro Turky již nekontrolovatelné. Obyvatelstvo povstalých oblastí platilo daň Černé Hoře a ta je za to

³¹⁴ Uskoci sídlili v pohraniční oblasti Černé Hory. Tato oblast byla v podstatě celá 50. léta 19. století sporným územím, které připadlo Černé Hoře až s rozhrančením Černé Hory s Osmanskou říší. (Více v poznámce číslo 46.)

³¹⁵ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str.

³¹⁶ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str.

³¹⁷ Černohorci – jsou řazeni mezi etnické Srby. V černohorském zákoníku z roku 1855 se doslova uvádí, a to v § 92: „V této zemi není jiné národnosti mimo srbské a není zde jiná víra než pravoslavná, přesto lidé z jiných plemen a jiné víry mohou užívat stejnou svobodu, jako Černohorci a obyvatelé Brda.“ Otázka Černohorství je polovině 19. století naprosto bezpředmětná.

zásobovala zbraněmi a municí. Následně pak v povstaleckých oblastech vytvářeli povstalci, a to za značného přispění Černé Hory, samosprávné místní orgány. Soudci byli vybráni z řad vojenských velitelů. Vyšší odvolací instancí byl pak černohorský senát, kam Hercegovinci podávali své apelace. V závažných otázkách se pak obraceli přímo na černohorského knížete. *De facto* po celou dobu povstání byly povstalecké oblasti připojeny k černohorskému knížectví.

Představitelé Osmanské říše si začali záhy velmi zřetelně uvědomovat, že se jim situace vymyká z rukou. Na vzniklou situaci reagovali Turci provinčním nařízením, které zachovávalo dosavadní strukturu provinční správy s tím, že v plné míře obnovovalo moc guvernérů, jímž byli podřízeni všichni další úředníci posíláni z Cařihradu.³¹⁸

Ale ani toto pragmatické rozhodnutí nestačilo. Situace se v povstaleckých oblastech stále vyhrocovala, a proto hercegovinský gubernátor Vasif paša požádal představitele velmocí o intervenci vůči Černé Hoře. Zatímco představitele Velké Británie vyjádřili podporu sultánovi v podstatě okamžitě, představitele Rakouska podporovali Hercegovince prodejem zbraní a střeliva. Na druhé straně však Vídeň v podstatě okamžitě vydala nařízení o zákazu prodeje zbraní a střeliva Černohorcům. Navíc rakouské noviny začaly plnit své stránky očerňováním úmyslů Černohorců a psali o Černé Hoře jako o „povstaleckém hnízdě“.

Vzhledem k vzrůstajícímu napětí v oblasti rozhodli počátkem jara roku 1858 představitelé Osmanské říše o koncentraci svých vojenských sil na hranicích s Černou Horou. Tato aktivita ovšem vyvolala velmi ostrý protest ze strany Ruska a Francie. Představitelé Osmanské říše se proto rozhodli vyslat do povstalecké oblasti zvláštní misi, které by se pokusila vyřešit napětí v oblasti dohodou s černohorským knížetem Danilem Petrovičem. Jako legát byl pro tuto misi vybrán Kemal efendi. Ten dorazil do Mostaru 27. března 1858 a požádal o to, aby černohorská strana okamžitě ukončila jakékoliv vměšování do hercegovinské otázky a veřejně proklamovala svou podřízenost sultánovi. Teprve poté byl ochoten vyslechnout druhou stranu. Tento postoj byl čistě direktivním. Sultán byl po staletí navyklý takto jednat. V podstatě Kemal efendi manifestoval pouze vůli k dialogu, ale jakýkoliv větší kompromis již od počátku striktně odmítal.

Druhou stranu, tedy Černou Horu, na jednáních zastupoval Henri Delarue,³¹⁹ francouzský občan a zároveň sekretář černohorského knížete, který též nejprve vznesl své

³¹⁸ Gombár, E., *Moderní dějiny islámských zemí*, str. 203.

³¹⁹ Henri Delarue (1821 – 1861), věnoval se studiu matematiky a poté pracoval v Paříži v observatoři. V období let 1856 – 1859 byl osobním sekretářem knížete Danila Petroviče. Roku 1857 doprovázel knížete na jeho cestě

požadavky a teprve poté byl ochoten vyslechnout druhou stranu. Delarue žádal díl hercegovinského území, které mělo, dle jeho názoru, připadnout Černé Hoře na základě jakéhosi historického práva.³²⁰ Ani tento přístup nebyl diplomaticky prozíravý. Byl akční. Teprve splněním tohoto požadavku podmiňoval Henri Delarue započetí rozhovorů o vyjádření souhlasu s přiznáním svrchovaného postavení sultánovi, ale pouze pro ty oblasti, které budou Černé Hoře nyní nově postoupeny.³²¹

Pro Černou Horu byla ale situace komplikovaná i vyostřením napětí ve vztazích s Rakouskem. Černohorský kníže toho času v podstatě prosil ruskou stranu o pomoc a podporu. Uvědomoval si totiž důležitost okamžiku. Téměř o všech krocích černohorského knížete byla ruská strana okamžitě informována. Černohorský kníže toho času velmi radikálně měnil zahraničně - politickou orientaci svého knížectví. Dne 14. dubna 1858 napsal kníže Danilo Petrović dopis ruskému konzulovi do Dubrovníku, Petkovićovi, že došlo k velké změně ve vztazích mezi Vídní a Cetinjí. Kníže černohorský a brdský píše, že nedopustí, aby černohorští duchovní přijímali svěcení v Rakousku.³²² Vedle Osmanské říše se i Rakousko pozvolna stávalo geopolitickým nepřítelem Černé Hory.

Rozhovory nakonec skončily krachem a povstání den ze dne narůstalo do větších rozměrů. Rakouský generální guvernér Dalmácie proto dorazil do Kotoru, aby na místě provedl analýzu celé situace. Po svém návratu do Zadaru napsal krátkou zprávu do Vídně, ve které podtrhuje, že rakouská hranice není dostatečně zabezpečená, proto považuje za nutné zvýšit počet mužů v posádkách na hranici s Černou Horou, psal i o potřebě vybudovat nová vojenská opevnění vystavěná dle požadavků soudobých norem.³²³

V daných chvílích se prohlubovalo spojení Rakouska a Osmanské říše, které bylo založené na podobných zájmech v témže prostoru. Rakousko – turecké spojení ovšem vedlo k protestům Francie a Ruska v Konstantinopoli, a to nejen ve věci Černé Hory.

do Paříže. Udržoval úzký pracovní kontakt s manželkou černohorského knížete. Roku 1858 dochází ke změně orientace zahraniční politiky Černé Hory, a proto roku se Henri Delarue roku 1859 vrátil do Paříže.

³²⁰ Nové oblasti - území z hlediska historického práva bylo odvozeno v tomto případě nikoliv jako historické země (území), protože by tento požadavek byl v podstatě nedoložitelný, ale jako teritorium, kde převládalo etnikum, srbské etnikum, mající stejný jazyk a kulturu, kterou si po staletí uchovávalo, a to stejně jako obyvatelstvo oblastí, které již byly, byť neformálně, k Černé Hoře řazeny.

³²¹ Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š., *Istorija Crne Gore*, str. 189.

³²² Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1858, archiválie č. 102.

³²³ Živković, D., *Istorija Crnogorskog naroda*, str. 115.

Na stranu Francie přidali i představitelé Velké Británie, neboť byli znepokojeni sblížením Ruska a Francie.³²⁴ Rusko navíc vzneslo svůj protest ve Vídni.

Situace byla vyhrocena v maximální míře. Ruský konzul v Sarajevu posílal v rychlém sledu zprávy do Petrohradu o tom, že Osmanská říše má v povstaleckých oblastech plnou podporu Vídně. Na přelomu dubna a května opět intervenovali představitelé Ruska, Francie a tentokrát i Velké Británie v Konstantinopoli ve věci Černé Hory. Na straně Konstantinopole nyní stále jen Vídeň. Protivenství Velké Británie bylo ovšem nyní nepříjemným problémem nejen pro osmanské Turky. 23. 4. / 5. 5. 1858 psal rakouský velvyslanec z Konstantinopole, baron Prokesch, do Vídně rakouskému ministru zahraničních věcí, Buolu Schauensteinovi, že kníže Danilo žádá nezávislost a Kemal efendi odpovídá postupem vojenských oddílů směrem k Černé Hoře.³²⁵ Vše směřovalo k ozbrojenému střetu sil Osmanské říše a Černé Hory.

³²⁴ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 135.

³²⁵ PA XII., Karton 64 Türkei 1858, I - VIII, Nr. 32 B. (fol. 6 – 9).

Bitva u Grahova (1858) a její důsledky

Poté co diplomatická jednání, mezi představiteli Osmanské říše a Černé Hory, zkrachovala, bylo Husein pašovi nařízeno, aby s vojskem (odhady hovoří o 4 000 příslušnících pravidelné armády a 6 000 bašibozucích) obsadil Grahovac nedaleko Grahova. 26. dubna 1858 vstoupila turecká vojska pod velením Husein paši do oblasti u Grahova. O vstupu tureckých vojsk do této oblasti černohorský kníže okamžitě, tj. téhož dne, informoval ruského generálního konzula v Dubrovniku. Vzhledem k napjaté situaci v této oblasti rozhodli téhož dne v Cetinji u dvora o vyslání cca 7 000 mužů do oblasti Grahova, kterým měl velet bratr knížete, Mirko Petrović. Ten během dvou dní dorazil s vojskem do oblasti Grahova.³²⁶ Kníže Danilo vkládal do svých mužů tentokrát obrovské naděje, o čemž svědčí i fakt, kolik mužů do oblasti Grahova vyslal.

Černohorské vojsko se na místě rozdělilo do tří skupin. Na pravém křídle byl kmen Čevljanů, část kmene Pješivců a kmen Zagaračanů. Tomuto křídlu velet Petar Vukotić. Na levém křídle byli Čekličové, Ljubotinjané, Dobrljané a oddíly knížecí gardy. Této skupině velet Petar Vojović a Djuro Kusovac. Hlavním vojevůdcem byl Mirko Petrović, který též velet centrálním oddílům, ty se nacházely na hoře Srednjak.³²⁷ Mirko Petrović byl velice schopný stratég. Ve svém jednání ovšem nebýval vždy taktní. I on, stejně jako jeho bratr, kníže Danilo, měli nepřátele osobní i politické.

Dne 28. dubna 1858 obsadil Husein paša Grahovo a Vilusy. V půli cesty mezi nimi, v Grahovci, se začal zakopávat. K prvním potyčkám došlo již 28. 4. / 10. 5. 1858. Po nevelké srážce došlo 29. 4. / 11. 5. 1858 a 30. 4. / 12. 5. 1858 k přestřelce. Příští den, 30. dubna, se velitelé dohodli, že se odnesou ranění a pohřbí mrtví. Vojska se zásobila pitnou vodou z říčky, která tekla na černohorské straně. Turci očekávali posily, a proto žádali osmidenní příměří, Černohorci ale nabídli jen 4 hodiny.

V průběhu noci z 30. 4. / 12. 5. 1858 na 1. / 13. května 1858 byl Mirko Petrović informován o situaci v tureckém táboře od dvou svých přátel, kteří vládli tureckým jazykem. Byli účastni rozhovorů Husein paši a informovali Mirka Petroviće o tom, že turecký velitel má v úmyslu za svítání přesunout své muže směrem ke Klobuku a Trebinji.

Rozsah možností i strategické myšlení Mirka Petroviće odhalily jak turecká, tak i rakouská strana příliš pozdě. Mirko Petrović totiž ihned poté, co dostal zprávy o záměru

³²⁶ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 356.

³²⁷ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 357.

svého nepřítele, rozhodl o oddělení 2/3 svých mužů, kteří by podél cesty očekávali turecká vojska a vyčkali, než většina vojska projde či projede. Záměrem Mirka Petroviče bylo napadení tureckého vojska ze zálohy a využití momentu překvapení. Mirko Petrovič doufal, že vnese do řad tureckého vojska chaos.

Rakouská strana byla o dění v oblasti Grahova velmi dobře informována, ovšem ani ona nebyla schopna odhadnout záměry černohorské strany. 30. 4. / 12. 5. 1858 psal rakouský zastupitel z Konstantinopole, baron Prokesch, rakouskému ministru zahraničí, že černohorský kníže dostal ultimátum ze strany Osmanské říše, aby do osmi dnů vyklidil, se svými muži, oblast Grahova.³²⁸

Kníže Danilo však ultimáta nedbal a jeho bratr Mirko v brzkých ranních hodinách dne 1. / 13. května 1858 zahájil útok na turecká vojska. Následovala bitva, v níž černohorská vojska způsobila značné ztráty vojsku Husein paši. Černohorci totiž odřízli Turkům spojnici s Trebinjem a Klobukem, odkud jim měla přijít posila i potraviny. Toho času v podstatě z válečné vřavy psal Mirko Petrovič svému bratru dopis, kde mu líčil průběh bitev.³²⁹

V otázce ztrát se ale prameny rozcházejí. Obecně se uvádí, že Turci měli mnohem větší ztráty, snad až desetkrát.³³⁰

V den bitvy na Grahovci (cca 3, 5 km od Grahova) psal černohorský kníže ruskému konzulovi do Dubrovníku dopis, v němž ujišťoval konzula, že vydal Černohorcům rozkaz neútočit na turecká vojska, v dopise jej též žádal o pomoc ve věci ukončení tureckého tažení. Píše zde též, že již v této věci oslovil i francouzského konzula akreditovaného ve Skadaru.³³¹ Z kontextu celé situace tedy vyplývá, že na jednu stranu poslal kníže Danilo své muže do Boje proti Turkům, aby vybojovali vítězství a na druhé straně je zde písemné svědectví, které podtrhuje pasivitu knížete, vždyť přece on sám vydal rozkaz neútočit. Ze souvislostí tedy vyplývá, že černohorský kníže měl důvodnou obavu z neúspěšného tažení, a proto jednal takovýmto způsobem. Je to sice stará diplomatická praxe, přesto poodhaluje, jak charakter černohorského knížete Danila Petroviče, tak situaci, v níž se Černá Hora nacházela na jaře roku 1858.

Vítězství, které Černohorci vybojovali pod velením Mirka Petroviče bylo velkolepé a nezůstalo bez odezvy. Vítězství se stalo významné tím, že obrátilo zájem velmocí

³²⁸ P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, Nr. 34 A - C (fol. 86 – 91).

³²⁹ Fond Danilo I. Petrovič Njogoš, rok 1858, archiválie č. 143.

³³⁰ Přesný počet padlých na turecké straně se odhaduje v rozmezí 3 200 až 7 000. Na straně Černé Hory se uvádí počet mrtvých v rozmezí 500 až 2 000 mužů.

³³¹ Fond Danilo I. Petrovič Njogoš, rok 1858, archiválie č. 127.

k problematice černoohorského knížectví.³³² V daném okamžiku nešlo jen o postoj vrcholných představitelů velmocí. Vzhledem k tomu, že černoohorské vítězství mělo ohlas v celé Evropě, museli i představitelé koncertu velmocí reagovat na veřejné mínění. Nejen, že se černoohorská otázka stala otázkou širších mezinárodních jednání. Bitva na Grahovci znovu otevřela problematiku identity. Identity etnika. V tomto případě etnika srbského, žijícího na území Černé Hory.

Ohlas vítězství Černoohorců byl velkolepý. S velkým nadšením byla zpráva o vítězství přijata v Bělehradě i na ruském ministerstvu zahraničí v Petrohradě, kam ji telegraficky poslali z Vídně ruští zastupitelé.

Na místě vítězné bitvy nechal kníže Danilo vystavět kostelík, který byl později zasvěcen Kristu Spasiteli.³³³ Byla též ražena pamětní medaile s logem: Grahovac 1858.

Den po vítězné bitvě, tj. 2. / 14. května 1858, psal britský diplomat z Paříže, Earl Cowley, ministru zahraničních věcí Velké Británie, Jamesi Howardovi Harrisovi,³³⁴ že se ministr zahraničí Francie, hrabě Walewski zastal černoohorského knížete a řekl, že by se mělo předejít prolévání krve. Dále psal, že má obavu, aby Francie nedala impuls k prohlášení samostatnosti Černé Hory. V dopise píše, že požádal hraběte Walewského o schválení těchto článků:

1. Evakuace vojsk z oblasti Grahova tureckou i černoohorskou stranou.
2. Uznání *status quo* z roku 1858 (mezi tureckou a černoohorskou stranou).
3. Potvrzení toho, že Černá Hora je integrální součástí Osmanské říše.³³⁵

Britská zahraniční politika nezahálela. Ovšem ani ta francouzská. V podstatě ihned po skončení bojů u Grahova vyslali představitelé Francie do Jaderského moře válečné lodě, aby tak demonstrovali sílu své země na mezinárodním poli. Námořní jednotky Francie vpluly do vod Jadranu v noci z 3. / 15. na 4. / 16. května roku 1858.³³⁶ Tato zahraničně politická aktivita Francie vzbudila obrovské sympatie v Petrohradě. Představitelé Velké Británie ale museli řešit dilema, zda budou stát bezvýhradně na pozicích dojednaných v Paříži, kde byla garantována integrita Osmanské říše jako společný závazek velmocí, nebo ustoupí

³³² Hyna, A., Vybrané kapitoly z dějin novověku II. (Dějiny Balkánu 1800 - 1913), str. 86.

³³³ 1. května 1858, tedy v den bitvy na Grahovci, byl v pravoslavném kalendáři svátek Nanebevstoupení Páně. Název kostelíku Krista Spasitele je vyjádřením vděčnosti za vítězství v jiné rovině.

³³⁴ James Howard Harris – 3. hrabě z Malmesbury – vlivný tory staré školy.

³³⁵ Correspondence relative to Montenegro, January 1857 – January 1859, str. 106 – 107.

³³⁶ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 365.

trendu a podpoří aktivitu Francie. Navíc zde bylo reálné nebezpečí vzniku bloků, kde by na straně jedné stála Francie a Rusko, na druhé pak Rakousko a Osmanská říše. Zahraničně politická koncepce Velké Británie v podstatě slevila ze své politiky pouze minimálně, protože svým přístupem v podstatě více méně pouze zastřešovala jednání představitelů velmocí. Británie se rozhodla jednat pružně, a to i vzhledem k nastolenému trendu.

Rychlá podpora velmocí Černé Hoře ve věci napětí v oblasti západního Balkánu zaskočila představitele Osmanské říše, kteří plánovali v podstatě okamžitý zásah proti Černé Hoře. Velmi silný diplomatický tlak, který byl současně podpořen manifestací síly, donutil Turky od svého záměru ustoupit.

Nově vzniklé geopolitické přeskupení sil ovšem v mnohém překvapilo i představitele Rakouska. Toho času probíhala tajná jednání mezi představiteli Francie a Piemontu.) Dne 7. / 9. května psal rakouský velvyslanec v Konstantinopoli, baron Prokesch, rakouskému ministru zahraničí, Buolu Schauensteinovi, že černohorská otázka má více východisek. Dále ale též psal, a to v témže dopise, že ministr zahraničí Francie, hrabě Walewski splétá nitky a zajisté bude stát silou za knížetem Danilem i Napoleon III.³³⁷ Vídeň začala ztrácet své zahraničně – politické pozice i manévrovací prostor.

Tlak představitelů velmocí na představitele Osmanské říše sílil. 16. června 1858 psal z Konstantinopole do Vídně baron Prokesch, že Osmanská říše stáhne svá vojska z pohraničních oblastí Černé Hory, a to na naléhání Francie a Ruska.³³⁸ O dva dny později psal baron Prokesch do Vídně aktuální informace z dění v Konstantinopoli. V dopise píše, že velký vezír ve shodě s vládou Osmanské říše souhlasí s vytýčením hranic Černé Hory.³³⁹

Krátce poté ruská strana pozvolna začala v oblasti západního Balkánu vyvíjet svou vlastní aktivitu. Na základě instrukcí z Petrohradu dorazil ruský konzul do Cetinje dne 16. / 28. června³⁴⁰ 1858, tedy na den svatého Víta, jménem svým i ruské vlády poblahopřál černohorskému knížeti k velkému vítězství na Grahovci.³⁴¹

Krátce poté Rusko a Francie demonstrovaly společnými silami svou vojenskou moc v Jaderském moři. Rakousko se naopak pozvolna dostávalo do izolace. Při jednáních

³³⁷ P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, Nr. 36 A – D (fol. 125 – 126).

³³⁸ P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, Nr. 43 C (fol. 221 – 222).

³³⁹ P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, Nr. 44 C (fol. 237 – 240).

³⁴⁰ 28. června 1389 proběhla velmi důležitá bitva na Kosově poli, ta se zapsala velmi hluboce do dějin i myšlení jižních Slovanů, zvláště pak Srbů.

³⁴¹ Pavičević, B., Istorija Crne Gore, IV. kniga, tom I., str. 361.

v Konstantinopoli stáli na straně Osmanské říše pouze představitelé Rakouska. Ovšem svým postojem jednání velmi komplikovali. Představitelé Rakouska totiž stále upozorňovali na dojednané *status quo*, kterým se velmoci v Paříži zavázaly zachovávat integritu Osmanské říše.

Teprve po dlouhých týdnech jednání mohl ruský zastupitel v Konstantinopoli, Butenev, v průběhu července 1858 oznámit ruskému konzulovi do Dubrovníku, Petkovičovi, že vše je již plně nakloněno vyřešení otázky rozhraničení Černé Hory. Pod tlakem Ruska a Francie totiž nakonec ostatní velmoci souhlasili s vytvořením komise, která rozhodne o rozhraničení Černé Hory.

Představitelé Osmanské říše nakonec ustoupili tlaku velmocí. I přes protesty rakouské strany bylo dohodnuto, že se sejde v Dubrovníku komise, která bude řešit otázku rozhraničení Černé Hory.³⁴²

Rakouská politika izolace začínala pozvolna počítat ztráty. Téhož měsíce, totiž 20. července 1858, proběhlo tajné jednání Napoleona III. a hraběte Cavoura, kde bylo dohodnuto, že Sardinské království vyvolá válku s Rakouskem a následně bude podpořeno Francií. Šlo ale pouze o ústní dohodu.

³⁴² P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, Nr. 47 A – B (fol. 290 – 292).

Rozhraničení Černé Hory (mezinárodní uznání země *De facto*)

Komise, která vznikla za účelem rozhraničení, se sešla na konci července roku 1858. Demarkační komise zasedala nejprve v Dubrovniku. Hned v prvních dnech bylo jasné, které strany budou hájit zájmy Černé Hory. Pouze nebylo zcela jasné, jaké stanovisko k celému problému zaujmou představitelé Velké Británie.

Ruskou stranu, která spolu s Francií hájila zájmy Černé Hory, zastupoval v jednáních A. E. Vlangali, se kterým spolupracoval topograf Bykov. Francii zastupoval vicekonzul ze Skadaru, Hiacynthe Hecquard. Zájmy Černé Hory velmi sblížily rakouskou a osmanskou stranu, protože si obě strany velmi dobře uvědomovaly, že vytýčení hranic Černé Hory přinese abnormálně zvýšené napětí na hranici Rakouska i Osmanské říše.

Zatímco přiřčení některých oblastí Černé Hoře bylo bezproblémové, některé oblasti byly velmi sporné. Zde se často projevil takt zastupitelů Velké Británie. Obzvláště sporným územím bylo mnoho oblastí, a to: Grahova, Banjan, region Onogoštu (dnešního Nikšiče), Kolašina a Vasojevići. Stoupenci černohorské strany sice argumentovali historickými souvislostmi, ale jejich tvrzení bylo velmi sporné. Neexistovaly totiž jako historické země knížectví Černé Hory.

Černohorci průběh jednání velmi komplikovali. Zatímco v Dubrovniku probíhala jednání, Černohorci obsazovali sporná území v naději na jejich získání. Jednání byla velmi vyčerpávající a nervové vypětí bylo velmi brzy patrné na všech stranách. Zvláště představitelé Osmanské říše nesli velmi těžce svou situaci. 10. srpna 1858 v 9 hodin a 10 minut telegrafoval Kemal efendi, toho času ministr války Osmanské říše, z Dubrovniku do Vídně na Ministerstvo zahraničních věcí, kde zachytili telegram téhož dne v čase 14 hodin 54 minut. Z depeše je jasně patrný zoufalý postoj osmanské strany, která si stěžovala na jednání Černohorců, kteří bez jakéhokoliv předchozího svolení obsadili oblast Lehkoboli. Zaznívá zde i otevřená kritika ruské strany, jejíž představitelé hájili pouze své jednostranné stanovisko. Kemal efendi žádal Vídeň o podporu, a to i do budoucna.³⁴³

Vzhledem k zvyšujícímu se napětí v oblasti hraničního pásma Černé Hory bylo rozhodnuto, že komise bude ve svém jednání pokračovat v Konstantinopoli. Tento akt přesunu s sebou přinesl i změnu na postu velvyslance rakouské strany v Konstantinopoli. Novým velvyslancem se stal hrabě Ludolf, z jehož depeší jasněji vyplývá často bezradné stanovisko rakouské strany. Na druhou stranu, je však zřetelněji možné vystopovat dosti ostrý

³⁴³ P A XII., Karton 64 Türkei 1858, I – VIII, No. 2859/266 Rapport telegraphique, Nr. 59 A – E (fol. 35 – 39).

tón rakouské strany, která byla stále více znepokojena průběhem jednání o rozhraničení Černé Hory. V jednom z dopisů hrabě Ludolf psal Buolu Schauensteinovi, že Ali paša zná povahu a charakter černohorského knížete. Jedním dechem hned také dodává, že kníže Danilo stále vznáší jedny a tytéž požadavky, jako tomu bylo v březnu roku 1858 (před bitvou u Grahova), kdy jednání zkrachovala. Bezvýchodnost rakouské strany byla často viditelná. V dopise hrabě Ludolf psal o neústupnosti ruské i francouzské strany, jejíž zástupci, jak píše, evidentně podporují záměry černohorského knížete. Hrabě Ludolf v dopise otevřeně sděluje, že pochybuje o čistotě jejich (ruských a francouzských) úmyslů.³⁴⁴ Vzhledem k tomu, že představitel britské strany v demarkační komisi, Mr. Churchill, stále více upřednostňoval černohorské stanovisko, stávala se jednání pro rakouskou stranu stále náročnějšími. 24. září 1858 psal hrabě Ludolf do Vídně z Konstantinopole, že Mr. Churchille, pod maskou nestrannosti, klade do popředí zájmy černohorského knížete Danila a dodává, že se o tom přesvědčil i v osobních rozhovorech.³⁴⁵ Jednalo se ovšem o trend, který jasně britské straně velel, kudy bude muset směřovat další krok zahraničně - politických zájmů impéria.

Situace v demarkační komisi se pro rakouskou stranu stávala, den ode dne, stále komplikovanější. 28. září, v naději na razantní stanovisko z Vídně, přeposlal z Konstantinopole rakouský velvyslanec dopis, stížnost osmanského vezíra, Abdi paši, guvernéra ve Skadaru, kde si vezír stěžoval na Černohorce, že jsou to oni, kdo vyvolává neklid a napětí v oblasti.³⁴⁶ Pro rakouskou stranu byla jednání sama o sobě velmi složitá, ale i tak měla Vídeň stále razanci usilovat v jednáních o rovnováhu sil, a to i přesto, že věc pomoci Turkům, sekundárně též sobě, komplikoval islám.³⁴⁷ Nemohli se totiž, z důvodu morálních a náboženských více přiklonit k podpoře osmanské strany.

Nejdůležitější v jednáních bylo často stanovisko britské strany, která zaujíkala velmi často neutrální stanovisko. Britská strana se ale též někdy přikláněla na stranu Černé Hory, ovšem nikoliv na stranu Ruska a Francie. I tak ale vládlo mezi tureckou a britskou stranou napětí. O tom svědčí i dopis z 12. října 1858, kdy psal do Vídně rakouský velvyslanec ve věci Černé Hory a jejího rozhraničení a uváděl, že britský velvyslanec, lord Stratford, jednal se sultánem a oba doznali rozdílnost ve vidění černohorské otázky.³⁴⁸

³⁴⁴ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 67 A – D (fol. 269 - 272).

³⁴⁵ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 72 C (fol. 363 - 366).

³⁴⁶ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 73 A – C (fol. 396 – 398).

³⁴⁷ Přeposlaný dopis vezíra začínal letopočtem, rokem 1275 islámského kalendáře. Odstup od islámu je patrný.

³⁴⁸ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 77 B (fol. 482 – 487).

Poslední spornou oblastí ve věci rozhraničení Černé Hory a Osmanské říše byla oblast Kuće Drekaloviće. Ovšem vzhledem k tomu, že rakouská strana měla důkladnou znalost černohorských reálií, docházelo k bouřlivým jednáním, díky kterým pak připadly Osmanské říši nemalé územní zisky. Představitelé velmocí, hájící černohorskou stranu byli nuceni tlaku Vídně nejednou ustoupit. V otázce oblasti Kuće Drekaloviće psal dopis rakouský zastupitel, hrabě Ludolf, do Vídně a velmi oprávněně oponoval jen jakousi formální správou černohorského knížete nad touto oblastí, a to od roku 1856.³⁴⁹

Komise zasedala v Konstantinopoli do 27. října / 8. listopadu 1858, kdy představitelé velmocí podepsali konvenci o rozhraničení Černé Hory, a to v rámci Osmanské říše. Černá Hora měla nyní své hranice s Albánií a Hercegovinou. Ovšem toto rozhraničení znamenalo uznání černohorského knížectví velmocemi pouze *de facto*, a to jako autonomní oblast v rámci Osmanské říše. Ovšem na druhou stranu byl vytvořen precedens pro další požadavky černohorského knížectví, a to nejen ve věci rozšíření teritoria, ale též to byl krok, a to viditelný, na cestě k mezinárodnímu uznání Černé Hory jako svrchovaného státu.

Vznikla též mapa rozhraničení Černé Hory, a to v měřítku 1 : 144 000,³⁵⁰ která byla součástí konvence o rozhraničení. Do mapy následně vnesl svůj podpis Fuad efendi.³⁵¹ Ministr zahraničí Francie, hrabě Walewski, k rozhraničení poznamenal, že hranice Černé Hory, které byly nyní stanoveny, stojí na zákonném základě. Dále pak váhou své autority potvrdil, že existence hranic Černé Hory bude velmocemi garantována a chráněna.³⁵² Aktem rozhraničení připadly Černé Hoře tyto oblasti: Grahovo, Rudina, Nikšićská župa, část oblasti Drobnjak, Tušina, Uskoci, Lipovo, Horní Vasojevići, Dodiši a část oblasti Kuće. Osmanské straně pak připadly tyto sporné oblasti: Zubce, Kruševíce, Banjany, Piva, necelá polovina oblasti Drobnjak, Dolní Vasojevići a oblast Kuće Drekaloviće.

Území Černé Hory se následně rozkládalo na cca 4400 km čtverečních, což znamenalo její rozšíření o cca 1500 km čtverečních, kde žilo toho času cca 125 000 obyvatel.³⁵³

³⁴⁹ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 79 B (fol. 529 – 532)

³⁵⁰ P A XII., Karton 65 Türkei 1858, IX – XII, Nr. 86 A – D (fol. 660 – 670). Mapa je součástí příloh rigorózní práce.

³⁵¹ Fuad efendi byl jmenován ministrem zahraničí Osmanské říše již roku 1852. Tuto funkci zastával celkem čtyřikrát, a to roku 1852 a v období let 1855 – 1856, 1858 – 1860 a 1867 – 1869. Předsedal též Nejvyšší radě reforem. (Později se stal oblíbencem sultána Abdülazize, který ho roku 1861 jmenoval velkovézírem).

³⁵² Pavičević, B., Istorija Crne Gore, str. 370.

³⁵³ Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 191.

Toto získání nových, v podstatě jen strategických oblastí, ale přineslo Černé Hoře jen jakousi naději do budoucna. Existenčně byla stále závislá na každoroční subvenci z Petrohradu.

Přestože komise řešící otázku rozhraničení Černé Hory zasedala v Konstantinopoli do 27. října / 8. listopadu 1858, kdy zastupitelé podepsali mapu rozhraničení Černé Hory v rámci Osmanské říše, závěrečný akt garantující v podstatě základní stupeň nezávislosti, tedy autonomii Černé Hory byl podepsán v Konstantinopoli dne 5. / 17. dubna 1860.

Rok 1859 totiž přenášel často pozornost velmocí do jiných oblastí. Nová napětí bylo nutné akutně řešit. Zvláště pak na Apeninském poloostrově, kde napětí v oblasti Piemontu gradovalo, a žádalo si tak zvýšenou pozornost velmocí. Dne 19. února / 3. března 1859 byla uzavřena dohoda mezi Ruskem a Francií o neutralitě a spolupráci. Hlava I. pak stanovila, že ruský car v případě války, mezi Francií a Sardinií na straně jedné a Rakouskem na straně druhé, zaujme neutrální pozici, ale nepřímou bude podporovat Francii.³⁵⁴

Vzhledem k této situaci poslal v dubnu 1859 Napoleon III. a francouzská vláda černohorskému knížeti finanční výpomoc ve výši cca 50 000 franků spolu s tajnou zprávou, která souvisela s válkou v Itálii a potřebou francouzské strany uklidnit napětí mezi Černou Horou a Osmanskou říší.³⁵⁵ Tato mimořádná podpora byla jakousi pojistkou vedle pravidelné subvence z Petrohradu. V září roku 1859 získal černohorský kníže prostřednictvím ruského konzulátu v Dubrovniku částku 7533 rublů 69 kopejek.³⁵⁶ Vzhledem k tomu, že pravidelné subvence chodily z Ruska prostřednictvím konzulátu v podstatě vždy na konci roku, jednalo se pravděpodobně o jakousi nadstandardní podporu.

Tato pomoc a podpora se ukázala jako velmi prozřetelná. V únoru roku 1860 totiž zablokoval skadarský paša vývoz žita ze sandžaku, což donutilo černohorského knížete opět intervenovat u svých spojenců. Na konci února 1860 psal kníže Danilo dopis na ruský konzulát ve Skadaru, v němž žádal o uvolnění dovozu žita do Černé Hory.³⁵⁷ Napětí se podařilo uvolnit a krizi překlenout.

Vzhledem k složité mezinárodní geopolitické situaci, jak jsem již poznamenal, byl závěrečný akt garantující rozhraničení Černé Hory v rámci Osmanské říše podepsán až na jaře roku 1860, konkrétně 5. / 17. dubna. Kopii tohoto dokumentu pak poslal ruský konzul Petkovič knížeti Danilovi z Dubrovniku dne 23. 7. / 6. 8. 1860. V dopise mu oznámil,

³⁵⁴ Gosudarstvennoe izdatelstvo političeskoj literatury, Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917, str. 70.

³⁵⁵ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 125.

³⁵⁶ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1859, archiválie č. 485.

³⁵⁷ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 580.

že komise, která vznikla za účelem rozhraničení Černé Hory s Osmanskou říší, ukončila svou práci.³⁵⁸

Aktivita černohorského knížete byly tímto korunovány. Ovšem Kníže Danilo Petrović Njegoš svým jednáním proti sobě popouzel velké množství jednotlivců i skupin. Obzvláště vyhrocené vztahy byly mezi knížetem a politickými emigranty. Centralizační úsilí mladičského knížete bylo sice korunováno úspěchem, ale vzhledem k průběhu centralizace, který byl velmi krutý, navíc provázený drastickými opatřeními, byli mnozí svolní k tomu, aby pozvedli svou ruku proti knížeti samotnému. Ta nejtvrďší opatření dopadala vždy na ty, kteří stáli v čele povstání. Jedním z nich byl i Todor Kadić.

³⁵⁸ Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1860, archiválie č. 640.

Pozadí atentátu na prvního černohorského knížete, otázka nástupnictví

Přestože vnitřní i zahraniční politika černohorského knížete slavila úspěch, vytvářela velmi silné napětí na domácí i zahraniční politické scéně. Političtí emigranti i vlivní představitelé rodové aristokracie (předáci rodů) měli velmi úzké vazby na rakouské představitele i skadarského pašu. Centralizační politika černohorského knížete přinášela jeho odpůrcům exil nebo smrt. Politika knížete Danila byla často až zbytečně detailně přesná. Kníže dal provést nejen sčítání lidu, ale i dobytka.³⁵⁹

Vzhledem k vypjaté situaci na Apeninském poloostrově byla Vídeň nucena přesunout zájmy své zahraniční politiky do oblasti západního Balkánu, kde se ovšem střetávala s koncepcí černohorské politiky. Autonomní knížectví na sebe začalo poutat pozornost. Tato balkánská země se totiž stala první oblastí, v níž politika Napoleona III., prosazující principy národního státu a jeho práva na sebeurčení, za podpory Ruska, která dokázala čelit Rakousku.³⁶⁰ Černohorské knížectví se pro mnohé stávalo útočištěm již dříve, ale nyní ve zvýšeném počtu.

Na počátku roku 1860 psal ruský konzul z Dubrovníku do Petrohradu na Ministerstvo zahraničních věcí: „Od jistého času přijíždějí do Černé Hory různí politici ze Srbska, Chorvatska a Itálie.“³⁶¹ Situaci v Černé Hoře ovšem monitorovala nejen ruská, ale i rakouská strana. Na základě tajných zpráv rakouské policie víme, že se tam (do Černé Hory) vypravil počátkem roku 1860 velký počet maďarských a polských emigrantů.³⁶² Rakouská strana nebyla schopna vyvíjet účinný tlak na černohorské knížectví a jejího prvního knížete.

Když na přelomu července a srpna dorazil kníže Danilo Petrović do Prčanje v oblasti Boky Kotorské, zamířil 31. 7. / 12. 8. 1860 do Kotoru. Plán pobytu knížete Danila v Boce znal pouze jeho doprovod a rakouská policie. Toho času jeden z politických emigrantů Černé Hory, Todor Kadić, který vystoupil proti knížeti již roku 1854, v době povstání v oblasti Bjelopavlići,³⁶³ a který choval vůči knížeti osobní nenávisť, opět proti knížeti vystoupil.

³⁵⁹ Chiudina, G., *Storia del Montenegro da tempi antichi fino a nostra*, str. 133.

³⁶⁰ Šusta, J., *Dějiny Evropy v letech 1812 – 1870*, str. 176.

³⁶¹ Chitrova, N., *Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka*, str. 238.

³⁶² Chitrova, N., *Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka*, str. 238.

³⁶³ Povstání v Bjelopavlići se událo v červnu roku 1854. (Více na str. 30 rigorózní práce.)

Po porážce povstání 1854 totiž Kadić uprchl na území Osmanské říše. Do Černé Hory se vrátil po amnestii roku 1855. Avšak poté, co spáchal úspěšný atentát na serdara³⁶⁴ Savu Djuraškoviće, musel znovu opustit Černou Horu. (Tento atentát spáchal na radu popa Puniše Pavičeviče, svého zetě.) V letech 1857 – 1859 oba žili v Kotoru a Zadaru. Znali velmi dobře obě města. Kníže Danilo chtěl ponížít tuto dvojici, a proto nařídil sňatek Todorovy sestry, ženy popa Pavičeviče, s jedním z mužů z rodu Martinovići. Todor Kadić později v Konstantinopoli usmrtil bratra ženicha.³⁶⁵ Avšak ani to mu k pomstě nestačilo. Proto dorazil do Kotoru v době, kdy tam pobýval černohorský kníže Danilo Petrović.

Černohorský emigrant, nepřítel knížete, byl zásoben od rakouských vojenských instruktorů penězi a vším potřebným.³⁶⁶ Atentátník Kadić dorazil na kotorský břeh v 17. 30 hod. a jeho oběť jen o půl hodiny později. Kadić střelil na knížete okolo osmé hodiny večerní, tedy v době kdy kníže byl již v podstatě na zpáteční cestě do Prčanje. Atentátník tedy byl dvě hodiny v Kotoru s velkou zbraní, nikým nepoznáám. Když Todor Kadić byl, v červenci roku 1860, v Kotoru, byl pronásledován rakouskou policií, která ho donutila utéci na území Osmanské říše.³⁶⁷ Je tedy evidentní, že někteří rakouští vojáci stáli tehdy na straně protivníků knížete Danila.³⁶⁸ Nešlo ale o řadové vojáky. Atentát byl proveden za podpory rakouské tajné služby, která Kadiće vyzbrojila v Zadaru a umožnila mu tajný transport do Boky Kotorské. Atentát byl spáchán v okamžiku, kdy černohorský kníže vkročil do člunu, aby se vydal na zpáteční cestu z Kotoru.

Datum 31. 7. / 12. 8. 1860 se tak nesmazatelně zapsalo do černohorské historie. Následujícího dne černohorský kníže vydechl naposled. Todor Kadić byl ihned po svém činu dopaden a odsouzen na smrt. Poprava byla vykonána 13. října 1860.

Kníže Danilo neměl syna, nebyl zde tedy mužský potomek v přímé linii. Se svou ženou Darinkou měli pouze dcerku Olgu, která se jim narodila roku 1859.³⁶⁹

³⁶⁴ Serdar – nejvyšší vojenský titul Černé Hory, převzatý z osmanské vojenské terminologie. Serdar stával v čele vojska jednoho nebo více plemen (kmenů).

³⁶⁵ Rastoder, Š. a kol., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 743.

³⁶⁶ Vranišević, B., Aussenpolitische Beziehungen zwischen Montenegro und Habsburgermonarchie von 1848 bis 1918, str. 379.

³⁶⁷ Jovanović, R., Crna Gora i velike sile 1856 – 1860, str. 106.

³⁶⁸ Vranišević, B., Aussenpolitische Beziehungen zwischen Montenegro und Habsburgermonarchie von 1848 bis 1918, str. 379.

³⁶⁹ Blahopřejný telegram k narození dcerky je doložen pouze z ruské strany. Ruský konzul Petković blahopřál knížeti dopisem dne 13. / 25. března 1859. Dopis je uschován v archívu pod signaturou: Fond Danilo I. Petrović Njegoš, rok 1859, archiválie č. 383.

Po smrti³⁷⁰ prvního černohorského knížete Danila Petroviće nastoupil na trůn synovec zesnulého knížete Nikola Mirkov Petrović. Jeho otcem byl bratr knížete Mirko Petrović Njogoš. Již roku 1855 kníže Danilo Petrović rozhodl, že v případě jeho předčasného úmrtí nastoupí na knížecí stolec jeho synovec Nikola Petrović Njogoš. Následně senátorům oznámil, že si přeje, aby v případě jeho smrti byl jeho nástupcem Mirkův syn Nikola, což také potvrdil několik hodin předtím, než vydechl naposled.³⁷¹ Některé detaily z konce života knížete jsou známy velmi přesně. Mnohé ale nelze dokázat, doložit. Množí se spekulace.

Nikola Mirkov Petrović, který se toho času ujal vlády, byl roku 1856 vyslán knížetem Danilem do Paříže, kde pobýval jako stipendista francouzské vlády. Získal vzdělání i rozhled, které později dokázal plně využít. Uvažoval účelově a systematicky. Na rozdíl od svého předchůdce řešil věci chodu země i jinými cestami, než jen korespondencí. Již v den smrti knížete Danila napsal Nikola Petrović Njogoš dopis podobného znění ruskému konzulovi do Dubrovníku i francouzskému konzulovi do Skadaru. Oznámil jim, že jeho bratr byl v neděli, 31. 7. 1860, zabit rukou zločince. Žádal je, aby dorazili do Cetinje.³⁷²

2. srpna 1860 byl Nikola Mirkov Petrović Njogoš prohlášen knížetem, a to ve věku 18 let. 5. srpna kníže Nikola napsal ruskému ministru zahraničních věcí, knížeti Gorčakovi, kde mu sděluje, že přejal kormidlo vlády v souladu s poslední vůlí zesnulého knížete. Píše, že se vše odehrálo se souhlasem senátu a lidu. Dopis končí poděkováním za pomoc a vyjádřením, že je mu ctí být s ním, ministrem zahraničí Ruska, ve vřelém, přátelském vztahu.³⁷³ Vzhledem k věku knížete jsou obsah a forma listu plně pochopitelné.

Smrt knížete Danila Petroviće přinášela rozpaky i zkušeným diplomatům. 7. srpna 1860 psal ruský zastupitel, I. S. Aksakov, z Bělehradu do Petrohradu: „V dané situaci přichází smrt knížete Danila I. Petroviće nevhod.“ V dopise stojí, že podporoval povstání v Hercegovině a připravoval se k válce s Tureckem.³⁷⁴ Ruská diplomacie ovšem v mnoha směrech prosazovala své sobecké zájmy. V okamžiku, kdy se kníže Danilo začal vzdalovat od představ ruské zahraniční politiky na Balkáně, kterou prezentoval ruský konzul v Dubrovníku, tj. od roku 1856, kdy svou zahraničně – politickou orientaci zacílil na Paříž

³⁷⁰ Den poté, co byl kníže postřelen, atentátu podlehl. Zesnul 1. / 13. srpna 1860. Den poté byly jeho ostatky přeneseny do kláštera v Cetinji.

³⁷¹ Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š., Istorija Crne Gore, str. 201.

³⁷² Fond Danilo I. Petrović Njogoš, rok 1860, archiválie č. 661.

³⁷³ Fond Danilo I. Petrović Njogoš, rok 1860, archiválie č. 662.

³⁷⁴ Chitrova, N., Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50. – 70. godach XIX. veka, str. 159.

(díky mladičké kněžně Darince), začala ruská strana podporovat protivníky knížete a též jim poskytovala finanční, politickou a morální podporu.³⁷⁵

Smrtí knížete Danila Petroviče skončila jedna z velmi důležitých etap novodobých černohorských dějin, která začala střetem koncepcí a zájmů mnoha stran v Bosně a Hercegovině na přelomu 40 – 50. let 19. století. Je nutné připomenout, že Rusko a Francie pomáhaly Černé Hoře i po smrti knížete Danila Petroviče. Obě země podporovaly Černou Horu společně v období dvou krátkých válek 1858 a 1862.³⁷⁶ Nebylo to ovšem jen Rusko a Francie. Bylo to i Srbsko, jehož představitelé se dokázali v podstatě vždy povznést nad sobecké a osobní zájmy Černohorců, tedy etnických Srbů, žijících na území Černé Hory.

Ovšem bez ruské podpory, zvláště pak té finanční, by Černá Hora rozhodně své rozhraničení nezískala. Finanční prostředky totiž umožnily černohorskému knížectví vybudovat vlastní ekonomickou jednotku, která byla finančně na Konstantinopoli naprosto nezávislá. To ostatní pak byla otázka času, trpělivosti, vůle, ochoty přinášet oběti atd.

Rusko – jihoslovanské vztahy jsou často vnímány pouze jako vztahy mezi Ruskem a Srbskem, popřípadě Černou Horou.³⁷⁷ Je to dáno společnou hodnotovou škálou. Zvláště pak soupodstatnou vírou a kulturou.

³⁷⁵ Rastoder, Š., Istorijski leksikon Crne Gore, str. 1005 – 1006.

³⁷⁶ Treadway, J. D., The Falcon and the Eagle, str. 9.

³⁷⁷ Romanenko, S., Jugoslavija, Rossija i slavjanskaja ideja, str. 16.

Analýza vztahů Srbska a Černé Hory druhé poloviny 50. let 19. století

Jak jsem již uvedl, ve věci Srbska samotného, bylo dohodnuto, a to ještě před koncem krymské války, že Srbsko bude pod protektorátem evropských velmocí.³⁷⁸ Toto rozhodnutí velmocí bylo později v Paříži schváleno a následně bylo stanoveno, a to podle 29 článku smlouvy, že jakýkoliv ozbrojený zásah vůči Srbsku bude možný jen se souhlasem všech signatářů.³⁷⁹

Úspěchy Srbska na mezinárodním poli však ještě automaticky neznamenal klid a stabilitu v Srbsku samotném, na domácí politické scéně. Již na konci krymské války odmítal kníže A. Karadjordjević stále častěji konzultovat své návrhy s radou a vyhrožoval krajními řešeními ve vleklé vnitropolitické krizi.³⁸⁰ Vzhledem k tomu, že opozice vůči knížeti narůstala do širších rozměrů, ustavobranitelé³⁸¹ i Garašanin přešli na stranu státní rady, která usilovala o svržení knížete.

I přes značné vnitřní napětí v obou knížectvích a značný antagonismus mezi knížectvími, docházelo ke spolupráci mezi Černou Horou a Srbskem. Zvláště pak na poli kultury. Ovšem vzhledem k tomu, že černohorskou zahraniční politiku v mnohém iniciovala směrem k Paříži mladá kněžna Darinka, docházelo pozvolna k ochladnutí vazeb i v této rovině spolupráce. Tento trend byl ale pozvolný.

Již v průběhu krymské války zajišťoval mnohé organizační záležitosti dvora sekretář knížete, Milorad Medaković.³⁸² Díky jeho prostřednictvím bylo zasláno ze Srbska v červenci roku 1856 do Černé Hory 615 různých knih a školní učebnice jako dar černohorské mládeži.³⁸³ Nešlo ale vždy jen o hmotné statky. 10. prosince 1856 žádal Medaković o možnost přijetí několika Černoherců jako stipendistů srbské vlády.³⁸⁴ Krátce nato ovšem

³⁷⁸ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 105.

³⁷⁹ Pelikán, J., *Dějiny Srbska*, str. 189.

³⁸⁰ Stranjaković, D., *Srbija od 1834 do 1858 godine*, str. 107.

³⁸¹ Ustavobranitelé byli úzkou vrstvou státních byrokratů, kterým se podařilo uchopit v Srbsku moc díky slabé vládě některých knížat. Mimo omezení moci knížete dosáhli kodifikaci vlastnických práv, zrušení obchodních monopolů a stabilizace státní byrokracie.

³⁸² Milorad Medaković (1824 – 1897): historik a sekretář vladky Petra II. Petroviće Njegoše i knížete Danila Petroviće. Novinář listu Dalmatinská zora. Do Černé Hory dorazil roku 1844. Roku 1848 odešel do Záhřebu. Do Černé Hory se vrátil roku 1854.

³⁸³ Popović, P., *Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903*, str. 152.

³⁸⁴ Popović, P., *Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903*, str. 157.

z důvodu nedorozumění s knížetem Danilem Petrovičem opustil Medaković Černou Horu. Odešel pracovat do Bělehradu na ruské vyslanectví. V září roku 1857 obdržel kníže Danilo z Bělehradu dopis, kde mu bylo oznámeno, že žádost Medakoviće o přijetí Černohorců ke studiu v Srbsku jako stipendistů srbské vlády byla schválena. Jazykem korespondence Srbů a Černohorců byla srbština. Černohorci, stejně jako Srbové hovoří (hovořili) srbským jazykem, a to velmi čistě.³⁸⁵

Častým tématem korespondence a spolupráce mezi Bělehradem a Cetinjí byla otázka vystěhovalectví. Vzhledem k tomu, že v polovině 19. století politika srbské vlády zvýhodňovala kolonisty, rostl počet Černohorců v Srbsku. Ovšem ne všichni se usadili trvale. Mnozí z těch, kteří z Černé Hory odešli, žádali po skončení krymské války o možnost návratu do mateřské země. V září roku 1856 byl doručen černohorskému knížeti Danilovi prosebný dopis od jednoho z černohorských vystěhovalců, který se v dopise kál za vystěhování z Černé Hory a žádal o možnost návratu pro sebe i pro 500 Černohorců. V dopise stojí: „Vedle mého návratu mám i přání, aby se 500 Černohorců spolu se mnou, do mé milované Černé Hory, které Porta v současnosti vyhrožuje, mohlo vrátit.“³⁸⁶ Týž měsíc dostal černohorský kníže ze Srbska další dopis, ve kterém mu bylo oznámeno, že cca 100 Černohorců by se rádo vrátilo do vlasti, ale je jim bráněno srbskou vládou. Žádali černohorského knížete o intervenci. Ve věci vystěhovalectví a následného návratu ovšem šlo často i jen o jednotlivé rodiny. Mnohé dopisy vyřizoval bratr knížete, Mirko Petrović. V jednom z těchto dopisů ze září 1857 stojí: „Kníže Vám (mým jménem) vzkazuje, že se můžete přesídlit, kde budete chtít.“³⁸⁷ V dopisech Mirka Petroviće je vždy patrná velkorysost.

Spolupráce Černé Hory a Srbska měla po staletí hlubokou kulturní tradici zakotvenou ve víře i jazyce. Když roku 1853, v době obléhání, byli Černohorci nuceni využít komponent tiskárny k odlití střeliva pro boj s Turky, museli několik let přežívat bez tiskárny. Na přelomu roku 1857 – 1858 požádala černohorská strana srbskou vládu o malou tiskárnu s návodem. V dubnu 1858 psal Ljubomir Nenadović,³⁸⁸ činovník srbské vlády: „Jak vás Bůh vede, tak i jednejte, ale berte vážně rady ze strany Ruska a Francie.“³⁸⁹ Vzhledem k tomu,

³⁸⁵ Petković, K., Černogorija i Černogorecy, str. 27.

³⁸⁶ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 155.

³⁸⁷ Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 162.

³⁸⁸ Ljubomir Nenadović (1826 – 1895): v období let 1848 – 1850 vyučoval v lyceu v Bělehradě. Od roku 1857 byl činovníkem srbské vlády. Roku 1858 pobýval jménem srbské vlády v Konstantinopoli, odkud se vrátil roku 1859. Kníže Danilo Petrović využíval jeho služeb k znovuoživení kontaktů se Srbskem i Ruskem.

³⁸⁹ Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878, str. 71.

že v Bělehradě velmi pečlivě sledovali události v Hercegovině i evropský tisk, byl obsah dopisu adekvátním povzbuzením. V dopise je též zmínka o tom, že srbská strana prožívá radost z toho, že tiskárna pro Černohorce dorazila v pořádku do Kotoru.

Ovšem na druhou stranu rostlo napětí ve vztazích mezi černohorským a srbským knížetem. Navíc vše v Srbsku pozvolna směřovalo k vymanévrování srbského knížete, Alexandra Karadjordjeviće, z trůnu. Do vnitřní krize Srbska se navíc vložila i Osmanská říše. V okamžiku vrcholící krize byl jako zmocněnec osmanského impéria vyslán Edhen paša, který v okamžiku nejvyššího vyostření krize podpořil státní radu a provedl změnu v ústavě.³⁹⁰ Změny přinesly nástup oligarchie k moci. Nová skupština, která vzešla z voleb, vyzvala Alexandra k abdikaci. Kníže, zbavený veškeré podpory, se uchýlil do bělehradské pevnosti pod ochranu Turků, což ale skupština považovala za zradu a prohlásila jej za sesazeného.³⁹¹ Na trůn v Bělehradě dosedl Miloš Obrenović.

Na tuto vnitropolitickou změnu v Srbsku zareagoval s impulzivitou sobě vlastní i černohorský kníže Danilo I. Petrović Njegoš. Dne 28. března 1859 napsal černohorský kníže Danilo do Bělehradu blahopřejný dopis, v němž novému knížeti adresoval tato slova: „Když byl záměrem Boha Váš návrat po dvaceti letech a Vy jste se po letech odluky navrátil ke stolci, který jste sám zakládal, dal mu vzrůst a utvrdil jej.“³⁹² Tímto aktem se pozvolna začala otevírat naděje na normalizaci ve vztazích mezi Srbskem a Černou Horou. Vztahy Srbska a Černé Hory se začaly stabilizovat, příkladem je žádost předsedy černohorského senátu srbské vládě, z května roku 1859, v níž požádal o možnost návratu srbských politických emigrantů zpět do jejich vlasti.

Zákonem z roku 1859 byl v Srbsku knížecí stolec prohlášen dědičným v rodě Obrenovićů. Otevřený protiturecký postoj knížete Miloše vedl k veřejnému vystoupení proti sultánovi, což vyvolávalo silná napětí ve vztazích s Osmanskou říší. Situaci uklidnila až smrt knížete Miloše Obrenoviće 14. / 26. září 1860. Zesnul krátce poté, co byl spáchán úspěšný atentát na černohorského knížete Danila Petroviće.

Mladičský černohorský kníže, Nikola Petrović Njegoš, požádal krátce nato srbského knížete Michala Obrenoviće o finanční pomoc a podporu. Psal: „Černohorský národ i v těch nejneprodnějších letech takřka živoří, příčinou jsou neplodné hory, kde se nachází jen velmi

³⁹⁰ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 189.

³⁹¹ Pelikán, J. a kol., Dějiny Srbska, str. 189.

³⁹² Popović, P., Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku, 1804 – 1903, str. 181.

málo země k obdělávání.³⁹³ V zápětí poslal srbský kníže do Černé Hory cca 6 000 dukátů. Byla zde opět naděje, že Srbové žijící v Srbsku a Srbové žijící v Černé Hoře, tedy jedno etnikum, opět objeví bratrské vazby.

³⁹³ Ljušić, R., Srpska državnost 19. veka, str. 429.

ZÁVĚR

Cílem rigorózní práce bylo zachytit období 50. let 19. století v Černé Hoře na pozadí širších historických souvislostí. Toto období bylo v mnoha ohledech pro Černou Horu klíčové. V 50. letech 19. století, konkrétně smrtí Njgoše, končí v Černé Hoře období teokracie, vlády biskupa – vladyky, tedy úřadu, který přecházel po generaci ze strýce na synovce. Njgoš v závěti sice jmenoval svého nástupce vladykou, ale jeho nástupce slov závěti nedbal. V závěti stojí: „Pokud by někdo změnil něco zde zapsaného, ať je očerněn před lidmi a strašný Soud Boží ať ho potrestá za tu hnusnou nespravedlnost, kterou by před tváří nebe a země spáchal.“³⁹⁴ Tato slova posledního černohorského vladyky hraničí s fenoménem prokletí.

Vzhledem k tomu, jak skončil první černohorský kníže, nástupce Njgoše, Danilo I. Petrović Njgoš, jsem si dovolil upozornit i na tento, možná trochu nevědecký fenomén.

Sice ani v jiných bodech nebyla závěť Njgoše dodržena do posledního detailu, ale v dané situaci je jednání všech zúčastněných stran pochopitelné a omluvitelné, a to jak děním na mezinárodním poli, tak i vnitropolitickou situaci v Černé Hoře.

Poslední dva roky života vladyky Njgoše spravoval zemi předseda senátu, bratr vladyky, Pero Tomov. Ten měl též, a to právem stanoveným ze závěti spravovat Černou Horu až do chvíle, kdy Danilo Stankov Petrović bude vyžralou osobností, která převezme úřad vladyky a svou autoritou bude schopen spravovat zahraniční i vnitropolitickou situaci Černé Hory. Nestalo se tak. Ovšem na stranu mladičkého Danila se postavil, a to celou váhou své autority ruský car. Pohnutky cara Mikuláše I. nejsou do detailu známy, ale všechny okolnosti nasvědčují schopnosti cara reagovat pružně. Car Mikuláš I. si ale též od černohorského knížete Danila Petroviće vyžádal souhlas s ochotou přechodu zpět k teokracii v Černé Hoře, bude – li to nezbytně nutné.

Tedy prvním fenoménem počátku 50. let 19. století, který je ale velmi důležitý, je vznik černohorského knížectví, a to pod ochranou Ruska.

Černohorský kníže Danilo I. nechtěl zůstat jen u očekávání, která přinesou spřátelené vazby s Rakouskou monarchií a Ruskem, a proto sám iniciativně zacílil ve své vizi na rozšíření černohorského teritoria, a to nejen na severu, kde se nacházelo Grahovo, které bylo klíčové pro podporu povstalců v Hercegovině. Černohorský kníže projevil zájem i o oblast na jih od Černé Hory, kde se nacházela tvrz Žabljak Crnojevića, kterou od konce

³⁹⁴ Fond Petar II. Petrović Njgoš, rok 1850, číslo archiválie 60. (v příloze)

středověku ovládali Turci. Ovšem útokem na Žabljak Crnojevića vyvolal černohorský kníže osmansko – černohorský válečný konflikt, o jehož konec se zasloužila až rakouská strana, a to misí Leiningena.

Ale vzhledem k tomu, že i ruská strana usilovala o rozšíření svého vlivu, a to na úkor sultána, konkrétně žádostí, mise Menšikova, o výnos mezinárodní povahy, který měl carovi garantovat ochranu pravoslavných poddaných v Osmanské říši, došlo k vyostření situace, která přerostla ve válečný konflikt, krymskou válku.

V průběhu krymské války vstoupil černohorský kníže do manželství s Darinkou Kvekić, Srbkou z Terstu. Roku 1855 vydal zákoník černohorský a brdský, kde vtělil své ideje. Kníže reorganizoval vnitřní strukturu země a do klíčových pozic obsadil své muže. Svým jednáním vyvolával opozici, a to v řadách předáků jednotlivých černohorských kmenů, kteří po staletí stáli v čele samosprávné oblasti, černohorského kmene. Ovšem vzhledem k velmi radikálním a necitlivým projevům, ke kterým se kníže uchýloval v průběhu povstání jednotlivých kmenů, vznikala v Černé Hoře opozice vůči knížeti Danilovi, a to politická, hospodářská i kulturní.

Manželka knížete, Darinka Kvekić, vládla velmi dobře nejen francouzským jazykem, ale měla též schopnost získávat si přátele na francouzském konzulátu ve Skadaru.

Mír v Paříži, který ukončil krymskou válku, sice Černé Hoře nepřinesl očekávané změny, ale znamenal sekundárně zlom v koncertu velmocí. Osmanská říše se pozvolna propadala do druhotné platební neschopnosti.

Orientace Černé Hory na Francii, tedy onen nový geopolitický tlak, který sekundárně v oblasti jihozápadního Balkánu vznikala, a to díky nové orientaci černohorského dvora, přiměl Rusko k jednání s Francií v otázce nové rovnováhy sil. Rusko zvýšilo finanční subvence Černé Hoře, a položilo tak základy autonomnímu finančnímu systému Černé Hory (str. 101). Navíc peníze do Cetinje přicházely i z Paříže, která nemohla své geopolitické zájmy rozšířit na oblast jihozápadního Balkánu, protože poporovala italský proces sjednocení.

Z důvodu nedodržování nového výnosu sultána, a to dekretu Hatt-i Hümayun, došlo k lokálním povstáním v oblasti jižní Hercegoviny, které byly původně spíše agrárními bouřemi. Podpora povstalců knížetem Danilem Petrovičem znamenala nejen zvýšené napětí v oblasti, ale též nový konflikt Černé Hory a Osmanské říše.

Vítězství Černé Hory v bitvě u Grahova na počátku měsíce května roku 1858 pak přineslo Černé Hoře ohlas v evropském tisku. Sekundárně pak na nátlak Francie a Ruska vznikla mezinárodní komise, která stanovila hranice černohorského knížectví.

Kníže Danilo nespolupracoval s Bělehradem v otázce konceptu I. Garašanina zvaného Nárys, Načertanije. Jedním z důvodů byly osobní neshody mezi knížetem srbským a černohorským. Velmi osobní hráz vytvořila neochota srbského knížete, Alexandra Karadjordeviće, svěřit svou dceru Danilovi do manželství.

Projevy Danila Stankova Petroviće vyvolávaly velmi ostrou nevoli též na domácí, černohorské, politické scéně. Vystěhovalectví, tj. emigrace do Srbska za účelem příznivějších životních podmínek byla v 50. letech 19. století neúměrně vysoká. Násilná centralizace moci, omezování, po staletí zažitého principu samosprávy, autonomie kmenů a necitlivý přístup knížete k vlastním poddaným vedl k časté politické, hospodářské i kulturní emigraci.

V čele jedné frakce politické emigrace stál Todor Kadić, který za pomoci rakouské tajné služby provedl 31. 7. / 12. 8. 1860 úspěšný atentát na prvního černohorského knížete, Danila Petroviće.

Vzhledem k tomu, že kníže po sobě nezanechal mužského potomka, dosedl na černohorský trůn syn jeho bratra, Mirka Petroviće, Nikola Mirkov Petrović Njegoš.

50. léta 19. století přinesla Černé Hoře nejen přechod od teokracie k světské formě vlády. Toto desetiletí přineslo Černé Hoře završení procesu centralizace, která byla ovšem velmi násilná a rychlá, a to v mnoha ohledech. Sekundárně tato centralizace sice přinesla Černé Hoře jakési mezinárodní úznání v rovině *De facto*, ale též přivedila černohorskému knížeti násilnou smrt.

Toto uznání Černé Hoře, a to v rovině *De facto*, ale zdaleka ještě neznamenal stabilizaci jihozápadního Balkánu. Znamenalo to jen, že se utvářely vedle sebe dvě srbské země, dvě srbská etnika. Jedno žijící v Srbsku a druhé v Černé Hoře.

V úplném závěru, ovšem ne v neposlední řadě, zde vyjadřuji své poděkování Doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc., který vždy se mnou ochotně konzultoval mnohé geopolitické otázky. Můj dík směřuje zvláště k jeho ochotě konzultovat otázky související s problematikou srbského etnika žijícího v Černé Hoře.

ABSTRAKT

Přechod od teokracie k světské formě vlády v Černé Hoře, a to na počátku 50. let 19. století, po smrti vladyky, biskupa Petra II. Njegoše, předznamenala velké množství změn v této zemi ležící v oblasti jihozápadního Balkánu.

Samotný vznik knížectví, pod ochranou Ruska, ale neznamenal ještě stabilitu a bezpečí. Mladičský kníže Danilo Petrović Njegoš si velmi dobře uvědomoval důležitost rozšíření teritoria, a to z důvodu existenciálních. Těžištěm jeho snah se stala oblast Grahova, protože bylo spojnici Černé Hory a Hercegoviny. Důležité byly pro knížete i oblasti na jih od Podgorice, zvláště pak oblast Žabljak Crnojeviće, která od konce středověku patřila Turkům a byla důležitým symbolem politické moci v oblasti.

Útokem na tuto pevnost způsobil kníže politickou roztržku mezinárodní úrovně a následně i vpád tureckých vojsk do Černé Hory, který ukončila až aktivita Vídně, a to vysláním zvláštní mise Leiningena do Konsantinopolu.

Obdobná akce z ruské strany, a to mise Menšikova, neuspěla, naopak přinesla mezinárodní konflikt, krymskou válku. V jejím průběhu vstoupil kníže do manželství s Darinkou Kvekić, Srbkou z Terstu. Roku 1855 pak kníže vydal zákoník, kterým definoval novodobé pojetí moci v zemi. On sám ale vládl autokraticky.

Kníže v průběhu války potlačoval mnohé vzpoury, často financované osmanskou stranou. Ovšem způsob, kterým si zjednával respekt, hraničil s brutalitou, a to vyvolávalo politickou emigraci. V průběhu jeho vlády, tj. do roku 1860, docházelo ale též k emigraci z důvodu hospodářsko – ekonomických, a to zvláště do sousedního Srbska. Častá byla i emigrace politicko – kulturního charakteru, protože mladá kněžna orientovala dvůr i politiku země na Francii, a to po dlouhých staletích orientace na Rusko a Srbsko.

Kníže Danilo odmítal srbský program ideje znovusjednocení všech jižních Slovanů, jehož realizátorem byl I. Garašanin, vůdčí osobnost zahraniční politiky Srbska. Jedním z důvodů byla i osobní antipatie mezi černohorským knížetem, Danilem Petrovićem, a srbským knížetem, Alexandrem Karadjordjevićem, který na počátku 50. let 19. století odmítl mladičkému černohorskému knížeti svěřit svou dceru do manželství.

Pozvolný rozpad Osmanské říše, který předznamenala krymská válka, vedl ke stále většímu tlaku velmocí na sultána, a to ve věci dodržování lidských práv jeho poddaných. Velmoci diplomatickým tlakem přiměly sultána k vyhlášení nového reformního dekretu.

Navíc velmocenská politika začala pozvolna přebírat otěže finanční politiky impéria na Bosporu. Nastalo období velkých půjček Konstantinopoli, které uvrhlo impérium do druhotné platební neschopnosti.

Konec krymské války pak předznamenal nový koncert velmocí, který vzešel z konference – kongresu v Paříži. Zde došlo ke sblížení Ruska a Francie na mezinárodním poli.

Nedodržování sultánova dekretu v Hercegovině vedlo k protestním bouřím, které pozvolna přerostly v politické nepokoje. Jejich podporou černohorský kníže destabilizoval oblast západního Balkánu. Napětí v oblasti Grahova posléze přerostlo v otevřený střet.

Vítězství Černohorců v boji u Grahova v květnu 1858 přineslo Černé Hoře mezinárodní ohlas a přimělo velmoci zasednout k jednacímu stolu ve věci rozhraničení Černé Hory. Demarkační komise ukončila svou práci až v dubnu roku 1860. Tímto aktem uznaly velmoci černohorské knížectví, a to v rovině *De facto*.

Tomuto uznání ale předcházela mnohvrstevnatá práce černohorského dvora ve věci vytváření vlastní struktury správy země a v neposlední řadě vytvoření jakéhosi autoimunitního systému veřejných financí. Byť za účasti finanční podpory ruské, francouzské a později i rakouské strany.

Ovšem vládu prvního černohorského knížete neprovázela štěstěna příliš často. Již od poloviny 50. let musel čelit stále častější a otevřenější kritice, a to na autokratismus, jimž vládl.

Nespokojenost přerostla do otevřeného nepřátelství jedné z frakcí politické emigrace. V jejím čele stát Todor Kadić, který 31. 7. / 12. 8. 1860 spáchal sám úspěšný atentát na prvního černohorského knížete, byť za podpory rakouské strany.

Jeho smrt do jisté míry naplnila slova závěti posledního vladyky, na která jsem již upozornil, a to v závěru své rigorózní práce.

ABSTRACT

After the death of vladika and bishop Petr II. Njegoš, the transition from theocracy to the secular form of reign at the first half of the 19th century marked many changes for the country which is situated in the area of the southwest Balkan.

The very rise of the principedom under the Russian protection did not yet mean the stability and safety. The young prince Danilo Petrović Njegoš was very well aware of the importance of expansion of his territory, mainly due to the struggle for existence. The centre of his effort became the area southwards of Podgorice, especially the area Žabljak Crnojeviće. Since the end of the Middle Ages, this area belonged to Ottomen and it was an important symbol of local political power.

Having attacked this fortress, the prince caused a political battle on the international level. Resulting invasion of the Ottomen army to Črna Hora (Montenegro) was interrupted only by the activity of Vienna – it sent in a special mission of Leiningen to Constantinople

The similar mission from Russian part which was called Menshikov mission, was not successful but contradictory - it brought in an international conflict, i.e. Crimean war. During this war, the prince solemnized marriage with Darinka Kvekić, Serbian from Terst. In the year 1855 the prince issued a law book by which he defined the recent concept of power in the country. His own reign was, however, autocratic.

In the course of the war, the prince was repressing many revolts which were funded by Ottomano party. However the way he gained respect was on the verge of brutality. This resulted in the political emigration. In the course of his reign, i.e. until 1860, there had been also emigrations due to economic-political reasons, because the young princess orientated the court as well as the policy of the country to France and that was after hundreds of years of orientation on Russia and Serbia.

The prince Danilo refused the Serbian plan of the idea of reunion of all South Slavs. The implementor of the plan was I. Garašanin, the leading personality of the Serbian foreign policy. One of the reasons was also personal antipathy between the Montenegrin prince Danila Petrović and the Serbian prince Alexandr Karadjordjević who at the first half of the 19th century refused to give his daughter to the young Montenegrin prince in marriage.

The gradual disintegration of the Ottoman Empire which had been adumbrated by the Crimean war, lead to a bigger pressure to the sultan. This concerned mainly keeping

the human rights of the vassals. Using diplomatic pressure, the Great powers made the sultan declare new reform act.

Besides, the policy of the Great powers gradually started to take the reins of the financial policy of the empire of Bospor. A period came, where many loans were provided to Constantinopol. This laid the empire in debts and insolvency.

The end of the Crimean war then indicated a new interplay of great powers which came into existence at the conference – congress in Paris. There, Russia and France intermingled with each other on the international field.

As the terms of the sultan's edict were not kept, it led to the protestant revolts which slowly overgrew into political disturbances. Having supported them, the Montenegrin prince managed to destabilise the area of western Balkan. The tension in the area of Grahovo then broke out into an open battle.

The victory of Montenegrins in the battle of Grahovo in May 1858 brought Montenegro an international fame and made the powers to raise the matter of separation of Montenegro. The demarcation committee finished its task as far as in April of 1860. By this act, the powers declared Montenegrin principedom, on *De facto* level.

This declaration was however preceded by multilayered work of the Montenegrin's court in the matter of creation of own structure of the government in the country and last but not least in the matter of creation of a kind of autoimmune system of public finance. Though it was supported by Russian, French and later also Austrian part.

However, the rule of the first Montenegrin prince did not go hand in hand with good luck. From the second half of the century he had to face more and more frequent and open criticism to the autocracy he was performing.

The dissatisfaction broke out into the open hostility of one of the fractions of political emigration. It was headed by Todor Kadić who himself 31. 7. / 12. 8. 1860 successfully attempted the life of the first Montenegrin prince, though he was supported by the Austrian part.

His death to some extent fulfilled the testament of the last vladika, to which I drew the attention at the end of my thesis.

PRAMENY TISKEM NEVYDANÉ

Državni arhiv Crne Gore v Cetinji

Fondy

Petar II. Petrović Njegoš: 1850 – 1851

Danilo I. Petrović Njegoš: 1851 – 1860

Nikola Petrović Njegoš: 1860

Kriegsarchiv Wien

Fond

1852: Berichte über die Ereignisse in den Türkischen Provinzien und Montenegro I – VIII und IX – XII

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

Fond

Politisches Archiv des Ministerium des Äußern 1848 – 1918

XII / Türkei 1851 – 1860: (diplomatische Korrespondenz und Varia, hauptsächlich politischen Inhalts)

Fond

Ministerium des Äußern, Administrative Registratur, Fach 33: Verkehrserleichterungen (Gewerbe), Karton 1, Convolut Montenegro 1850 – 1860

PRAMENY TISKEM VYDANÉ

Gesetzbuch Daniel I. Fürsten und Gebieters von Montenegro und der Berda, vyd. Friedrich Manz, Wien 1859.

Correspondence relative to Montenegro: January 1857 to January 1859, vyd. *Neuvedeno*.

Izveštaji francuskih diplomata iz Beograda u vreme revolucije 1848 – 1849, vyd. Matica srpska, Beograd 2009.

Odnosi Srbije i Crne Gore u 19 veku (1804 – 1903), vyd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1987.

Srbija i oslobodilački pokreti na Balkanu 1856 – 1878 (Kniga I. /1856 – 1866/), vyd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1983.

Bosna i Hercegovina za vreme vezirovanja Omer paše Latasa (1850 – 1852), vyd. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1938.

Bosna i Hercegovina 1853 – 1870 godine, vyd. Naučno društvo n.r. Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1956.

Sbornik dogovorov Rossii s drugimi gosudarstvami 1856 – 1917, vyd. Gosudarstvennoe izdatelstvo političeskoj literatury, Moskva 1952.

Nikolaj I.: Ličnost i epoha: novye materiály, vyd. Nestor – Istorija, Sankt – Peterburg 2007.

Nikolaj Pervyj: Rycar i samodržavija, vyd. OLMA Media Grupp, Moskva 2007.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- Anderson, M. S.: *The Eastern question 1774 – 1923: A study in International Relation*, London 1966.
- Andrić, A.: *Geschichte des Fürstenthums Montenegro (von der ältesten Zeit bis zum Jahre 1852)*, Wien 1853.
- Andrijašević, Ž.: *Crnogorske teme*, Podgorica 1998.
- Andrijašević, Ž.: *Kratka istorija Crne Gore 1496 – 1918*, Cetinje 2000.
- Andrijašević, Ž.: *Nacija s greškom*, Podgorica 2007.
- Andrijašević, Ž.: *Istorija Crne Gore u 55 priča*, Podgorica 2009.
- Andrijašević, Ž. a Rastoder, Š.: *Istorija Crne Gore*, Podgorica 2006.
- Andrijašević, Ž a Rastoder, Š.: *Crna Gora i velike sile*, Podgorica 2006.
- Antić, Č.: *Velika Britanija, Srbija i krinski rat (1853 – 1856)*, Beograd 2004.
- Antić, Č.: *Kratka istorija Srbije 1804 – 2004*, Beograd 2004.
- Anšakov, J.: *Stanovlenie černogorskogo gosudarstva i Rossija (1798 – 1856gg.)*, Moskva 1998.
- Aulerio, E.: *Il Montenegro (le sue origini – la sua storia, la sua indipendenza)*, Milano 1923.
- Baumgart, W.: *Der Friede von Paris 1856*, München – Wien 1972.
- Bečanović, T. a kol., *Njegoševi dani, zbornik radova*, Nikšić 2009.
- Bjelica, I.: *Tajni život P. P. Njegoša*, Beograd 2007.
- Blagojević, O.: *Ekonomska misao u Crnoj Gori*, Beograd 1988.
- Boeckh, K.: *Serbien – Montenegro*, Regensburg 2009.
- Bojović, J.: *Zakonik kñjaza Danila*, Titograd 1982.
- Bojović, J.: *Crna Gora u međunarodnim odnosima*, Titograd 1984.
- Brković, S.: *O postanku i razvoju crnogorske nacije*, Titograd 1974.
- Brunialti, A.: *Gli eredi della Turchia: studi di geografia politica ed economica – sulla questione d' oriente*, Milano 1880.
- Bulatović, B.: *Njegoš izbliza*, Podgorica 2004.

- Bulonj, A.: *Crna Gora – zemlja i stanovništvo*, Podgorica 2002.
- Cappelletti, L.: *Il Montenegro e i suoi principi*, Livorno 1896.
- Cognasso, F.: *Storia della questione d' oriente*, Torino 1948.
- Conacher, J. B.: *Britain and the Crimea 1855 – 1856: Problems of War and Peace*, London 1987.
- Čubrilović, V. a Čorović V.: *Srbija od 1858 do 1903*, Beograd 1938.
- Davison, R.: *Reform in the Otoman Empire 1856 – 1876*, Princeton – New Jersey 1963.
- Davison, R. a kol.: *Habsburgisch – osmanische Beziehungen*, Wien 1985.
- Delari, A.: *Crna Gora*, Podgorica 2003.
- Denton, W.: *Montenegro its people and their history*, London 1877.
- Dimitrijevič, T.: *Povaha jihoslovanského, vesnického lidu v bývalém Srbsku a Černé Hoře dle názorů cizích, velikých spisovatelů*, Praha 1922.
- Dittrich, Z.: *Balkánské kolbiště a evropské mocnosti*, Brno 1998.
- Djurović, M.: *Crnogorske financije 1860 – 1915*, Titograd 1960.
- Djurović, M.: *Trgovački kapital u Crnoj Gori u drugoj polovini 19. i početkom 20. vijeka*, Cetinje 1958.
- Dulina, N.: *Tanzimat i Mustafa Rešid paša*, Moskva 1984.
- Engel, F. a kol.: *Probleme der Franzisko – Josephinischen Zeit 1848 – 1916*, Wien 1967.
- Frisoni, G.: *Il Montenegro appunti geografici - storico - statistici*, Genova 1896.
- Gezeman, G.: *Crnogorski čovjek*, Podgorica 2003.
- Gezeman, G.: *Čojstvo i junaštvo starih starih Crnogoraca*, Cetinje 1968.
- Glenny, M.: *Balkán 1804 – 1999*, Praha 2003.
- Gilomazić, M.: *Etničko i nacionalno biće Crnogoraca*, Beograd 1988.
- Goldfrank, D.: *The Origins of the Crimean War*, London and New York 1994.
- Gombár, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.
- Gopčević, S.: *Montenegro und die Montenegriner*, Leipzig 1877.
- Gopčević, S.: *Geschichte von Montenegro und Albanien*, Gotha 1914.

- Guy, A.: *Historical Dictionary of the Crimean War*, London 2002.
- Heer, C.: *Territorialentwicklung und Grenzfragen von Montenegro in der Zeit seiner Staatswerdung (1830 – 1887)*, Bern 1981.
- Heyer, F.: *Die Orientalische Frage in kirchlichen lebenskreis (Das Einwirken der Kirchen des Auslands auf die Emanzipation der orthodoxen Nationen Südosteuropas 1804 – 1912)*, Wiesbaden 1991.
- Hladký a kol.: *František Alexandr Zach 1807 – 2007 : Sborník příspěvků ze symposia k 200. výročí narození Františka Alexandra Zacha v Brně 24. dubna 2007*, Brno 2007.
- Holeček, J.: *Černá Hora*, Praha 1876.
- Holeček, J.: *Za svobodu: Kresby z bojů černoohorských a hercegovských proti Turkům*, Praha 1878.
- Hösch, E.: *Geschichte der Balkanländer – von der frühzeit bis zur gegenwart*, München 1993.
- Hradečný, P. a Hladký L.: *Dějiny Albánie*, Praha 2008.
- Hupchick, D.: *The Balkans from Constantinople to Communism*, New York 2002.
- Hyna, A.: *Vybrané kapitoly z dějin novověku II. (Dějiny Balkánu 1800 – 1913)*, Plzeň 1999.
- Charmak, R.: *Geschichte der auswärtigen Politik Österreich in 19. Jahrhundert – Zweiter teil: Von der Revolution bis zur Annexion (1848 – 1908)*, Leipzig und Berlin 1914.
- Chitrova, N.: *Černogorija v nacionalno – osvoboditelnom dviženii na Balkanach i rusko – černogorskie otnošenija v 50 - 70 godach 19 veka*, Moskva 1979.
- Chiudina, G.: *Storia del Montenero (Crna Gora) da tempi antichi fino a nostri*, Spalato 1882.
- Imamović, M.: *Historija Bošnjaka*, Sarajevo 2006.
- Jelavich, B.: *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth Centuries – Volume I*, Cambridge 1983.
- Jelavich, B.: *Russia's Balkan entanglements 1806 – 1914*, Cambridge 1991.
- Jelavich, B.: *A Century of Russian Foreign Policy, 1814 – 1914*, Philadelphia and New York 1964.
- Jelavich, B. and Jelavich, Ch.: *The Establishment of the Balkan National States 1804 – 1920*, Seattle – London 1977.
- Jorga, N.: *Geschichte des Osmanischen Reiches, fünfter band – bis 1912*, Frankfurt am Main 1990.
- Jovanović, B.: *Crnogorci o sebi*, Beograd 1986.

- Jovanović, J.: *Istorija Crne Gore*, Podgorica 2001.
- Jovanović, J.: *Stvaranje crnogorske države i razvoj crnogorske nacionalnosti: Istorija Crne Gore od početka VIII. vijeka do 1918 godine*, Cetinje 1947.
- Jovanović, R.: *Crna Gora i velike sile 1856 – 1860*, Titograd 1983.
- Kasaba, R.: *The Ottoman Empire and the World Economy The Nineteenth century*, New York 1988.
- Kovaljevski, J.: *Crna Gora i slovenske zemlje*, Podgorica 1999.
- Kurjak, J.: *Rusija, Srbija, Crna Gora*, Beograd 2000.
- Lambert, A.: *The Crimean War and British grand strategy, 1853 - 56*, Manchester – New York 1990.
- Lampe, J. a Jackson, M.: *Balkan Economic History 1550 – 1950: From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Bloomington 1982.
- Latković, V., *Petar Petrović Njegoš*, Beograd 1963.
- Lincoln, W. : *Nicholas I: Emperor and autocrat of all the Russias*, Illinois 1989.
- Ljušić, R.: *Srbija 19. veka*, Beograd 1994.
- Ljušić, R.: *Srpska državnost 19. veka*, Beograd 2008.
- Lonorman, F.: *Turci i Crnogorci*, Podgorica 2002.
- Marriott, J. A. R.: *The Eastern question an historical study in European diplomacy*, Oxford 1940.
- Marx, C.: *The Eastern question a Reprint of letters written 1853 – 1856 dealing with the events of the Crimean*, London 1897.
- Matuz, J.: *Das Osmanische Reich – Grundlinien seiner Geschichte*, Darmstadt 1985.
- Mehmedalija, B.: *Historija Bosne i Bošnjaka (VII – XX vijek)*, Sarajevo 2001
- Nikčević, T.: *Političke struje u Crnoj Gori u procesu stvaranja države u XIX veku*, Podgorica – Nikšić 1999.
- Norris, H. T.: *Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World*, London 1994.
- Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Praha 1996.
- Pavičević, B.: *Istorija Crne Gore: knjiga IV, TOM I. i II.: sazdanje crnogorske nacionalne države 1796 - 1878*, Podgorica 2004.

- Pavičević, B.: *Daniilo I. Petrović Njegoš – knjaz crnogorski i brdski 1851 – 1860*, Beograd 1990.
- Pavičević, M.: *Srbija i Crna Gora: političko – nacionalna rasprava*, Welland 1917.
- Pavlović, S.: *Istorija Balkana 1804 – 1945*, Beograd 2004.
- Pelikán, J. a kol.: *Dějiny Srbska*, Praha 2005.
- Pelikán, J.: *Národnostní otázka ve svazové republice Jugoslávii: geneze – vývoj – perspektivy*, Praha 1997.
- Perwolf, J.: *Die slawisch – orientalische Frage (Eine historische studie)*, Praha 1878.
- Pešić, V.: *Patriarhalni moral Crnogoraca*, Titograd 1986.
- Petrovič, K.: *Černogorija i Černogorcy*, Sanktpeterburg 1877.
- Pilar, I.: *Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens*, Bad Kissingen 1995.
- Popov, Č.: *Istočno pitanje i srpska revolucija 1804 – 1918*, Beograd 2008.
- Popov, Č.: *Velika Srbija*, Sremski Karlovci 2008.
- Popović, D.: *Istorija Crne Gore*, Beograd 1896.
- Racković, N.: *Filozofska miasao u Crnoj Gori*, Cetinje 1994.
- Radosavović, I.: *Međunarodnopravni položaj Crne Gore u drugoj polovini XIX vijeka*, Beograd 1960.
- Rachůnková, Z. a Řeháková, M.: *Černá Hora v českém tisku – bibliografie 1801 – 1991*, Cetinje 1993.
- Raspopović, R.: *Diplomatija Crne Gore 1711 – 1918*, Podgorica – Beograd 1996.
- Rastoder, Š. a kol.: *Istorijski leksikon Crne Gore (1-5)*, Podgorica 2006.
- Raš, G.: *Crna Gora u pričama*, Podgorica 2001.
- Rill, B. a Majoros, F.: *Das Osmanische Reich (1300 – 1992) – Die Geschichte einer Großmacht*, Wien – Köln 1994.
- Roberts, E. : *Realm of the Black Mountain, A History of Montenegro*, New York 2007.
- Romanenko, S.: *Jugosjavija, Rossija i „slavjanskaja ideja“*, Moskva 2002.
- Rovinski, P.: *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti Tom IV.: Državni život 1851 – 1907*, Cetinje 1994.
- Rumpler, H.: *Österreichische Geschichte 1804 – 1914*, Wien 1997.

- Rychlík, J. a kol.: *Mezi Vídní a Cařihradem I.*, Praha 2009.
- Sbuteaga, A.: *Storia del Montenegro*, Rubbettino 2006.
- Seton – Watson, H.: *The Russian empire 1801 – 1917*, Oxford 1967
- Shaw, S. J. and Shaw, E. K.: *History of the ottoman empire and modern Turkey – Volume II.: Reform, Revolution and Republic: The Rise of modern Turkey: 1808 – 1975*, London – New York – Melbourne 1977.
- Schroeder, P. W.: *Austria, Great Britain and the Crimean War*, Ithaca and London 1972.
- Sked, A.: *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.
- Skrickij, N.: *Krymskaja vojna 1853 – 1856 gody*, Moskva 2006.
- Skřivan, A. a kol.: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1648- 1914*, Praha 1994.
- Stivenson, F.: *Istorija ratova Crne Gore*, Podgorica 2001.
- Stojančević, V.: *Iz istorije Srba u Bosni i Hercegovini*, Beograd 2002.
- Stojarová, V.: *Současné bezpečnostní hrozby západního Balkánu*, Brno 2007.
- Stranjaković, D.: *Srbija Piemont južních Slovena 1842 – 1853*, Beograd 1932.
- Stranjaković, D.: *Srbija od 1834 do 1858 godine*, Beograd 1937.
- Stranjaković, D. a Jakšić, G.: *Srbija od 1813 do 1858 godine*, Beograd 1937.
- Šaulić, N.: *Crna Gora i Srbija*, Podgorica 1922.
- Šehić, D. a Šehić, D.: *Nacionalni atlas Crne Gore*, Podgorica 2005.
- Šesták, M. a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 1998.
- Šístek, F.: *Černá Hora*, Praha 1999.
- Škerović, N.: *Crna Gora na osvitku XX vijeka*, Beograd 1964.
- Šurbatović, J.: *Istorija ratova Crne Gore – od njenog postanka 1499 godine do 1924 godine zaključeno*, Windsor 1989.
- Šusta, J.: *Dějiny nového věku - Dějiny Evropy v letech 1812 – 1870 (II. l.)*, Praha 1923.
- Švankmajer, M. a kol.: *Dějiny Ruska*, Praha 1999.
- Tarle, J. V.: *Krymská válka 1. a 2. díl*, Praha 1951.

- Todorov, N.: *Balkanski gorod XV – XIX vekov*, Moskva 1976.
- Treadway, J.: *The falcon and the eagle*, Purdue 1983.
- Trud, A.: *Geopolitika Srbije*, Beograd 2007.
- Unckel, B.: *Österreich und der Krimkrieg*, Lübeck und Hamburg 1969.
- Vaclík, J.: *Suverenitet Crne Gore i savremeno medjunarodno pravo u Evropi*, Podgorica 1996.
- Valsecchi, F.: *La questione d' oriente dalle origini alla pace di Parigi (1718 – 1856)*, Milano 1955 – 1956.
- Vojinović, P.: *Crnogorska inteligencija – od polovine XVIII vijeka do 1918 godine*, Nikšić 1989.
- Vrčević, V., *Život Petra Petrovića Njegoša*, Beograd 2003.
- Vujović, D.: *Knjeginja Darinka – politička aktivnost: prilog istrii Crne Gore 1855 – 1867*, Cetinje 1968.
- Vuković, N. a kol., *Dinastija Petrović Njegoš I. – III.*, Podgorica 2002.
- Vyskočkov, L.: *Imperator Nikolaj I.: človek i gosudar*, S. Peterburg 2001.
- Weithmann, M. W.: *Balkán – 2000 let mezi východem a západem*, Praha 1996.
- Wetzel, D.: *The Crimean war a diplomatic history*, New York 1985.
- Zlatar Z.: *Njegoš's Montenegro*, University of California, Columbia and Princeton, 2005.
- Zürcher, E.: *Turkey a Modern History*, London – New York 2003.
- Žáček, V.: *František A. Zach*, Praha 1977.
- Živković, D.: *Istorija crnogorskog naroda (vladavina knjaza Danila /1851 – 1860/ i prve godine vladavine knjaza Nikole) Tom III.*, Cetinje 1998.

MEMOÁROVÁ LITERATURA

Petrović, M.: *Junački spomenik - pjesme o bojovima Crnogoraca sa Turcima (1852 – 1862)*, Cetinje 1951.

Plamenac, R. T.: *Memoari*, Podgorica 1997.

Popović, V.: *Kotorska pisma*, Beograd 1964.

Popović, V.: *Pisma Vuku Karadžiću*, Podgorica 1999.

Vujačić, M.: *Vojvoda Mirko Petrović*, Beograd 1969.

UMĚLECKÁ LITERATURA

Njegoš, P.: *Horský věnec*, Praha 1963.

Njegoš, P.: *Luča mikrokozma*, Beograd 1953.

ODBORNÉ ČASOPISY

BLUMENTHAL, J. H.: Österreichische und russische Balkanpolitik 1853 - 1914.
Der Donauraum - Zeitschrift des Forschungsinstitut für den Donauraum. 1963, s. 117 - 130.

JOVANOVIĆ, R.: Izvršenije razgraničenja Crne Gore i Turske 1859 – 1860.
Istoriski zapisi. 1980, s. 31 - 53.

JOVANOVIĆ, R.: Crna Gora u revolucionarnoj 1848 godini.
Istoriski zapisi. 1948, s. 3 - 11.

KLANČIĆ, L.: Na koga se odnosi Njegoševo pismo od 13. oktobra 1851.
Istoriski zapisi. 1960, s. 808 - 816.

LAINOVIĆ, A.: Jedno Vaclikovo gledište iz 1858 g. o nezavisnosti Crne Gore.
Istoriski zapisi. 1957, s. 302 – 309.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja – Nekoliko pisma Luke Vukalovića.
Istoriski zapisi. 1948, s. 339 – 346.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja – iz doba knjaza Danila prvog: I.
Istoriski zapisi. 1949, s. 180 – 194.

MILOVIĆ, J.: Istoriska gradja – iz doba knjaza Danila prvog: II.
Istoriski zapisi. 1950, s. 94 – 106.

NIKOLIĆ, M.: Jedan zapis o smrti knjaza Danila.
Istoriski zapisi. 1958, s. 358 – 359.

PELIKÁN, J.: Srbsko v období autonomie.
Historický obzor. 1994 / 2, s. 30 – 36.

RADULOVIĆ, J.: Položaj Srba u Hercegovini sredinom XIX veka.
Istoriski zapisi. 1949, s. 260 – 279.

RASTODER, Š.: Crnogorski iseljenici u Turskoj.
Matica. 2000, s. 227 – 236.

ŠEDIVÝ, M.: Mikuláš I. a Osmanská říše (1829 – 1833).
Historický obzor. 2006 / 11 – 12, s. 252 – 258.

TRKAL, J.: Černá Hora a její nejnovější zákonodárství.
Osvěta 1889, s. 112 – 147.